

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА		6
РОЗДІЛ 1. Реформування системи освіти - ключовий напрям державної освітньої політики України кінця XX – початку XXI століття		8
1.1	Законодавче врегулювання освітніх реформ в Україні	8
1.2	Стратегічні завдання освітніх реформ	17
1.3	Основні напрямки розвитку державної освітньої політики в умовах глобалізації	24
	Навчальний тренінг	29
	Список використаних джерел	32
РОЗДІЛ 2. Організаційно-управлінські інструменти впровадження освітніх реформ в містах і районах України		35
2.1	Організаційні передумови впровадження освітніх реформ	35
2.2	Профіль посадово-функціональної компетентності керівників відділів освіти райдержадміністрацій і міськвиконкомів	45
2.3	Технологія впровадження освітніх реформ	68
	Навчальний тренінг	75
	Список використаних джерел	80
РОЗДІЛ 3. Особливості впровадження освітніх реформ в містах і районах України		83
3.1	Соціокультурні чинники впровадження освітніх реформ	83
3.2	Загрози ефективному впровадженню освітніх реформ	89
	Навчальний тренінг	98
	Список використаних джерел	100
РОЗДІЛ 4. Оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики в містах і районах України		102
4.1	Метод оцінювання в сучасній українській освітній політиці	102
4.2	Чинна практика оцінювання результатів впровадження	109

	освітніх реформ	
4.3	Оцінювання результатів впровадження освітніх реформ як фактор успішного їх здійснення	117
	Навчальний тренінг	120
	Список використаних джерел	123
КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК		125
ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА		129
ДОДАТКИ		130

Передмова

Ефективне впровадження державної освітньої політики істотно залежить від ефективності функціонування місцевих освітніх систем. З усіх структур державного управління освітою працівники відділів та управлінь освіти райдержадміністрацій і міськвиконкомів найбільше наближені до населення і тому найкраще знають дійсні освітні потреби, цілі, інтереси, прагнення та проблеми населення і спрямовують свою діяльність на їх розв'язання. Багатоаспектність діяльності органів управління освітою з питань впровадження державної політики в галузі освіти, створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на одержання повної загальної середньої освіти, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, дотримання Державних стандартів початкової, базової, повної загальної середньої освіти, поточного регулювання діяльності освітніх управлінських структур у містах і районах держави потребує від керівників районних, міських відділів, управлінь освіти професійної компетентності, високих морально-етичних якостей, духовності, загальної і управлінської культури, належно розвинених професійних якостей, володіння сучасними управлінськими технологіями. Більше того, теоретико-методологічні, методичні та практичні питання впровадження державної освітньої політики в умовах реформування освіти та модернізації управління нею достатньо ще не досліджені, особливо з урахуванням регіонального аспекту. Водночас дослідження ходу впровадження державної освітньої політики та оцінювання її результатів дає змогу з'ясувати не тільки характерні особливості впровадження, а й загальні тенденції, доцільність інструментарію, ризики і перспективи успіху в майбутньому. Тому вивчення та узагальнення досвіду реформування системи освіти в кінці XX-го на початку XXI-го століття, здійснене у контексті важливих політичних та соціокультурних змін у суспільстві, зокрема на місцевому рівні, дозволяє зробити неупереджену оцінку ефективності впровадження освітніх реформ.

Метою навчального посібника є розкриття деяких загальних питань реформування системи освіти як ключового напрямку державної освітньої політики України кінця XX – початку XXI століття, а також характеристика організаційно-управлінських інструментів та особливостей впровадження державної політики стосовно однієї з найважливіших галузей життєдіяльності суспільства – освіти.

Зміст включає дев'ять тем, кожна з яких відповідає окремому параграфу одного з трьох розділів структури. Основні терміни та поняття для навчальних тренінгів і запитання для повторення, якими закінчується кожен параграф

посібника, покликані стимулювати процес самостійної роботи керівників та спеціалістів місцевих органів управління освітою та допомогти їм оперативно і творчо використати набуті знання у професійній діяльності.

Кожен з розділів містить контрольні запитання та тестові завдання для контролю знань. Посібник містить широкий перелік використаних джерел до кожного з розділів та додаткової літератури, до яких необхідно звертатися для самостійного поглиблення знань, під час підготовки до проведення занять та написання атестаційних робіт або виконання навчальних практикумів. В кінці подається глосарій, знання якого сприятиме кращому засвоєнню термінології, що характеризує і використовується в державно-службових відносинах, пов'язаних з впровадженням державної освітньої політики, та перелік додаткової літератури для повнішого засвоєння змісту. Все це дає змогу сподіватись, що посібник буде корисним для практичних працівників органів державного управління освітою в місті, районі та слухачів курсів підвищення кваліфікації.

Зважаючи на постійні зміни в державному управлінні освітою, недосконалості в його нормативно-правовому забезпеченні, подальшому розвитку державної освітньої політики окремі положення цього посібника зазнають змін. Тому запропонований навчальний посібник слід розглядати як не повністю завершене видання, в якому окремі твердження потребуватимуть коректив.

Розділ 1

Реформування системи освіти - ключовий напрям державної освітньої політики України кінця ХХ – початку ХХІ століття

1.1. Законодавче врегулювання освітніх реформ в Україні

Розвиток людства у ХХ столітті свідчить про те, що подолання криз цивілізації неможливе лише шляхом змін у політичних системах та соціально-економічних відносинах. Для дійсно прогресивної трансформації суспільних відносин необхідні істотні зміни у свідомості та поведінці людини. Тому розвиток людства у напрямі демократизації, вільного ринку товарів і послуг не може залишити осторонь освіти. Освіта і спрямовуюча її розвиток освітня політика виходять на перший план у програмах суспільних реформ, які є важливою складовою частиною соціальних стратегій держав. Особливо актуальним стає питання реформування освіти в умовах сталого людського розвитку, коли освіта виступає основним джерелом трансформації змісту людського світогляду в умовах глобалізованого світу. Інформатизація суспільства, раціоналізація професійної діяльності людини, альтернативний характер розвитку самого освітнього процесу, намагання уникнути ситуації залишитися «за бортом технологічного прогресу» спонукають уряди країн до реформування національних освітніх систем. Існують також причини суто внутрішньополітичного характеру, які змушують уряди здійснювати законні зусилля по задоволенню вимог свого електорату щодо підвищення рівня освіченості народу, розвитку та удосконалення суспільства.

Зі становленням і розвитком незалежності України постало завдання розробки власної державної освітньої політики. За понад двадцять років окреслено її засади і основні механізми, визначено суб'єкти, які формують і здійснюють державну політику в галузі освіти. Відповідно до пункту б частини першої статті 92 Конституції України «засади регулювання виховання та освіти визначаються виключно законами України», які приймає єдиний орган законодавчої влади в Україні – Верховна Рада України [1]. Закон України «Про освіту» передбачає, що «державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування» [2]. Таким чином, регламентування відносин в системі освіти забезпечується через формування державної політики в галузі освіти і її закріпленням на законодавчому рівні.

Наразі державна політика в галузі освіти в Україні здійснюється уповноваженими суб'єктами державного управління на основі затвердженої органами влади і схваленої громадською думкою концепції розвитку освіти. Її

сутність полягає у необхідності реформування всіх складників системи освіти. Вона ґрунтується на стратегічних документах розвитку освіти (програми, доктрини, концепції тощо); конституційних нормах, міжнародних, міждержавних договорах, ратифікованих вищим законодавчим органом; законодавчих актах; указах та розпорядженнях глави держави; постановах Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України; наказах спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади в галузі освіти і науки, інших центральних органів виконавчої влади, яким підпорядковані заклади освіти; наказах та розпорядженнях місцевих органів виконавчої влади, прийнятих у межах їх компетенції.

Реалізація державної політики в галузі освіти в Україні покладається на спеціально уповноважений центральний орган державної виконавчої влади в галузі освіти і науки, яким є Міністерство освіти і науки, інші центральні органи виконавчої влади, яким підпорядковано заклади освіти, Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [2].

Як зазначають автори «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 20-річчя незалежності України)» «весь 20-річний період незалежності України проходив під знаком формування, реалізації і розвитку національної державної політики в освітній сфері. Цей процес відбувався нерівномірно, успіхи чергувалися з утратами, швидкі реформи – повільним просуванням уперед, нерідко тупцюванням на місці та відступами. Однак головним підсумком сьогодення є функціонуюча та самодостатня національна освітня система, що здебільшого зберегла кращі здобутки і традиції минулого та водночас накопичила потенціал модернізації в контексті європейської інтеграції, світової глобалізації, національної самоідентифікації [14, с.8].

Загалом за часи незалежності у системі освіти України реалізовувались і продовжують реалізовуватись три масштабні реформаторські організаційно-управлінські проекти. Це Державна національна програма «Освіта» ("Україна XXI століття"), затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896, Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, затверджена Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002, та Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013[6;3;4;]. На реалізацію основних завдань національної програми «Освіта» ("Україна XXI століття"), Національних доктрин та стратегії уряд приймав відповідні постанови або розпорядження, прийняття яких надавало цим документам юридичної сили та забезпечувало обов'язковість виконання

органами управління освітою, іншими органами влади та місцевого самоврядування. Так, на реалізацію основних завдань Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну програму «Вчитель», а на реалізацію основних положень Національної стратегії розвитку освіти України на період 2012 – 2021 роки Кабінетом Міністрів України затверджено план заходів розпорядженням від 4 вересня 2013 р. № 686-р, тобто рівень нормативного забезпечення стратегії дещо знижений [7;9].

Дослідники державної освітньої політики періоду незалежності виділяють наступні етапи розвитку державної політики в галузі освіти України:

- перший етап (травень 1991 р. – березень 1996 р.) - ухвалення Закону Української РСР “Про освіту” та затвердження державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття). В цей період було визначено першорядним завданням реформування освіти з її деполітизацією та набуттям національного характеру, закладались основи неперервної освіти. Національна програма «Освіта» ("Україна XXI століття") визначила національну спрямованість освіти, навчання і виховання та виступила найважливішим принципом реформування загальноосвітньої, професійної та вищої школи;
- другий (березень 1996 р. – грудень 1998 р.) – удосконалення базового законодавства про освіту, ухвалення Закону України “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”, який за своєю суттю, змістом і напрямками став фактично новою редакцією Закону “Про освіту”;
- третій (грудень 1998 р. – січень 2002 р.) – прийняття законів прямої дії, що визначають стратегію розвитку національної освіти, закріплюють її нормативи, вимоги, стандарти, законодавчо регулюють відносини всіх структурних підрозділів освіти;
- четвертий (січень 2002 р. – жовтень 2002 р.) – утілення в життя окремих положень законів прямої дії шляхом формування нормативно-правової бази галузі освіти; розробка стратегічного документа щодо розвитку освіти, підготовка до затвердження цільових державних програм;
- п'ятий (жовтень 2002 р. – липень 2010 р.) – затвердження стратегічного плану дій – Національної доктрини розвитку освіти, формування відповідної нормативно-правової бази, спрямованої на її реалізацію;
- шостий (липень 2010 р. – жовтень 2011 р.) – забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти, підвищення її якості та доступності, коригування завдань та заходів відповідно до сучасних потреб (запровадження 11-річного терміну навчання в загальноосвітніх навчальних закладах та обов’язкової дошкільної освіти дітей 5-річного віку), інтеграції до європейського освітнього простору;

- сьомий (жовтень 2011 р. – до цього часу) – ухвалення Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 рр., визначення основних напрямів дальшого розвитку системи освіти.

Упродовж періоду реалізації державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті було прийнято низку важливих нормативно-правових актів про освіту, націлених на реалізацію основних положень цих документів. Найбільш важливими серед них є зокрема:

- Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 1999 р. № 348 Про затвердження комплексного плану заходів щодо розвитку загальної середньої освіти в 1999 – 2012 роках;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 року №379 «Про затвердження Державної програми «Вчитель»»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 31 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми "Шкільний автобус"»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.08.2004 р. № 1095 «Порядок зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти»;
- Закон України «Про реструктуризацію заборгованості з виплат, передбачених статтею 57 Закону України «Про освіту» педагогічним, науково-педагогічним та іншим категоріям працівників навчальних закладів» (09.09.2004 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2005 р. № 1312 «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти»;
- Постанова Верховної Ради України «Про встановлення щорічної Премії Верховної Ради України педагогічним працівникам загальноосвітніх, професійно-технічних, дошкільних та позашкільних навчальних закладів» (14.09.2006 р.);
- Постанова Верховної Ради України «Про впровадження мораторію на закриття загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості» (19.12.2008 р.);
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо збереження дитячих позашкільних навчальних закладів» (05.04.2007 р.);
- Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» (06.07.2010 р.) (запровадження 11-річного терміну здобуття повної загальної середньої освіти, запровадження обов'язкової дошкільної освіти дітей п'ятирічного віку);

- Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 «Про затвердження «Положення про освітній округ»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 494 «Про затвердження «Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 561 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року»;
- Закон України «Про внесення змін до статті 18 Закону України “Про загальну середню освіту щодо запобігання дискримінації при вступі до початкової школи” (06.09.2011 р.) (заборона перевіряти рівень знань під час зарахування дітей до загальноосвітнього навчального закладу, крім гімназій, ліцеїв, колегіумів, спеціалізованих шкіл інтернатів);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм»;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2011 року № 1283 «Порядок проведення моніторингу якості освіти» [15].

Слід зазначити, що наведений перелік є далеко неповним, нормативно-правових актів держави з урахуванням змін і доповнень до них щодо реформування і регулювання відносин у сфері освіти прийнято і введено в дію понад триста. Однак прийняття названих нормативно-правових актів вищих органів державного управління було необхідним з огляду на гостроту ситуації, що склалася, та у зв'язку з прогнозуванням перспектив розвитку освітньої сфери. При цьому слід визнати: кількість нормативних актів не завжди рівноцінна їхній якості і до того ж вони не забезпечили цілісного реформування системи освіти. Але й їхня відсутність негативно впливає на правове регулювання суспільних взаємин у освітній сфері, утворює масив безсистемного та суперечливого законодавства. Саме ця обставина й актуалізує завдання кодифікації законодавства про освіту, як однією з пріоритетних сфер соціально-економічного, духовного та культурного розвитку суспільства. Загалом кодифікація як один з видів систематизації законодавства залишається істотною проблемою законодавства не лише про освіту. Її проблематика продовжує перебувати в полі зору науковців і практиків, тому до її обговорення і пошуку оптимальних шляхів розв'язання залучаються державні і громадські інституції, проводяться семінари, круглі столи, конференції, адже необхідність прийняття комплексного правового акту про освіту з часом лише загострюється.

Таким чином, аналіз сформованої законодавчої та іншої нормативно-правової бази про освіту дозволяє зробити висновок, що за роки незалежності сформовано основне законодавче поле становлення та розвитку національної системи освіти, створено каркас нового законодавства і нормативного поля функціонування освіти з урахуванням власного досвіду та світовими тенденціями. Однак у чинному законодавстві наявні істотні прогалини. Це, зокрема, стосується недосконалості правових засад щодо статусу землі та будівель освіти, що зумовило неготовність до останнього часу забезпечити системну дошкільну освіту, згортання мережі дошкільних навчальних закладів унаслідок фактичного усунення влади від розв'язання проблем дошкільця, певна неузгодженість законів прямої дії, їх функціональна неповнота, несформованість моніторингу виконання законів і нормативів розвитку освіти; невміння прогнозувати демографічну ситуацію і потреби розвитку освіти в регіонах, неповного забезпечення рівного доступу всіх громадян до якісної загальної середньої освіти, зокрема в сільській місцевості, дотепер законодавчо не визначено місця професійно-технічних навчальних закладів і технікумів у нових ринкових умовах, інноваційній економіці, внаслідок нечіткості в законодавстві процес розвитку мережі вищих навчальних закладів різного рівня акредитації став стихійним і виникли ризики здобуття молоддю неякісної освіти, потребує вдосконалення механізм фінансування позашкільних навчальних закладів в частині включення позашкільної освіти до переліку видатків, що здійснюються з місцевих бюджетів і враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів та ін.. До того ж чинна практика фрагментарного поточного вдосконалення освітянського законодавства не дає належних результатів. Законопроектам, що пропонуються суб'єктами законодавчої ініціативи, часто властиві: неналежне попереднє вивчення проблеми, що потребує законодавчого регулювання, відсутність елементарного прогнозування наслідків прийняття актів, а це призводить до потреби внесення численних змін як до конкретного акта, так і до інших «споріднених» актів. Тому наразі законодавство про освіту не повною мірою відповідає вимогам Конституції України, не регулює низку питань освітньої діяльності, що відповідно до Конституції мали б бути врегульовані саме законами. Це пояснюється тим, що розвиток державної освітньої політики відбувається в умовах суперечливих внутрішніх політичних, економічних, культурних і власне освітянських впливів. Як стверджують автори «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 20-річчя незалежності України)» головними з них є:

- політична нестабільність, часті зміни владних команд, невизначеність орієнтирів щодо ідеологічної консолідації суспільства;

- руйнівні соціальні ефекти освіти (корупція, політизація управління, нерівність розвитку регіонів і як наслідок нерівність в отримання якісної освіти), які спричиняють соціальну диференціацію і стратифікацію суспільства, а їх прояви народжують агресію молоді, девальвацію моральних та інтелектуальних цінностей;
- відсутність моніторингу якості проведення реформ, низький рівень участі громадськості у реформуванні освіти, управлінні нею, оцінюванні якості;
- тривала економічна й екологічна криза;
- демографічні зміни (зниження народжуваності, міграція, збільшення кількості знелюднених населених пунктів);
- криза сім'ї як соціального інституту, що зумовила дефіцит відповідального батьківства, конфлікт між поколінням дорослих і дітей, молоді;
- вибуховий розвиток масової інформації і комунікації (Інтернету), які народжують свій суперечливий вплив на дітей та молодь;
- майже нерегульований державою і місцевою владою розвиток мережі освітянських закладів зумовив занепад одних рівнів освіти (наприклад, дошкільної, професійно-технічної, післядипломної) і не забезпечення інших (наприклад, стрімке зростання як державного, так і недержавного секторів вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації);
- розбалансування кількісних і якісних показників професійно-технічної і вищої освіти із потребами економіки, ринку праці;
- розрив у часі і змісті модернізаційних процесів у загальній середній і вищій освіті зумовив непідготовленість педагогічних, науково-педагогічних працівників і управлінських кадрів до вчасного і адекватного реагування на інновації:
- низький соціальний і матеріальний статус педагогічних та науково-педагогічних працівників, слабкий вплив на освітній стан наукової, культурної спільноти, що негативно відбилося на культурному та освітньому рівні суспільства, зумовило втрату освітою своєї консолідуючої, культурно-творчої місії в українському суспільстві. Загалом українська освіта фактично не стала загальнонаціональним пріоритетом [14, с. 11-13]. Тому розвиток освітнього законодавства відзначається нерівномірністю, незбалансованістю, непослідовністю та суперечностями. Норми державних і регіональних актів про освіту не завжди сприяють реалізації конституційних принципів, містять багато внутрішніх суперечностей і колізій у співіснуванні з нормами інших галузей законодавства, мають прогалини й декларативні приписи. Високою є питома вага підзаконних актів. Освітнє законодавство досі не повною мірою враховує специфіку предмета правового регулювання та суспільні запити і потреби в модернізації освіти. Злободенною залишається завдання дальшого узгодження

вітчизняного законодавства з прогресивними нормами міжнародного права та європейського освітнього законодавства на основі міжнародних договорів, гармонізації освітнього законодавства України з освітнім законодавством держав-учасниць СНД. Усе вищезазначене є вагомим аргументом на користь прийняття освітнього Кодексу як важливої складової законодавчого забезпечення освітніх реформ.

Однак існує і значна перешкода для здійснення систематизації законодавства про освіту з використанням форми кодексу. Для проведення систематизації у формі кодифікації потрібне дотримання таких вимог, як достатня стійкість суспільних відносин і стабільність порядку їх регулювання. Правове регулювання відносин у сфері освіти в Україні наразі не можна визнати стійким і стабільним. Держава підійшла до побудови нової системи освіти, її гармонізації з європейськими стандартами, але багато з основних параметрів цієї системи визначаються методом спроб і помилок. Наслідком цього є достатньо частий перегляд правових норм, унесення змін і доповнень до чинних актів. Окремою проблемою є співвідношення чинних нормативних актів з іншими галузями права і державного управління, адже з інших галузей законодавства до освітнього законодавства можуть бути включені тільки норми, що встановлюють особливості правового регулювання відносин, суміжних з освітніми. Це стосується, насамперед, питання власності, господарської діяльності. Тобто освітнє законодавство може наповнюватись нормами трудового, адміністративного, цивільного та інших галузей законодавства. Наразі результатом такого підходу є те, що базові закони в сфері освіти включають надлишкові норми, що стосуються порядку створення освітніх установ як юридичних осіб, відносин власності в системі освіти, порядку фінансування освітніх установ, їх підприємницької діяльності [16]. Однак законодавство про освіту повинне послідовно і системно викладати усталені й підтвержені правові норми, а також норми, затребувані сучасним станом освітніх відносин, базуватися на чинних законах та бути спрямований на комплексне і системне регулювання суспільних відносин у сфері освіти. Воно має передбачати створення на базі сформованих правових інститутів єдиного цілісного механізму правового регулювання освітніх відносин, забезпечувати систематизацію та впорядкування правових норм, бути оптимальним щодо кількості нормативних правових актів у цій сфері, а також мати механізм усунення інших наявних недоліків у регулюванні освітніх відносин. При цьому має забезпечуватись наступність правового регулювання освітньої сфери та не передбачатись концептуальні зміни таких відносин. Потрібно закріпити укладену на практиці систему освіти, визначити суб'єкти освітніх відносин, установити їх права та обов'язки, визначити загальні умови

виникнення освітніх відносин. Тому прийняття Кодексу дозволить вирішити щонайменше такі взаємопов'язані завдання освітньої політики держави:

- закінчити процес формування масиву норм освітнього права як самостійної галузі права, здатної здійснювати ефективне нормативно-правове регулювання суспільних відносин на рівні сучасних завдань і потреб суспільства, держави, особистості;

- виділити освітні відносини як особливий вид суспільних відносин, що визначають специфіку і своєрідність освітнього права як галузі права і розробити адекватний цим відносинам метод правового регулювання;

- підняти на рівень законодавчого регулювання значну частину відносин у сфері освіти, що регулюються тільки підзаконними нормативно-правовими актами;

- забезпечити норми дієвим механізмом їх реалізації, усунувши формальні декларативні приписи;

- подолати різноманіття джерел нормативно-правових актів та усунути прогалини, суперечності та повтори окремих норм у них;

- оптимізувати співвідношення освітнього права з іншими галузями права.

Зважаючи на це, наразі є актуальним постійний моніторинг практики застосування чинного законодавства про освіту, постанов Верховної Ради України за результатами парламентських слухань та виходячи з цього напрацювання змін до деяких законодавчих актів України з питань освіти щодо вдосконалення державної політики в галузі освіти для забезпечення її системного реформування. Нині об'єктивно зростає потреба розробки нового кодифікованого акта про освіту, що не повинен бути еkleктичним, складним, як це характерно для сучасних законів про освіту. Кодифікація освітнього законодавства дозволить найбільш ефективно усунути різного роду колізії в нині чинному несистематизованому освітньому законодавстві, забезпечить необхідну уніфікацію освітньо-правового понятійного апарату, сприятиме скасування неефективних і застарілих державотворчих норм, дозволить більш чітко вирішити питання, пов'язані з визначенням змісту й обсягу нормотворчої компетенції між різними суб'єктами системи освіти. Однак створенню Кодексу повинна передувати систематизація нормативно-освітнього правового масиву, що проводиться за рівнями й основними суб'єктами освіти. Кодифікація законодавства у сфері освіти надасть поштовх у створенні нової освітньої парадигми, у зміні філософії освіти, в усуненні об'єктивних і суб'єктивних чинників гальмування законодавчого забезпечення реформування освіти.

1.2. Стратегічні завдання освітніх реформ

Швидкий розвиток людства наприкінці ХХ ст., процеси глобалізації, нові технології обумовили істотне коригування цілей, змісту та стратегій розвитку освіти у більшості країн світу. Пріоритетним напрямком залишилося досягнення рівних можливостей в отриманні освіти, забезпечення всіх громадян базовими знаннями, здібностями та вміннями, які необхідні їм для соціальної та професійної інтеграції у суспільство, в якому вони живуть.

Відповідно до Програми розвитку ООН в Україні Міністерством економіки України у Національній доповіді «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010» сформульовано наступні дві цілі для системи освіти: підвищення рівня охоплення освітою та підвищення якості освіти. Індикаторами для моніторингу прогресу на шляху їх досягнення визначено показники охоплення дітей дошкільною, загальною середньою освітою, вищою освітою для молоді віком від 17 до 22 років та сукупний показник кількості працівників, які пройшли перепідготовку та підвищили кваліфікацію. Україна приєдналась до глобально визнаних цілей разом з іншими 189 країнами світу у 2000 році і взяла на себе політичні зобов'язання щодо досягнення до 2015 року цілей та завдань з їх реалізації [13].

12 травня 2009 року Рада міністрів освіти Європейського Союзу в Брюсселі прийняла новий документ для стратегічного співробітництва в галузі освіти та підготовки кадрів на період до 2020 року, Програму «Освіта та навчання 2020» (ЕТ 2020), який загалом для багатьох країн і не лише Європи є своєрідним орієнтиром у формуванні стратегій розвитку національних освітніх систем з урахуванням основних положень європейських стратегій. Ця програма ґрунтується на попередній програмі "Освіта та навчання 2010" (ЕТ 2010) і є новою стратегічною основою для європейської співпраці в галузі освіти і підготовки кадрів. Вона задає загальні стратегічні цілі для держав-членів, в тому числі набір принципів для досягнення цих цілей. Цей документ визначає короткострокові пріоритети на період з 2009 до 2011 років, а також довгострокові завдання. У цьому документі виокремлено чотири стратегічні цілі: забезпечення безперервного навчання і мобільності; підвищення якості та ефективності освіти та підготовки кадрів; сприяння соціальній згуртованості, активній громадянській позиції; заохочення інновацій та творчості на всіх рівнях освіти і професійної підготовки [10, с. 8].

Для переважної більшості європейських країн однією з основних цілей є забезпечення всього населення обов'язковою базовою освітою. Саме визначення «базова освіта» має різноманітне тлумачення залежно від традицій країни, часу, конкретної освітньої політики. У всіх системах освіти основною

метою обов'язкової освіти залишається підготовка дітей до дорослого життя та праці, відпочинку, створення сім'ї та суспільства. Але на практиці частіше ця ціль обмежується тільки підготовкою до праці.

Однак, хоч формулювання залишилось теж саме, різні специфічні обставини, які притаманні нашому часу, визначили, що ця ціль значно змінилася за змістом. Сутність цих змін полягає в тому, що нести відповідальність за дотримання норм поведінки в соціумі обов'язково повинні і школи, а не тільки сім'я та оточуюче соціальне середовище. З іншого боку, конкуренція ще більш ускладнила ринок праці, тому інтегруватись в нього стало дуже непросто, навіть маючи конкурентоспроможну освіту. І, нарешті, дозвілля та відпочинок стали дуже важливою частиною життя і вимагають підготовки до нього такої ж, як і підготовки до інших сфер, необхідних у дорослому житті, зокрема створення сім'ї, взаємодія з соціумом, збереження здоров'я тощо. Крім того, незважаючи на труднощі і проблеми розвитку цивілізації, людство рухається до все ширшого утвердження демократії в житті переважної більшості країн світу, що також обумовлює необхідність не лише мирного співіснування, а і плідної взаємодії у вирішенні глобальних проблем співжиття. Тому не випадково важливе місце посіли такі цілі освіти як «навчити вчитись» та «приспосування до світу, який змінюється». Зважаючи на це, майже всі європейські країни наприкінці ХХ століття однією з цілей освіти визначають ціль, спрямовану на набуття учнями мотивації щодо продовження навчання та підготовки їх до діяльності в умовах швидкоплинних соціальних, інформаційних і економічних змін, до яких система освіти повинна пристосовуватися та готувати тих, хто навчається. Адже зміни, які відбулися за останні роки і будуть відбуватися в технологіях виробництва, фінансах, торгівлі і загалом у свідомості людей завдали істотного удару системам освіти і не тільки з точки зору професійної орієнтації в середній та вищій освіті, а, насамперед, як результат нового спрямування, яке покликане посилювати особисту відповідальність кожного за свій успіх, стимулювати ініціативу та здатність до адаптації, що потребує сучасний ринок праці. Більш того, освіта потрібна для підготовки учнів та студентів свідомо та творчо підходити до можливого безробіття, з яким вони зустрічатимуться у своєму житті. Пошуки та відмова від роботи, вихід на пенсію у ранньому віці, звільнення – значна частина життя проходить в очікуванні, пошуках роботи та засобів до існування. Такі та інші проблеми характеризують сучасне європейське суспільство, однак саме вони впливають на перспективи його розвитку та пошуки рішень. Тому перед шкільною освітою стоїть наразі важливе завдання: зараз і в майбутньому відповідати потребам та вимогам світу, який дуже швидко змінюється і все більше вимагає від своїх громадян якісної підготовки. Це зобов'язує систему

освіти розв'язати низку серйозних проблем, починаючи із змін в навчальних планах та програмах до відповідності сучасним вимогам вчителів та всіх працівників освіти. Для вирішення цієї проблеми необхідно змінити існуючі підходи до системи освіти на конкретні та більш пристосовані до сучасних реалій, які б давали можливість учням отримати навички отримання знань різними шляхами на різних стадіях свого життя. Тому нова система освіти повинна пропонувати широке коло різних навчальних заходів, підготовчих курсів, нові навчальні програми, які б зацікавили не тільки молодь, а й дорослих та змогли б задовольнити різноманітні вимоги, що висуваються життям – така система освіти повинна бути відкритою, поступово пристосовуватися та відповідати існуючим внутрішнім і міждержавним соціально-економічним відносинам. Незважаючи на істотний вплив освіти на проведення соціально-економічних реформ, на жаль, неможливо стовідсотково гарантувати, які саме реформи можуть привести до бажаних результатів та яким чином необхідно змінити самі системи освіти для досягнення поставленої мети реформ. Стає очевидним, що для успіху реформ необхідно впроваджувати інновації, інформаційно-комунікаційні технології, залучати інвестиції та оцінювати якість освіти, яку в узагальненому визначенні та своєму підсумковому представленні слід розуміти як комплекс характеристик компетентностей і професійної свідомості, що відображають здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог сучасного етапу розвитку економіки на визначеному рівні ефективності та професійного успіху, із розумінням соціальної відповідальності за результати професійної діяльності. Без сумніву реформування є двигуном розвитку не тільки систем освіти, але й суспільства в цілому. Але не підлягає сумніву і те, що втілення будь-якої реформи вимагає насамперед аналізу ситуації, що склалася у конкретному суспільстві конкретної країни та прогнозу оцінки майбутніх результатів. Саме цим пояснюється різноманітність реформ та їх відмінності одна від одної в країнах Європейського Союзу, а також стартових позицій, з яких вони починалися у різних країнах. Однак зміни у навчальних планах та програмах були логічною послідовністю структурних реформ, визначенням цілей освіти, інтеграцією учнів з вадами в звичайні школи, інтеркультурною освітою тощо. Найбільша кількість реформ в системах шкільної освіти європейських країн була проведена в сфері управління нею та розподілу відповідальності між тими, хто приймає рішення. В деяких країнах такі реформи відбулися як закономірний процес відповідно до децентралізації управління суспільним життям, в інших це було усвідомленим рішенням органів влади щодо надання можливості вирішувати освітянські проблеми самими виконавцями на місцях. В окремих країнах відбувся перерозподіл відповідальності за прийняття

рішення між різнорівневими структурами освіти. Однак всі країни проводили такі реформи в напрямку надання більших повноважень та самостійності місцевим, регіональним освітянським структурам та самим школам.

Кожна з країн, проводячи реформування освіти, ставить перед собою свою мету, пов'язану або з досягненням найбільшої ефективності у сфері економіки, або направлену на створення своєї інтелектуальної власності залежно від рівня розвитку, на якому знаходиться ця країна на даний момент. Інтегруючись у Європейський простір та враховуючи рішення Ради міністрів освіти Європейського Союзу, українська освіта повинна використовувати позитивний досвід освітніх реформ західних країн, але і враховувати свій політичний, культурний, соціальний стан країни та вимоги нашого суспільства до освіти на даному етапі його розвитку.

Закон України «Про освіту» визначає освіту як основу інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави [2].

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення його освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами [2].

Стратегічні завдання освітніх реформ періоду незалежності визначені Державною національною програмою “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ ст., та Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”.

Головною метою програми «Освіта» (“Україна ХХІ століття”) визначено стратегію розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, яка полягала у створенні життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпеченні можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формуванні інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [6]. Сутність стратегічних завдань реформування освіти відповідно до мети полягала у:

- відродженні і розбудові національної системи освіти як найважливішої ланки виховання свідомих громадян Української держави, формуванні освіченої, творчої особистості, становленні її фізичного і морального здоров'я, забезпеченні пріоритетності розвитку людини, відтворенні й

трансляції культури і духовності в усій різноманітності вітчизняних та світових зразків;

- виведенні освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад, подоланні монопольного становища держави в освітній сфері через створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів і глибокій демократизації традиційних навчально-виховних закладів, формуванні багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти [6].

Національна доктрина розвитку освіти України, прийнята другим з'їздом працівників освіти у жовтні 2001 року, визначила мету і відповідно до неї пріоритетні напрямки державної освітньої політики, сутність яких полягає у поляганні у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [3]. Водночас названий подальший перелік проблем освіти та завдань щодо модернізації галузі конкретизує напрями діяльності держави щодо їх розв'язання. Крім того, констатовано загострення і зростання їх кількості. Зокрема йдеться про те, що стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави. Більше того, "глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють ... потребу в *радикальній модернізації галузі*, ставлять перед державою, суспільством завдання *забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем* [3, с. 5]. Такими проблемами названо забезпечення доступності здобуття якісної освіти, подальше утвердження її національного характеру, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень, істотне зміцнення навчально-матеріальної бази, здійснення комп'ютеризації навчальних закладів, впровадження інформаційних технологій, запровадження нових економічних та управлінських механізмів розвитку освіти. *Критичним* названо стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки. Також констатовано потребу державної підтримки дошкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості, професійно-технічної

освіти, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів, а також дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку. Крім того, у Національній доктрині розвитку освіти України констатується *реформування* галузі та обґрунтовується необхідність *модернізації* освіти, виходячи з широкого переліку наявних проблем. Водночас стверджується, що Національною доктриною розвитку освіти України визначено систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття та відповідно до них окреслено мету і пріоритетні напрями державної освітньої політики, сутність яких полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти [3]. Але найбільш істотним досягненням розробників Національної доктрини розвитку освіти України є закладення підвалин нової парадигми освіти – особистісно-зорієнтованого навчання, орієнтації на новий тип гуманістично-інноваційної освіти, її конкурентності в європейському та світовому просторах, виховання покоління молоді, що буде захищеним і мобільним на ринку праці, здатним робити особистісний духовно-світоглядний вибір, матиме необхідні компетентності для навчання і праці упродовж життя [3].

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», розробленою комітетом з економічних реформ при Президентові України, метою реформи системи освіти є підвищення конкурентоспроможності української освіти, інтеграція системи української освіти в єдиний європейський освітній простір. Для досягнення цієї мети на період реформи поставлено такі завдання: створити єдиний освітній простір, удосконалити систему управління освітою; підвищити якість освіти; забезпечити доступність до якісної освіти, спадкоємність рівнів освіти (дошкільної, початкової, середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної, освіти протягом життя); підвищити ефективність фінансування освіти [5].

Для виконання кожного з цих завдань необхідно здійснити низку кроків, а саме:

- удосконалити систему управління освітою, що передбачає вироблення єдиної освітньої політики, забезпечення наступності між рівнями освіти; підвищення самостійності навчальних закладів у розпорядженні фінансовими ресурсами;

оптимізацію мережі навчальних закладів з урахуванням демографічних і економічних реалій та необхідності підвищення якості освіти (створення освітніх округів, оптимізація мережі шкіл; реформування системи інтернатних закладів; передання функцій управління ПТУ на місцевий рівень; створення укрупнених регіональних ВНЗ); перегляд застарілих типових штатних нормативів;

- підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, що передбачає створення нових державних стандартів початкової, базової й повної середньої освіти; запровадження стандартів, що ґрунтуються на компетенціях у професійно-технічній освіті; розроблення національної системи оцінювання якості освіти; створення незалежних кваліфікаційних центрів, у т.ч. для підтвердження кваліфікації в європейській системі стандартів; стимулювання створення незалежних національних рейтингів шкіл, ПТУ, ВНЗ; запровадження обов'язкової дошкільної освіти дітей передшкільного віку; створення умов для раннього виявлення творчих нахилів дитини, забезпечення у навчальних закладах середовища, що сприяє збереженню здоров'я; проведення диспансеризації учнів загальноосвітніх закладів; широке запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальних закладах; узгодження кваліфікаційних характеристик, стандартів і навчальних програм з освітньо-кваліфікаційними вимогами робочих місць; мотивацію роботодавців до участі в підготовці навчальних програм, узгодження з ними освітніх і професійних стандартів; переорієнтацію навчальних планів на збільшення частини практичного компонента; масштабне запровадження програм стажування на виробництві; розподіл у ВНЗ навчальних програм академічного й практичного профілю, розвиток професійно-орієнтованої вищої освіти;

- забезпечення доступності освіти, що передбачає посилення державної підтримки розвитку мережі дошкільних і позашкільних закладів; розробку й запровадження нових підходів до вирішення завдань інтеграції в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку; запровадження профільного навчання у загальних середньоосвітніх школах; запровадження Національної рамки кваліфікацій; стимулювання розвитку системи "освіта протягом життя";

- підвищення ефективності фінансування освіти, що передбачає розробку й перехід до єдиного стандарту вартості навчання одного учня/студента; перехід у фінансуванні навчальних закладів від принципу утримання закладів до принципу формування їх бюджетів, виходячи з кількості учнів та стандарту вартості навчання одного учня/студента; розширення можливостей навчальних закладів залучати додаткові кошти за рахунок легалізації інституту «ендавменту» – благодійних цільових некомерційних фондів;

використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій; розширення списку платних послуг, що надаються навчальними закладами; розширення прав шкіл, ПТУ самостійно розпоряджатися матеріальними, фінансовими й кадровими ресурсами; зміну підходів до формування державного замовлення на підготовку фахівців на основі впровадження прогнозу потреб економіки (регіону) [5].

Розроблення Національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти [4]. Метою Національної стратегії розвитку освіти на наступне десятиріччя є: підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти для громадян України відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, кожного громадянина та забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання упродовж життя.

Таким чином, для визначення стратегічних завдань з реформування освіти європейськими міждержавними органами та національними органами державного управління України прийнято цілу низку важливих документів, які описують причини виникнення проблем, окреслюють напрями, визначають завдання, етапи виконання та індикатори успіху у їх розв'язанні. Однак, слід зауважити, що, на відміну від країн Європейського Союзу, які демонструють глибоку відданість взятим на себе зобов'язанням, уряди України, часто змінюючись, “забувають” про зобов'язання своїх попередників.

1.3. Основні напрями розвитку державної освітньої політики в умовах глобалізації

Національною доповіддю «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010» відповідно до Програми розвитку ООН в Україні визначено важливі напрями розвитку всіх складових освітньої системи держави [13]. Ці завдання, маючи загальнодержавне значення і тому стосуються практично всіх освітніх систем міст і районів. Зокрема для розвитку системи дошкільної освіти необхідно сформувати оптимальну і збалансовану мережу дошкільних навчальних закладів відповідно до потреб населення та демографічної ситуації, для чого слід збільшити відповідно до потреб кількість місць у дошкільних навчальних закладах комунальної форми власності. Крім того, слід завершити передачу

відомчих дошкільних навчальних закладів у комунальну власність територіальних громад. Іншим важливим напрямом реалізації гарантованого права на дошкільну освіту є розвиток мережі дошкільних закладів компенсуючого та комбінованого типу у зв'язку з підвищенням показників дитячої захворюваності та підтримка розвитку мережі центрів розвитку дитини. Не менш важливим у зв'язку з цим є розширення функцій дошкільних навчальних закладів шляхом запровадження соціально-педагогічного патронату сімей, що виховують дітей дошкільного віку, в тому числі з вадами психічного розвитку, які з різних причин не відвідують дошкільні заклади.

У напрямі розширення доступу населення до загальної середньої освіти та підвищення її якості необхідно оптимізувати мережу загальноосвітніх навчальних закладів шляхом укрупнення старшої школи та створення освітніх округів з урахуванням специфіки місцевості та демографічної ситуації. Не менш важливим лишається забезпечення транспортними послугами всіх учнів сільської місцевості, які проживають на відстані понад 3 км від школи і потребують підвезення, у тому числі за державною програмою «Шкільний автобус». Актуальним завданням залишається інформатизація та комп'ютеризація всіх загальноосвітніх навчальних закладів та міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, у тому числі оснащення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, забезпечення їх ліцензійними програмними продуктами та телекомунікаційним обладнанням, телекомунікаційними засобами доступу до мережі Інтернет. З метою розвитку здібностей та обдарувань талановитої молоді необхідно здійснити заходи щодо збільшення кількості ліцеїв, гімназій, колегіумів і навчальних закладів з поглибленим та профільним вивченням окремих предметів. Для реалізації цих важливих завдань урядом прийнято і введено в дію Державну цільову програму впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року та Державну цільову соціальну програму підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики є **забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування**. В останні роки спостерігається тенденція збільшення кількості знедолених дітей в Україні. Наразі у системі загальної середньої та дошкільної освіти відбувається незначне зменшення навчально-виховних закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за рахунок розвитку сімейних форм виховання.

Важливим напрямом для забезпечення **контролю якості загальної середньої освіти** є створення системи моніторингових досліджень якості освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів; забезпечення участі України у міжнародних порівняльних дослідженнях (TIMSS, PIRLS) та запровадження системи рейтингового оцінювання результатів діяльності закладів загальної середньої освіти з урахуванням результатів зовнішнього незалежного оцінювання знань та оприлюднення відповідної інформації.

З метою розширення доступу до освіти важливим напрямом розвитку державної освітньої політики є: **впровадження стратегії інклюзивної освіти** та інтеграції дітей з особливими потребами та активізація процесу навчання дітей з асоціальних родин у загальноосвітніх навчальних закладах. Для цього необхідно здійснення на загальнодержавному рівні низки заходів щодо забезпечення спеціальної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання у дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладах; поширення форм інтегрованого (інклюзивного) навчання дітей з особливими потребами; визначення механізму працевлаштування випускників з особливими потребами; забезпечення навчальних закладів спеціальним корекційним обладнанням індивідуального та колективного призначення та створення умов для безперешкодного доступу осіб з особливими потребами до соціальної інфраструктури навчальних закладів.

Важливим напрямом розвитку державної освітньої політики є **сприяння освіті дітей представників національних меншин**. Для цього доцільним є: реалізація галузевої програми поліпшення вивчення української мови у навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин достатньою кількістю сучасних підручників, посібників та навчально-методичних матеріалів та підготовка персоналу для навчання дітей національних меншин

Іншим важливим напрямом розвитку державної освітньої політики є **підвищення рівня охоплення дітей позашкільною освітою** та поліпшення її якості. Для цього необхідно, насамперед, здійснити низку заходів щодо державної цільової підтримки розвитку позашкільної освіти та забезпечити позашкільні навчальні заклади технічними засобами навчання і навчально-методичними матеріалами.

Важливим напрямом розвитку державної освітньої політики є **розвиток змісту освіти, який** має забезпечити формування компетентностей для особистісного розвитку; участі у демократичних процедурах громадянського суспільства; адаптації до ринку праці; навчання впродовж життя. У цьому

напрямі необхідним також є: узгодження освітніх стандартів з кращими міжнародними зразками та нормами; створення вільного ринку підручників та незалежних комісій для їхнього конкурсного відбору та створення регіональних центрів дистанційної освіти.

З моменту вступу України до Ради Європи 9 листопада 1995 року головна мета всіх заходів співпраці полягала в тому, щоб сприяти країні в виконанні її статутних обов'язків як держави-члена РЄ. Проте, крім оцих статутних обов'язків, Україна добровільно взяла на себе низку конкретних зобов'язань щодо **зміцнення демократії, утвердження прав людини і верховенство права**, причому ці зобов'язання зафіксовані у документах Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Згідно з Меморандумом про взаєморозуміння між Урядом України і Радою Європи щодо створення в Україні Офісу Ради Європи та його правового статусу від 6 листопада 2006 року сторони ухвалили рішення сприяти подальшому демократичному розвитку в Україні, зокрема шляхом повного і дієвого виконання Плану дій, низка заходів якого реалізуються у освітній сфері [8]. У концентрованому вигляді низка заходів Плану дій Ради Європи для України на 2008-2011 роки враховано у Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», якою визначено такі пріоритети у здійсненні державної освітньої політики: удосконалення системи управління освітою, підвищення якості й конкурентоспроможності освіти, забезпечення доступності освіти та підвищення ефективності фінансування освіти.

Наразі Україна і Рада Європи реалізують План дій на 2011-2014 рр. Даний План дій враховує досвід і результати реалізації Плану дій Ради Європи для України 2008-2011 рр. і спрямований на надання Україні підтримки в виконанні решти її статутних та індивідуальних зобов'язань як держави-члена Ради Європи, передбачаючи пакет пріоритетних заходів, покликаних допомогти в приведенні українського законодавства, інститутів та практики у відповідність до європейських стандартів щодо прав людини, верховенства права і демократії. І перший, і другий плани дій розраховані на середньострокову перспективу і визначають базові положення, керуючись якими слід здійснювати перелічені заходи для руху до європейського освітнього простору[13].

До реалізації цього плану мають відношення кілька законів України, 77 Конвенцій Ради Європи, підписаних і ратифікованих Україною, кілька указів Президента України, кілька Резолюцій і Рекомендацій ПАРЄ, Хартія Ради Європи про виховання демократичної громадянськості і освіти в галузі прав людини та низка інших документів, тобто заходи плану узгоджені з

відповідними директивними документами, з раніше початими реформами, які свідчать про їх спадковість. Більше того, План дій Ради Європи для України на 2011-2014 роки повинен бути покладений в основу подальших стратегій і програм соціально-економічного розвитку держави.

Планом дій Ради Європи для України на 2011-2014 роки передбачено реалізацію низки проектів у галузі освіти. Зокрема щодо:

- утвердження стандартів і механізмів гендерної рівності, включаючи ліквідацію всіх форм гендерної дискримінації, шляхом підвищення рівня поінформованості державних відомств і широкого загалу щодо стандартів гендерної рівності;
- посилення і захисту прав дітей в Україні шляхом проведення інформаційно-просвітних заходів та забезпечення дітей, батьків і фахівців відповідним знанням і методиками запобігання сексуальному насильству й реагування на нього;
- впровадження належної європейської практики в галузі профілактики і лікування від наркозалежності в шкільні навчальні програми;
- впровадження навчального курсу з молодіжної політики, участі і просвіти з питань прав людини для представників українських молодіжних громадських організацій;
- забезпечення проведення реформи вищої освіти в Україні на основі європейських стандартів і належної практики, зокрема, що стосується нормативно-правової бази та стандартів кваліфікацій, відповідно до принципів Європейського простору вищої освіти;
- викладання історії з метою набуття навичок, необхідних для життя й побудову партнерських відносин у сучасному полікультурному суспільстві;
- мовної політики в галузі освіти з метою надання допомоги в аналізі проблем політики в галузі мовної освіти шляхом забезпечення цільовим групам змоги провести самооцінку своєї політики в дусі діалогу з експертами Ради Європи, з урахуванням можливих майбутніх змін відповідної політики всередині країни;
- європейської науки з спільної історії для сприяння громадському обговоренню щодо потреби перегляду ролі полікультурної освіти в посткомуністичному суспільстві, а також визначення нових можливостей для створення образу багатокультурного українського суспільства на основі європейського демократичного підходу до освіти [13].

Ключові напрями державної освітньої політики визначені Національною стратегією розвитку освіти України на 2012-2021 роки. Відповідно до цього стратегія розвитку національної системи освіти має формуватись адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, чим забезпечити стійкий рух і розвиток України

в першій половині ХХІ століття та інтегрування національної системи освіти у європейський і світовий освітній простір. Для цього необхідно здійснити:

- реформування системи освіти на основі філософії «людиноцентризму» як стратегії національної освіти;
- оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти, адекватної вимогам часу;
- модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу, переорієнтації змісту освіти на цілі сталого розвитку;
- створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних освітніх моделей навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти;
- побудова ефективної системи національного виховання, розвитку і соціалізації дітей та молоді;
- забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя.
- формування здоров'язберезувального середовища, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу, екологізація освіти;
- розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі;
- інформатизація освіти, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки;
- забезпечення національного моніторингу системи освіти;
- підвищення соціального статусу педагогів;
- створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти [4].

Таким чином відзначимо, що розроблення нормативних засад розвитку державної освітньої політики, загалом української освіти в частині формулювання нових цілей та цінностей демократичного суспільства, особистісного розвитку, спрямованості до європейського освітнього простору здійснено. Відповідно до цього визначено рівний доступ всіх громадян до якісної освіти всіх рівнів як стратегічну ціль розвитку освіти та найважливіші напрями розвитку системи освіти держави в умовах глобалізації.

Навчальний тренінг

Основні терміни та поняття для обговорення

Цілі освіти в сучасному вимірі, основоположні права людини у загальнолюдському вимірі, державна політика в галузі освіти, етапи розвитку державної політики в галузі освіти періоду незалежності, державне управління у сфері освіти, уповноважені суб'єкти державного управління освітою, сучасні

тенденції в управлінні освітою, мета законодавчого забезпечення освітніх реформ, програми освітніх реформ в Україні, філософія людиноцентризму, якісна освіта, стратегія, програма, нормативний акт держави.

Контрольні запитання і завдання

1. Які виклики цивілізації обумовлюють коригування цілей, змісту та стратегій розвитку освіти?
2. Якою є мета обов'язкової освіти для більшості країн світу?
3. Які основні характеристики сучасної системи освіти?
4. Яку освіту визначають якісною в сучасному розумінні?
5. Яким є основний напрям реформування системи управління освітою в країнах Європи?
6. Який орган влади визначає державну політику в галузі освіти?
7. Якими органами державного управління здійснюється державна політика в галузі освіти?
8. Які нормативні акти держави визначили політику освітніх реформ?
9. Якими є основні проблеми нормативно-правового забезпечення функціонування освіти України?
10. Якою є мета правового регулювання відносин у сфері освіти України?
11. Які документи Ради Європи визначають стратегічні орієнтири розвитку системи освіти України?
12. Назвіть, якими правовими актами визначаються засади регулювання виховання та освіти.
13. Назвіть суб'єкти визначення та здійснення державної політики в галузі освіти України.
14. На які органи покладено реалізацію державної політики в галузі освіти України.
15. Визначте схожість і відмінності цілей реформ, визначених Державною національною програмою "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національною доктриною розвитку освіти України та Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.
16. Якими нормативними актами надано юридичної сили Державній національній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття"), Національній доктрині розвитку освіти України та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року?

Вписати пропущені слова та закінчити речення:

1. Законодавство України про освіту базується на і складається з
2. Державну політику в галузі освіти визначає відповідно до

3. На реалізацію статті 1 Указу Президента України від 9 жовтня 2001 р. № 941 (941/2001) «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 року №379 затверджено Державну програму.....

4. Реалізація державної політики в галузі освіти в Україні покладається на спеціально уповноважений центральний орган державної виконавчої влади в галузі освіти і науки, яким є та

5. Національна стратегія конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених

6. Новою стратегічною основою для європейської співпраці в галузі освіти і підготовки кадрів на період до 2020 року є

7. Державний контроль у галузі освіти здійснюється з метою реалізації єдиної державної.....

8. доступ до освіти визначено одним із важливих напрямів державної освітньої політики України.

9. Формування компетентностей для особистісного розвитку забезпечується через розвиток освіти, як важливого напрямку розвитку державної

Тести для контролю знань

1. Визначте пріоритети сучасної освітньої політики України (викресліть зайве):

- А. Децентралізація.
- Б. Якість освіти.
- В. Зв'язок з ринком праці.
- Г. Ефективність і дієвість.
- Д. Рівність.
- Е. Підвищення ефективності використання коштів.
- Є. Достатнє фінансування.
- Ж. Доступність.

2. Назвіть основну ціль освітніх реформ в Україні (яка відповідь вірна):

- А. Впровадження інновацій, інформаційно-комунікаційних технологій, залучення інвестицій та підвищення якості освіти.
- Б. Забезпечення всіх громадян базовими знаннями, здібностями та вміннями, які необхідні їм для соціальної та професійної інтеграції у суспільство, в якому вони живуть.
- В. Навчання та підготовка молоді до діяльності в умовах швидкоплинних соціальних, інформаційних і економічних змін.
- Г. Всіх бажаючих навчити вчитись.

3. Визначте мету законодавчого врегулювання освітніх реформ (яка відповідь вірна):

- А. Забезпечення правового регулювання відносин у сфері освіти.
- Б. Удосконалення управління освітою та розподіл відповідальності між суб'єктами прийняття рішень.
- В. Прийняття нормативно-правових актів для досягнення визначеної мети освітніх реформ.
- Г. Створення єдиного цілісного механізму правового регулювання освітніх відносин.

4. Назвіть основну проблему законодавчого поля національної системи освіти (яка відповідь вірна):

- А. Кількість нормативних актів не завжди рівноцінна їхній якості.
- Б. Недосконалість правових засад щодо статусу землі та будівель освіти, певна неузгодженість законів прямої дії, їх функціональна неповнота.
- В. Відсутність прогнозування наслідків прийняття нормативно-правових актів.
- Г. Неузгодження вітчизняного законодавства з нормами міжнародного права та європейського освітнього законодавства на основі міжнародних договорів.
- Д. Невідповідність законодавчого поля національної системи освіти нормам Конституції України.

5. Запропонованим цілям освітніх реформ у лівому стовпці підберіть відповідний документ із правового стовпця (позначте стрілкою):

А. Відродження і розбудова національної системи освіти, створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації	Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року
Б. Створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти	Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття")
В. Підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України у міжнародний освітній простір	Національна доктрина розвитку освіти України

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 20, ст. 141.

2. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради України – 1996. – № 21.
3. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 “Про Національну доктрину розвитку освіти”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
4. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
5. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Електронний ресурс. Режим доступу: www.president.gov.ua/.../Programa_reform_FL...
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11. 1993 року № 896 “Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна XXI століття”)”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 “Про затвердження Державної програми “Вчитель”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-п>
8. План дій Ради Європи для України на 2011-2014 роки Електронний ресурс. Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b25
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 вересня 2013 р. № 686-р “Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/686-2013-р>
10. Schlussfolgerungen des Rates vom 12. Mai 2009 zu einem strategischen Rahmen für die europäische Zusammenarbeit auf dem Gebiet der allgemeinen und beruflichen Bildung („ET 2020») // Amtsblatt der Europäischen Union 28.5.2009. – S. DE C 119/2 – C 119/10.)
11. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо стану підготовки навчальних закладів до нового 2012/2013 навчального року (Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту та адресу Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти від 09.08.2012 р.).
12. Красняков Є. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Є. В. Красняков // Вісник державної служби України. – 2010. – №3, – С. 19-24.
13. Національна доповідь «Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010». Електронний ресурс. Режим доступу:

undp.org.ua/files/ua_53509MDGS_UKRAINE2010_UKR.pdf

14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України : [авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.] ; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 303 с. (До 20-річчя незалежності України).

15. Руснак Ю.І. Законодавство України про освіту [текст] : збірник офіційних текстів законів станом на 1 лютого 2012 р. – К. : «Центр учбової літератури», 2012. – 274 с.

16. Філіпова В.Д. Проблема систематизації та кодифікації законодавства в галузі освіти України. Електронний ресурс. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Ttpdu/2013_1/Fil_s.pdf

Розділ 2

Організаційно-управлінські інструменти впровадження освітніх реформ в містах і районах України

2.1. Організаційні передумови впровадження освітніх реформ

Розуміючи освітню політику як сферу взаємовідносин індивідів, різних соціальних груп з метою використання владних інституцій задля реалізації своїх освітніх інтересів та потреб, відзначимо, що саме поняття «державна освітня політика» передбачає наявність суб'єкта і об'єкта у таких відносинах. Суб'єктами освітньої політики виступають соціальні спільноти (нація, професійні групи, еліти тощо) та соціальні інститути (державна, політичні партії та рухи, профспілки, групи інтересів тощо). Наразі до них відносяться органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства.

Об'єктом освітньої політики в широкому розумінні є освіта як суспільне благо, як інтелектуальний і матеріальний ресурс суспільства, як система освітніх інституцій. В кожній державі об'єктами освітньої політики виступають самі національні системи освіти та структурні елементи цих систем, їх міжнародні зв'язки. На місцевому рівні органи державного управління освітою представлені районними і міськими відділами або управліннями. І районний, і міський відділ або управління освіти у своєму підпорядкуванні мають навчальні заклади дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти. Крім названих складників до структури освітньої системи відповідної адміністративно-територіальної одиниці належать методичні центри, кабінети, служби забезпечення навчально-виховного процесу як структурні елементи місцевої освітньої системи. Тому об'єктом освітньої політики в місті або районі є саме така освітня система. Зважаючи на це, констатуємо, що у впровадженні освітніх реформ беруть участь суб'єкти та об'єкти освітньої політики. Дошкільні, загальноосвітні навчальні заклади та заклади позашкільної освіти, які складають основу системи освіти в містах і районах України, є об'єктами впровадження реформ. Суб'єктами впровадження освітніх реформ є органи державної влади та місцевого самоврядування, які впливають на впровадження різними методами управління. За висновками експертів, науковців, практиків чинна система державного управління місцевими освітніми системами не має відповідного ефективного механізму реалізації пріоритетних напрямів державної освітньої політики України впровадження реформ. Більше того, теоретико-методологічні, методичні та практичні питання розвитку і підвищення ефективності управління освітою в умовах

реформування освіти та модернізації управління нею достатньо ще не досліджені, особливо з урахуванням регіонального аспекту. Загалом, за твердженням багатьох вітчизняних науковців з проблем управління освітою чинна модель державного управління освітою є недостатньо ефективною і не повністю відповідає сучасним вимогам, які передбачають розширення впливу громадської думки на прийняття управлінських рішень та контролю за їх виконанням, проведення моніторингових досліджень якості освіти, динамічне реагування системи на виклики суспільства, перерозподіл функцій управління між центральними та місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування [28].

Більше того, впровадження освітніх реформ потребує врахування низки управлінських аспектів, а саме:

- управління реформуванням освіти на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики;
- створення цілісної системи управління освітою на рівні держави з передачею всіх відомчих навчальних закладів у підпорядкування органів управління освітою при збереженні участі відповідних відомств як співзасновників;
- створення нормативно-правової бази забезпечення широкої участі сім'ї, роботодавців, громадських інститутів в обговоренні та вирішенні проблем освіти як основи розвитку різноманітних договірних відносин у сфері освіти;
- розвиток недержавної освіти і впорядкування форм оплати додаткових освітніх послуг (понад освітнього стандарту) при посиленні контролю якості реалізації освітніх програм;
- формування оптимальної галузевої системи управління, де чітко розподілені і узгоджені компетенції і повноваження, функції і відповідальність всіх суб'єктів освітньої політики.

Зважаючи на перелічене вище, можна стверджувати, що ключовими передумовами успішного впровадження освітніх реформ є:

- адміністративні повноваження органів державного управління освітою та органів місцевого самоврядування, у комунальній власності яких знаходяться навчальні заклади в містах і районах України;
- компетенція представників органів державного управління освітою, органів місцевого самоврядування та споживачів освітніх послуг;
- чинна система розроблення і ухвалення рішень в освітній сфері, відстеження і коригування дій, оцінювання результатів функціонування освітньої системи, яка передбачає впорядкованість і послідовність таких рішень.

Зауважимо, що діяльність органів державного управління на вищому рівні має переважно стратегічний характер. Адже в основі стратегічного управління лежить стратегія соціально-економічного розвитку країни,

формування якої покладено на президента держави. Її основні положення відповідно до ст. 106 Конституції України викладаються в щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України та зверненнях до народу [1]. Це означає, що стратегічне управління спрямоване на вироблення стратегії розвитку освіти. Надалі Верховна Рада, як вищий законодавчий орган влади, визначає державну політику, розробляє та ухвалює відповідні законодавчі акти. Відзначимо при цьому, що акти законодавчого органу чи президентські укази потребують адміністративної структури для їх виконання.

Діяльність на рівні центральних органів виконавчої влади здебільшого регуляторна. Адже, на Кабінет Міністрів України, як вищий орган у системі органів виконавчої влади, покладено відповідальність за реалізацію законодавчих та нормативних актів. Тому уряд, здійснюючи державне регулювання, в межах своєї компетенції видає постанови та розпорядження, обов'язкові до виконання всією системою органів виконавчої влади. Це означає що державне регулювання є інструментом реалізації освітньої політики методами прогнозування, координації, стимулювання і контролю

Діяльність на рівні органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування за характером адміністративна, оскільки вони шляхом організації, координації і контролю здійснюють безпосереднє управління місцевими освітніми системами. Саме тому місцеві органи управління освітою підпорядковані центральному органу виконавчої влади, яким є Міністерство освіти і науки України, з одного боку, а з іншого, вони підпорядковані державним адміністраціям, які відповідають за виконання нормативних актів держави, в тому числі за впровадження реформ у сфері освіти.

Зауважимо, що чинна структура організаційного механізму впровадження освітніх реформ (рис. 1) має істотну ваду, яка полягає в тому, що в ній немає місця для участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики освітніх реформ. Ця проблема є дуже актуальною для будь-якої країни світу, оскільки для створення правового, демократичного суспільства держава має забезпечувати громадянам право брати участь в управлінні державними справами. Адже, зрозуміло, що тільки в умовах розвинутої демократії за дієвої участі механізмів стримувань і противаг можуть вільно і ефективно взаємодіяти влада і громадяни. Взаємодія між урядом і громадянами повинна існувати у всіх сферах життя, починаючи від розробки політичного курсу й закінчуючи наданням споживчих послуг, в тому числі освітніх

Участь громадян у відкритому управлінні впровадженням освітніх реформ через встановленні і не встановленні законодавством форми безпосередньої участі та незалежний нагляд за діяльністю владних структур неможливий без забезпечення вільного доступу до інформації та відкритому

обговоренні тих чи інших рішень влади. Без доступу до інформації абсолютна більшість громадян не висловлює довіру до влади і не впевнена, що влада здатна вирішити їх проблеми. Уряд і його структури функціонують на різних рівнях: місцевому, регіональному, державному й міжнародному. І на кожному із цих рівнів уряд має вступати в контакт зі своїми громадянами. Обговорення політичних й економічних тем суспільства на національному й регіональному рівнях, залишається ще в певному замороженні, що призводить до процесів відторгнення влади від населення, і виявляється в падінні рейтингу влади на всіх рівнях.

Для України відкритість органів державної влади – це не просто вимога часу, це необхідність, яку відчуває як суспільство, так і уряд, оскільки в Україні тільки за часів розбудови правової, демократичної, незалежної держави почали створюватися та поступово впроваджуватися в життя механізми залучення громадськості до вироблення та впровадження відкритої, прозорої державної політики.

Якщо Верховна Рада України, як представницький орган влади, за своєю природою є відкритішим, то урядові структури за своєю природою закритіші. Діяльність органів виконавчої влади часто незрозуміла більшості громадян. Громадяни мають менше інформації щодо того, як вони можуть брати участь у роботі системи органів виконавчої влади. Зв'язки з громадськістю, працюючи на державне управління, можуть стати реальним посередником в управлінні, механізмом гармонізації соціальних інтересів, встановлення цивілізованих форм діалогу між громадянами і владою. Адже закономірності становлення і розвитку зв'язків із громадськістю в органах державного управління відображають закономірності розвитку органів державного управління в цілому. Тому однозначно як позитивний слід розцінювати той факт, що упродовж останнього часу Верховною Радою прийняті Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію» (у новій редакції), «Про захист персональних даних», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям закону України «Про інформацію» (у новій редакції) та закону України «Про доступ до публічної інформації». Ці закони повинні створити прозорі умови та надати необмежений доступ ЗМІ до інформації, яка наразі має гриф "для службового користування". Крім того, їх прийняття передбачає внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та до 53 законів України для узгодження їх з нормами Законів України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації».

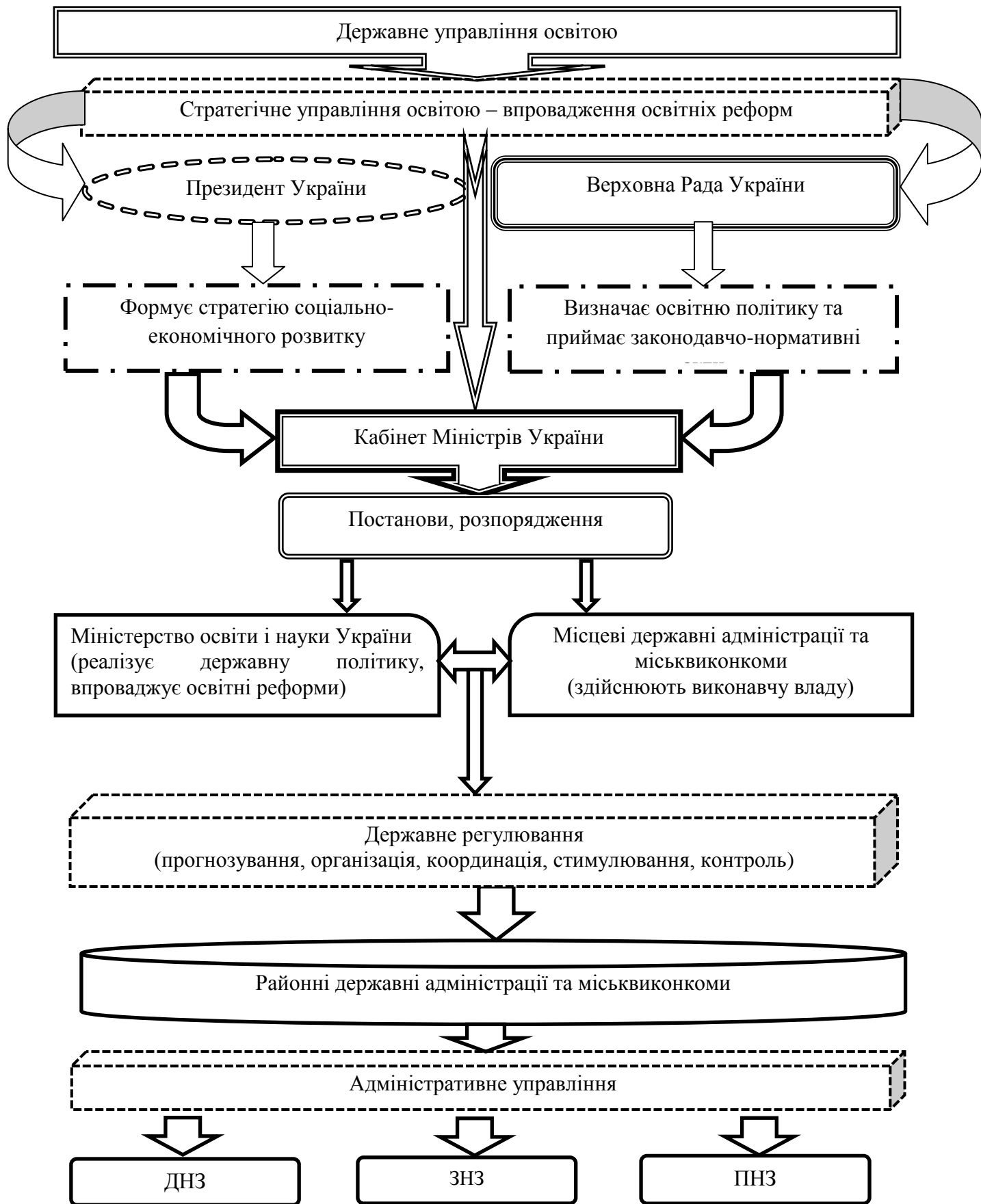

Рис. 1. Структура чинного організаційного механізму впровадження освітніх реформ в містах і районах України

Найважливішою особливістю управління освітою в сучасних умовах є те, що проблеми освіти повинні вирішуватися не тільки на рівні освітньої системи. Розв'язання цих проблем повинно бути складовою частиною загальнодержавної політики. А це означає, що управління освітою має здійснюватися не тільки спеціалізованими органами управління освітою на всіх рівнях державного управління, а й бути компонентом великих програм, які охоплюють всі сфери суспільного життя. Тому відповідальність за їх реалізацію несуть органи державної виконавчої влади, яку здійснюють місцеві державні адміністрації та виконавчі комітети місцевих рад.

Водночас практичне впровадження освітніх реформ в Україні передбачає модернізацію системи управління освітою, яка буде адекватною до суспільства ринкових відносин та забезпечить ефективність управління за дотримання двох головних умов. Насамперед, у ній треба враховувати особливості попереднього розвитку й сучасного стану освіти, територіальні специфіки, менталітет і характеристики поведінки населення та інші специфічні фактори й умови, що зумовлюються особливостями нашої держави і конкретної адміністративно-територіальної одиниці зокрема. По-друге, в її основу слід покласти принципи і механізми, притаманні менеджменту країн з ринковою економікою, що забезпечить інтегрування вітчизняної системи освіти у європейський освітній простір та зайняття в ньому належного місця.

Сучасні особливості управління місцевими системами освіти визначаються і тим, що воно має складну структуру, кожна з яких сама є системою. Системні блоки знаходяться в складній взаємодії між собою та з іншими сферами суспільного життя. Тому найважливішим принципом управління впровадженням освітніх реформ на всіх рівнях, загальнодержавному, регіональному, муніципальному, на рівні загальноосвітнього навчального закладу повинен бути принцип системності. Це означає, що успішне впровадження освітніх реформ неможливе, якщо воно не враховує наукове обґрунтування причин виникнення існуючих проблем і шляхів їх розв'язання. Більше того, сучасні особливості місцевих освітніх систем полягають в тому, що вони мають складну структуру, кожна з яких сама є системою. Системні блоки знаходяться в складній взаємодії між собою та з іншими сферами суспільного життя. Це ще раз підтверджує те, що найважливішим принципом управління освітою на всіх рівнях, загальнодержавному, регіональному, муніципальному, на рівні загальноосвітнього навчального закладу, повинен бути принцип системності, в тому числі у впровадженні реформ. Однак реальна практика державного управління освітою і на місцевому рівні не відзначається ні системністю, ні послідовністю. Крім того, підвищення ефективності управління системами

освіти в містах і районах держави в сучасних умовах можна здійснити лише на науковій основі, тому володінню працівниками органів влади загалом та органами управління освітою науковими методами і технологіями управління наразі необхідно приділяти істотної уваги. Більше того, автори реформ повинні враховувати специфіку політичної ситуації, особливості традицій населення, тенденції в масовій свідомості, рівень поширення корупції, технологічний та інтелектуальний потенціал місцевої громади тощо. Для успіху реформ необхідно також враховувати наявність фінансових ресурсів і кадрового потенціалу. Так само проектувальники реформ повинні вміти використовувати досвід реалізації аналогічних реформ в інших країнах. Має функціонувати управління реформами, яке включатиме в себе механізми корегування та об'єктивної оцінки. Насамкінець, населенню потрібно надати можливість усвідомлювати ризики, що пов'язані із впровадженням реформ. Однак місцеві реформатори нерідко дотримуються помилкової точки зору, що їхні програми мають сприйматися громадянами ледве не як шлях до світлого майбутнього.

Впровадження освітніх реформ в містах і районах держави ефективно тільки тоді, коли застосування сучасних управлінських та освітніх технологій, інноваційних методів навчання, становлення відповідних організаційних структур і форм, розроблення нових економічних механізмів здійснюються системно, в єдності і взаємодії. Для впровадження освітніх реформ необхідне раціональне використання усіх наявних організаційних, адміністративних, правових, економічних ресурсів і механізмів регіону. Це дозволить повніше забезпечити реалізацію загальнодержавної і регіональної освітньої політики та підвищити її ефективність. Запорукою успішного впровадження освітніх реформ є загалом раціональна організація суб'єктів управління, насамперед, міських, районних відділів та управлінь освіти і самих навчальних закладів. Адже їх оптимальне функціонування, відповідність діяльності суб'єктів і об'єктів управління потребам, інтересам суспільства є обов'язковою ознакою соціального ефекту і забезпечує прогресивність, стійкість, здатність бути джерелом та засобом подальшого розвитку. З огляду на це управління місцевими освітніми системами має бути переважно стратегічним і лише тоді розглядатися як соціально ефективно і досягнуте завдяки витраченню адекватних досягнутому результату ресурсів.

Але принциповою умовою підвищення ефективності управління освітою та впровадження освітніх реформ є використання досягнень управлінської науки і компетентність кадрів. За висновками багатьох фахівців основною причиною, що стримує прогресивний розвиток освіти, є низький попит на висококваліфікованих управлінців в умовах трудонадлишкової кон'юнктури ринку праці, нестабільності економічного розвитку, відсутності чітких

економічних пріоритетів. Адже лише фахове, висококваліфіковане управління, базуючись на чіткій інформаційній базі щодо реальних потреб суспільства і регіону в тих чи інших спеціалістах, зможе раціонально поєднати і використати усіх наявні ресурси і механізми та забезпечить успіх освітніх реформ.

Відповідно до Типового положення про відділ освіти районної, районної у м. Києві та Севастополі державної адміністрації та Примірного положення про відділ (управління) освіти виконавчого комітету міської ради на відділ освіти покладається реалізація державної політики в галузі освіти з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища відповідної території [10;15]. Іншими не менш важливими завданнями відділу освіти є: створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на отримання повної загальної середньої освіти; здійснення управління навчальними закладами, що знаходяться в межах відповідної території і належать до сфери управління державної адміністрації чи виконкому, та координація діяльності цих навчальних закладів; зміцнення матеріальної бази навчальних закладів; аналіз стану освіти в районі, місті, прогнозування та розроблення районної, міської програми розвитку освіти, організація виконання зазначеної програми; організація навчально-методичного і кадрового забезпечення навчальних закладів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників; контроль за дотриманням законодавства з питань освіти, державного стандарту загальної середньої освіти всіма загальноосвітніми навчальними закладами, розташованими на території району або міста; участь у розробленні та реалізації варіативної складової змісту загальної середньої освіти; проведення ліцензування та атестації загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих на території району або міста, оприлюднення результатів ліцензування та атестації; забезпечення соціального захисту, охорони життя, здоров'я та захисту прав учасників навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах. Відповідно до перелічених завдань районному відділу освіти делеговано здійснювати 41 повноваження, а міському відділу освіти – 47 повноважень. Крім того, названі положення містять ще і окремі повноваження начальника відділу освіти [10;15]. Цілком очевидно, що для реалізації завдань державної освітньої політики у місті чи районі очолювати відділ має належно підготовлений, компетентний фахівець у сфері управління освітою. Оскільки відділ освіти діє у складі районної державної адміністрації або виконкому міської ради, тому посада начальника відділу освіти віднесена до посад державної служби або служби в органах місцевого самоврядування відповідних груп і підгруп згідно Законів України «Про державну службу» та «Про службу в органах місцевого самоврядування». Тому начальник місцевого органу

управління освітою наділений чітко окресленим переліком службових повноважень, має відповідний статус і присвоєний ранг у системі державного управління [2;3].

Водночас теоретичні і практичні засади базової професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах створюють лише первинний ресурс знань для їх особистого професійного розвитку, який повинен активно поповнюватись і систематично оновлюватись упродовж усього життя. Однак обсяг знань, які надаються слухачам, повністю не охоплює і не може охопити сьогоднішні потреби керівників органів державного управління, на яких покладається системне здійснення функцій управління за допомогою сучасних управлінських технологій. Тому здатність протистояти сучасним викликам, висока освіченість, наявність твердих державницьких переконань і позицій, комунікабельність, професійна компетентність і мобільність для ефективного виконання покладених повноважень за посадою стали невід'ємними характеристиками державних службовців європейського рівня. Зважаючи на це, наразі назрілим є системний перегляд вибору цілей і змісту підготовки та підвищення кваліфікації керівників органів державного управління на всіх його рівнях. Особливо важливим видається оволодіння методологією впровадження як певною сукупністю процедур, документації, якими визначено, як виконувати впровадження освітньої реформи в умовах місцевої системи освіти.

Цілком закономірним є те, що професійне навчання і підвищення кваліфікації керівників органів державного управління постійно перебуває в полі зору Президента України та уряду. З цією метою останнім часом прийнято низку важливих нормативних актів, в тому числі Указ Президента України від 1 лютого 2012 р. №45 «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки», Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2013 р. № 350 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року», розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1198-р «Про схвалення Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад», накази Національного агентства України з питань державної служби №11 від 13.09.2011 р. «Про Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців», №45 від 05.03.2012 р. «Про затвердження «Типового положення про службу персоналу державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату», №65 від 06.04.2012 р. «Про затвердження Порядку підвищення рівня професійної компетентності державних службовців», №92 від 16.05.2012 р. «Про затвердження Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої

особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V», №91 від 16.05.2012 р. «Про затвердження Типового профілю професійної компетентності посади керівника апарату та мінімальних вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття цієї посади», №148 від 20.07.2012 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій з розробки профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті» та інші [6;11;17;18;19;20;21;22].

У сучасній вітчизняній науковій літературі немає одностайності стосовно змісту поняття компетентності фахівця. Найбільше поширене тлумачення компетентності – це ступінь кваліфікації працівника, яка дозволяє успішно вирішувати задачі, що стоять перед ним. Вона визначає здатність працівника якісно і безпомилково виконувати свої функції в реальних умовах, успішно освоювати нове і швидко адаптуватися до змін. Нерідко зустрічаються вживання поняття професійної компетентності, фахової компетентності, посадово-функціональної компетентності, професійно-фахової компетентності в одному і тому ж значенні, хоч у кожному з перелічених випадків маємо справу з функціональною (професійною) компетентністю, яка характеризується професійними знаннями та умінням їх реалізовувати. Вимоги до професійної компетентності істотно залежать від рівня управління і характеру посади. В основі професійної компетентності лежить професійна придатність, яка складається з сукупності психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для здійснення професійної діяльності. Зважаючи саме на це, Маслов В.І. дає узагальнене визначення професійної компетентності як теоретичної, технологічної (практичної), а також моральної і психологічної готовності особистості виконувати функції, що входять до її обов'язків і прав відповідно до повноважень певної посади або певної професійно-фахової спрямованості. При цьому професійна компетентність ототожнюється з посадово-функціональною компетентністю [27].

У Рекомендації Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» від 23.04.2008 р. компетентність визначена як беззаперечна здатність використовувати знання, навички та індивідуальні, соціальні і/або методологічні вміння в роботі або навчанні, а також у професійному та особистісному розвитку. У контексті Європейських кваліфікаційних норм вміння характеризуються такими якостями як відповідальність та самостійність [14].

У Постанові Кабінету Міністрів України №1341 від 23.11. 2011 р. «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» компетентність/компетентності визначено як здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості. Привертає увагу той факт, що у цьому нормативному документі констатовано, що компетентності, які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання, є результатом навчання. Цим самим стверджується, що оцінювання професійної компетентності можливо здійснити через оцінювання результатів навчання [12].

Для управлінської компетентності логічно було б прийняти її як проєкцію більш загального поняття професійної компетентності на сферу управлінської діяльності. Управлінська компетентність – це сукупність знань і вмінь, необхідних для виконання конкретних функцій, що відображають основні напрями, види та форми управлінської діяльності і в цілому складають базову основу моделі посадової компетентності. Управлінська компетентність є складовою професійно-фахової кваліфікації керівника та визначальним чинником підвищення ефективності управлінської діяльності [24]. Очевидною тенденцією наразі в управлінні освітою є скорочення кількості і значення спеціальних знань та зростання ролі соціальних знань і навичок, здібностей у сфері спілкування, керівництва підлеглими працівниками, здатності сприймати, аналізувати та інтерпретувати інформацію, уміння запобігати і безболісно вирішувати конфлікти, ставити зрозумілі цілі та завдання, відповідно мотивувати підлеглих, тобто вміння налагоджувати ефективні комунікації виступає важливою складовою частиною професійної компетентності керівників, адже успіх досягнення мети істотно залежить від злагодженості і гармонійності відносин у системі.

2.2. Профіль посадово-функціональної компетентності керівників відділів освіти райдержадміністрацій і міськвиконкомів

Серед завдань і заходів Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року, спрямованих на розв'язання проблем розвитку державної служби, передбачено, в тому числі, впровадження профілів професійної компетентності посад державної служби та механізму їх використання під час проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державної служби, оцінювання результатів службової діяльності та просування по службі державних службовців [11].

Відповідно до наказів Національного агентства державної служби України «Про затвердження Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V» та «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті», профілі професійної компетентності посад державної служби розробляються державними органами та використовуються для:

- диференціації вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V, та посадових обов'язків у державних органах відповідно до затвердженої організаційної структури;
- визначення обсягу відповідальності та повноважень за кожною посадою державної служби у державних органах;
- забезпечення об'єктивності під час проведення конкурсу на зайняття вакантних посад державної служби, планування кар'єри державних службовців та її розвитку, просування по службі, щорічного оцінювання результатів службової діяльності, визначення необхідності підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, розроблення системи стимулювання державних службовців;
- оцінювання відповідності рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V у державних органах, необхідним мінімальним вимогам, що визначені керівником державної служби;
- визначення особистих потреб державних службовців у підвищенні рівня професійної компетентності;
- підвищення ефективності роботи служб персоналу з управління людськими ресурсами та якості роботи державних службовців тощо [20;24].

Профілі професійної компетентності посад державної служби у державних органах є основою для розроблення посадових інструкцій для цих посад, які визначають та закріплюють перелік конкретних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності, забезпечуючи при цьому належні умови для ефективної роботи державних службовців [21].

Загальними вимогами до розроблення у державних органах профілів професійної компетентності посад державної служби є:

- застосування єдиних критеріїв формування та оцінювання вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття вакантних посад державної служби;
- відповідність завданням і функціям, покладеним на конкретний структурний підрозділ державного органу згідно з положенням про цей структурний підрозділ та посадовим обов'язкам, покладеними на державного службовця згідно з посадовою інструкцією;
- орієнтир на перспективні та інноваційні завдання державної служби;
- неупереджене ставлення до професійних та соціально-трудоваих інтересів державних службовців.

Відповідно до п.2 ст.6 Закону України «Про державну службу» посада начальника відділу освіти районної державної адміністрації віднесена до IV-ї підгрупи III-ї групи посад, юрисдикція якої поширюється на територію одного або кількох районів, міста республіканського в Автономній Республіці Крим або обласного значення, району в місті [2]. Відповідно до підпунктів 6,7,8 п.1 ст.1 Закону України «Про державну службу»:

- посадовими обов'язками визначено перелік функцій і повноважень, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець, та які встановлені його посадовою інструкцією;
- профіль професійної компетентності посади державної служби визначений як комплексна характеристика посади державної служби, що містить визначення змісту виконуваної за посадою роботи та перелік спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних державному службовцю для виконання посадових обов'язків;
- рівень професійної компетентності особи визначений як характеристика особи, що визначається її освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та рівнем володіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками [2].

Згідно ст.14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» посада начальника відділу освіти віднесена до п'ятої категорії посад з відповідним правовим статусом у місцевому самоврядуванні. Однак, оскільки відповідно до прикінцевих положень цього закону дія Закону України «Про державну службу» поширюється на органи і посадових осіб місцевого самоврядування в частині, що йому не суперечить, то визначення профілів професійної компетентності начальника відділу освіти виконкому міської ради і начальника відділу освіти районної державної адміністрації нічим істотно не відрізняється і повинно відбуватися згідно названих Методичних рекомендацій з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, як базового нормативного акту з цього питання [3;22].

Серед ключових термінів, що використовуються у Методичних рекомендаціях з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, ключовими для нас є:

- функціональний аналіз або аналіз за компетентністним підходом – поетапне виявлення та послідовний опис змісту, істотних характеристик виконуваної за посадою роботи і вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, необхідних для належного виконання передбачених за посадою завдань та функцій;
- зміст виконуваної за посадою роботи – обумовлені цілями та завданнями державного органу основні посадові обов'язки та функції, що повинні бути виконані для досягнення необхідного результату;
- мета посади – прогнозований результат виконання завдань на посаді державної служби, визначених рішенням керівника державного органу;
- знання – результат процесу діяльності пізнання, перевірене суспільною практикою і логічно упорядковане відображення її у свідомості людини. Знання є категорією, яка відбиває зв'язок між пізнавальною і практичною діяльністю людини. Знання виявляються в системі понять, суджень, уявлень тощо, яка має певний обсяг і якість. Знання можна ідентифікувати тільки за умови їх виявлення у вигляді вмінь виконувати відповідні розумові або фізичні дії;
- ключові вимоги до рівня професійної компетентності осіб – знання, уміння і навички, якими повинен володіти державний службовець для результативної роботи, що підтримують цінності та призначення державного органу, його місію;
- навичка – дії, що завдяки численним повторенням виконуються автоматично і без свідомого контролю під час певної діяльності;
- уміння – здатність людини виконувати певні дії під час тієї чи іншої діяльності на основі відповідних знань. Уміння поділяються на предметно-практичні, предметно-розумові, знаково-практичні та знаково-розумові;
- показники поведінки – стандарти ефективної поведінки, які спостерігаються в діях особи, що володіє конкретними знаннями, уміннями і навичками [22].

Відповідно до п.3.1. «Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V» профіль професійної компетентності посади начальника відділу освіти складається з таких двох розділів: «Характеристика посади» та «Вимоги до рівня професійної компетентності особи» [20]. Розділ «Характеристика посади» повинен містити:

- повне найменування державного органу та його офіційне скорочення згідно з положенням про державний орган, якщо таке є;

- повне найменування структурного підрозділу згідно із затвердженим штатним розписом, організаційною структурою та положенням про структурний підрозділ;
- повне найменування посади згідно із затвердженим штатним розписом і посадовою інструкцією;
- група, підгрупа посади державної служби відповідно до статті 6 Закону України «Про державну службу», для посади начальника відділу освіти III група, IV підгрупа [2];
- мета посади – прогнозований результат виконання завдань на посаді державної служби, визначений рішенням керівника державного органу;
- зміст виконуваної за посадою роботи відповідно до цілей і завдань відділу освіти включає ключові посадові обов'язки, а саме:
 - здійснює керівництво діяльністю відділу, забезпечує виконання покладених на відділ завдань, визначає посадові обов'язки і ступінь відповідальності заступника начальника відділу і його працівників;
 - представляє інтереси району у галузі освіти у відносинах з фізичними і юридичними особами;
 - подає на затвердження голови районної адміністрації проект кошторису доходів і видатків, вносить пропозиції щодо граничної чисельності та фонду оплати праці працівників відділу;
 - затверджує положення про підрозділи і служби районного відділу, функціональні обов'язки його працівників;
 - розпоряджається коштами, що виділяються на утримання відділу;
 - планує роботу відділу і аналізує стан її виконання;
 - видає у межах компетенції відділу накази, організовує і контролює їх виконання;
 - затверджує договори про співробітництво, взаємовідносини з навчальними закладами, науковими установами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо;
 - призначає на посаду і звільняє з посади працівників відділу, керівників навчальних закладів та установ освіти комунальної форми власності;
 - заохочує та накладає дисциплінарні стягнення на працівників апарату, навчальних закладів та установ освіти [10].

Другий розділ профілю професійної компетентності посади начальника відділу освіти «Вимоги до рівня професійної компетентності особи» згідно з п.3.3. названого вище «Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V» визначає вимоги до

освітньо-кваліфікаційного рівня, стажу роботи та спеціальні вимоги до досвіду роботи, напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інші вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття цих посад [24]. Для начальника відділу освіти такими є повна вища освіта, стаж роботи не менше трьох років або досвід роботи на посадах державної служби чи посадах в органах місцевого самоврядування не менше одного року. Крім вимог до освітньо-кваліфікаційного рівня у цьому ж розділі містяться спеціальні вимоги до: досвіду роботи у конкретній сфері професійної діяльності, необхідні для ефективного виконання передбачених на посаді обов'язків, напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та до переліку спеціальних знань, умінь і навичок, а також особистих якостей, необхідних державному службовцю для ефективного виконання посадових обов'язків. Для посади начальника відділу освіти це означає наявність досвіду роботи на керівних посадах в освіті. Спрямованість підготовки фахівця визначається отриманою спеціальністю. Оскільки визначення вимог повинне бути жорстко пов'язане із посадою державної служби, а не з основною сферою діяльності державного органу, то для посади начальника відділу освіти напрям підготовки за дипломом повинен бути державне управління освітою.

Іншими вимогами до рівня професійної компетентності осіб можуть бути для посади начальника відділу освіти – знання законодавства України про освіту, охорону дитинства, безпеки життєдіяльності, захист персональних даних, публічну інформацію, про місцеве самоврядування, основи господарської діяльності тощо.

Відповідно до п.2.2.8. «Типового положення про службу персоналу державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату» в органі державної влади розробляє та у разі необхідності переглядає профілі професійної компетентності державної служби служба персоналу. Конкретне розроблення профілів професійної компетентності, визначення і затвердження спеціальних вимог до досвіду роботи, інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, диференціації вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп, посадових обов'язків у державних органах відповідно до затвердженої структури, визначення за кожною посадою державної служби у державних органах обсягу відповідальності та повноважень, оцінювання відповідності рівня професійної компетентності осіб необхідним вимогам здійснюється комісіями, створеними службою персоналу державного органу з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах відповідно до Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня

професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V. Цим же документом передбачено те, що розроблення профілю професійної компетентності посади державної служби складається з трьох етапів: підготовчого, основного і заключного [18;20].

На підготовчому етапі створюється комісія, здійснюється збір інформації, необхідної для розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби, визначаються відповідальні за напрями роботи та підготовки інформації, відбувається ознайомлення керівників структурних підрозділів з процедурою розроблення профілів професійної компетентності.

На основному етапі здійснюється функціональний аналіз (аналіз за компетентнісним підходом) діяльності на посаді державної служби з метою визначення змісту виконуваної за посадою роботи та мету посади державної служби та спеціальних вимог до досвіду роботи і напряму підготовки осіб та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби у державних органах. Дуже важливо, щоб функціональний аналіз діяльності на посаді начальника відділу освіти та підготовка проекту профілю професійної компетентності цієї посади, визначення змісту виконуваної за посадою роботи та мету посади державної служби повинно відбуватися за обов'язкової участі керівника відділу освіти. Визначення змісту виконуваної за посадою роботи є ключовим для розробки профілю професійної компетентності.

Для цього спочатку формується базовий перелік посадових обов'язків, які виконуються на конкретній посаді державної служби. Для посади начальника відділу освіти формування базового переліку посадових обов'язків здійснюється з використанням чинної посадової інструкції, чинного положення про відділ освіти та Довідника типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців [22]. Базовий перелік посадових обов'язків має бути вичерпним, відкорегованим та відповідати реальним функціям, що виконуються на посаді або повинні бути виконані на посаді. При цьому зауважимо, що у Довіднику типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців вказано загальний перелік завдань, обов'язків, повноважень, прав, вимог до знань, кваліфікаційних вимог за посадою, а у положенні про відділ освіти вказано основні завдання, повноваження, права відділу освіти та обов'язки начальника відділу освіти. Причому чіткого розмежування між обов'язками і правами не проведено, що у системі державного управління освітою свідчить радше на користь обов'язковості наданих прав. Водночас зауважимо, що згідно п.1.6. ст.1 Закону України «Про державну службу» «посадові обов'язки - перелік функцій і повноважень, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець та які

встановлені його посадовою інструкцією” [2]. Базовий перелік посадових обов’язків начальника відділу освіти розмістимо у таблиці 1.

Таблиця 1

**Базовий перелік посадових обов’язків
начальника відділу освіти**

№ з/п	Посадовий обов’язок	Частота виконання та важливість посадового обов’язку	Середня арифметична важливості та частоти виконання (у балах)
1.	Здійснює керівництво діяльністю відділу, забезпечує виконання покладених на відділ завдань	9, 8,8,7,9	8
2.	Планує роботу відділу і аналізує стан її виконання	6,5,6,5,5	5,4
3	Видає у межах компетенції відділу накази, організовує і контролює їх виконання	4,4,5,4,5	4,4
4	Подає на затвердження проект кошторису доходів і видатків, розпоряджається коштами, які виділяються на утримання відділу	1,4,4,4,2	3
5	Призначає на посаду і звільняє з посади працівників відділу, керівників і педагогічних працівників навчальних закладів та працівників установ освіти комунальної форми власності	2,4,4,2,4	3,2
6	Контролює стан трудової та виконавчої дисципліни працівників апарату, керівників навчальних закладів та установ освіти	6,6,9,6,9	6
7	Представляє інтереси району в галузі освіти та затверджує договори про взаємодію з юридичними та фізичними особами, органами громадського самоврядування, науковими установами, міжнародними організаціями, фондами тощо	1,4,5,4,1	3

Після коригування базового переліку посадових обов’язків і доповнення його за потреби визначається значущість та важливість посадових обов’язків. Для цього члени комісії оцінюють кожний посадовий обов’язок за шкалою

важливості та частоти виконання із встановленням оцінки від 0 до 9 балів, де 0 – мінімальна оцінка, а 9 – максимальна відповідно до рекомендованої шкали оцінювання. Шкалу оцінювання важливості та частоти виконання посадових обов’язків начальником відділу освіти розмістимо у таблиці 2.

Таблиця 2

**Шкала оцінювання важливості та частоти виконання
посадових обов’язків начальника відділу освіти**

Частота виконання	Важливість посадового обов’язку		
	Не дуже важливий (1)	Важливий (2)	Дуже важливий (3)
Ніколи	0	0	0
Один раз на місяць або рідше	1	4	7
Один раз на тиждень	2	5	8
Щоденно або майже щоденно	3	6	9

Сутність оцінювання важливості та частоти виконання за кожним посадовим обов’язком начальника відділу освіти полягає у розрахунку середнього балу як середнього арифметичного за всіма відповідями членів комісії за формулою:

$$\bar{X} = \frac{(x_1 + x_2 + x_3 + x_n)}{n},$$

\bar{X} – середня арифметична оцінка за всіма відповідями;

$x_1 + x_2 + x_3 + x_n$ – сукупність всіх варіантів відповідей оцінки важливості та частоти виконання для конкретного посадового обов’язку;

n – загальна кількість відповідей членів комісії

Наприклад, якщо 5 членів комісії оцінили важливість та частоту виконання першого з посадових обов’язків, наведених у таблиці 1, оцінками у 9,8,8,7,8 балів, то середня арифметична оцінка буде $(9+8+8+7+8)/5=8$ балів. За таким алгоритмом відбувається оцінювання важливості та частоти виконання решти посадових обов’язків начальника відділу освіти.

Згідно названих вище Методичних рекомендацій з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах усі посадові обов’язки, що мають 5 та менше балів, вважаються для цього переліку

незначними. Таким чином результатом основного етапу є перелік посадових обов'язків, які характеризують дану посаду державної служби та вирізняють її з поміж інших в державному органі. Даний перелік є підґрунтям для оновлення посадової інструкції начальника відділу освіти зокрема [22].

Після отримання повного переліку посадових обов'язків начальника відділу освіти, які характеризують дану посаду державної служби та вирізняють її з поміж інших в державному органі, необхідно виділити підстави для групування посадових обов'язків за напрямами діяльності.

Рекомендованими підставами для групування є об'єкти та/або види робіт, які можуть бути об'єднані в більш велику групу – «напрямок діяльності». Критерії виділення підстав для групування:

- декілька посадових обов'язків виконуються над одним і тим самим об'єктом;
- один вид робіт здійснюється над різними об'єктами;
- посадовий обов'язок не належить до жодної з визначених груп посадових обов'язків;
- якщо після аналізу виникає забагато невеликих об'єктів діяльності чисельністю 1-2 посадових обов'язки, необхідно проаналізувати можливість їх об'єднання в більш великі групи;
- у групи доцільно об'єднати від 7 до 10 посадових обов'язків;
- у випадку, якщо групи за об'єктом діяльності є містять більше 10 обов'язків, їх необхідно розділити за видами робіт, що виконуються на цим об'єктом [22].

Після виділення підстав для групування за об'єктами та видами діяльності, необхідно згрупувати посадові обов'язки за напрямами діяльності. До одного напрямку діяльності відносяться однорідні за об'єктом діяльності посадові обов'язки, тобто посадові обов'язки, що перетворюють один і той самий об'єкт діяльності.

Групування посадових обов'язків начальника відділу освіти за напрямами діяльності та визначення мети посади здійснимо шляхом заповнення таблиці 3.

Таким чином, за підсумками групування для посади начальника відділу освіти кількість згрупованих за напрямами діяльності посадових обов'язків складає 4 групи при рекомендованих від 3 до 6 груп. При цьому зазначимо, що групи посадових обов'язків однорідні та відповідають наступним критеріям:

- однорідність формулювань (формулювання починається із дієслова);
- посадові обов'язки не дублюють один одного;
- посадові обов'язки описують приблизно однаковий обсяг робіт.

**Згрупований перелік посадових обов'язків,
які виконуються на посаді начальника відділу освіти**

Мета посади	Згруповані посадові обов'язки за напрямками діяльності	Посадові обов'язки
<p>Реалізація цілей державної освітньої політики в з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища та контроль за дотриманням законодавства з питань освіти, державного стандарту загальної середньої освіти всіма загальноосвітнім і навчальними закладами, розташованими на території району</p>	<p>1.1. Забезпечує виконання покладених на відділ завдань щодо реалізації державної політики у сфері освіти</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Забезпечує реалізацію державної політики в галузі освіти з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища району. 2. Забезпечує створення умов для реалізації гарантованого Конституцією України права громадян на отримання повної загальної середньої освіти. 3. Забезпечує в межах своїх повноважень виконання Конституції України щодо функціонування української мови як державної у всіх навчальних закладах. 4. Забезпечує управління навчальними закладами, що належать до сфери управління районної державної адміністрації, та координацію їх діяльності. 5. Організовує навчально-методичне і кадрове забезпечення навчальних закладів, підвищення кваліфікації педагогічних працівників. 6. Забезпечує проведення ліцензування та атестації загальноосвітніх навчальних закладах району та оприлюднення результатів ліцензування та атестації. 7. Забезпечує впровадження державних навчальних планів і програм в навчально-виховний процес. 8. Вносить пропозиції щодо фінансування навчальних закладів та установ освіти, бере безпосередню участь у формуванні бюджету освітньої галузі району. 9. Забезпечує соціальний захист, охорону життя, здоров'я та захист прав учасників навчально-виховного процесу у всіх навчальних закладах. 10. Представляє інтереси району в галузі освіти у відносинах з юридичними та фізичними особами. 11. Укладає і затверджує договори про

		співробітництво, взаємовідносини з навчальними закладами, науковими установами зарубіжних країн, міжнародними організаціями, фондами тощо.
	2.1. Здійснює керівництво діяльністю відділу	<ol style="list-style-type: none"> 1. Затверджує структуру і штатний розпис відділу освіти в межах встановленої граничної чисельності і фонду оплати праці. 2. Визначає посадові обов'язки і ступінь відповідальності заступника завідуючого відділом та його працівників. 3. Призначає на посаду і звільняє з посади працівників відділу, керівників навчальних закладів та установ освіти комунальної форми власності та стимулює їх діяльність. 4. Затверджує положення про підрозділи і служби районного відділу, функціональні обов'язки його працівників. 5. Видає у межах компетенції відділу накази, організує і контролює їх виконання. 6. Подає на затвердження проект кошторису доходів та видатків, розпоряджається коштами, які виділяються на утримання відділу. 7. Координує роботу відділу з іншими відділами райдержадміністрації, органами громадського самоврядування, виконкомами місцевих рад з питань розвитку освіти та підготовки спільних документів. 8. Подає в установленому порядку статистичну звітність про стан і розвиток освіти в районі. 9. Забезпечує розгляд звернень громадян у межах своїх повноважень. 10. Організовує та планує роботу колегію відділу освіти.
	3.1. Планує роботу відділу і аналізує стан її виконання	<ol style="list-style-type: none"> 1. Аналізує стану освіти в районі, прогнозує та забезпечує розроблення районної програми розвитку освіти, організовує її виконання. 2. Визначає потребу у навчальних закладах та подає пропозиції щодо удосконалення їх мережі відповідно до соціально-економічних і культурно-освітніх потреб населення. 3. Готує проекти рішень про закріплення

		<p>за навчальними закладами території обов'язкового обслуговування дітей шкільного і дошкільного віку та ведення їх обліку.</p> <p>4. Вивчає потребу та вносить пропозиції щодо утворення навчальних закладів для дітей шкільного віку, які потребують соціальної допомоги і реабілітації, шкіл і класів для обдарованих дітей, та щодо утворення вечірніх (змінних) шкіл, класів, груп з очною, заочною формою навчання, створює умови для прискореного отримання бажаними повної загальної середньої освіти.</p> <p>5. Прогнозує потребу району у педагогічних працівниках і спеціалістах, укладає договори з педагогічними навчальними закладами на їх підготовку, організовує роботу щодо підвищення їх кваліфікації.</p> <p>6. Формує замовлення на видання навчально-методичної літератури, навчальних програм, бланків документів про освіту та забезпечує ними навчальні заклади.</p> <p>7. Координує роботу навчальних закладів щодо запобігання бездоглядності та правопорушенням серед неповнолітніх.</p> <p>8. Забезпечує організацію та здійснює контроль за безоплатним регулярним підвезенням учнів до місць навчання.</p> <p>9. Забезпечує організацію харчування та оздоровлення дітей у навчальних закладах за рахунок бюджету та залучених коштів.</p> <p>10. Інформує населення про стан та перспективи розвитку освіти в районі.</p>
	<p>4.1. Контролює дотримання законодавства про освіту, стан трудової та виконавчої дисципліни підлеглих</p>	<p>1. Контролює дотримання законодавства з питань освіти у всіх навчальних закладах району та державного стандарту загальної середньої освіти загальноосвітніми навчальними закладами.</p> <p>2. Контролює дотримання навчальними закладами державних вимог щодо змісту, рівня і обсягу освітніх послуг відповідно до профілю навчання.</p> <p>3. Контролює виконання вимог щодо</p>

		<p>навчання всіх дітей шкільного віку в загальноосвітніх навчальних закладах.</p> <p>4. Контролює виконання вимог щодо охоплення навчанням всіх дітей дошкільного віку.</p> <p>5. Забезпечує контроль за дотриманням правил техніки безпеки, протипожежної безпеки і санітарного режиму в навчальних закладах.</p> <p>6. Здійснює контроль за дотриманням правил роботи з документами у відділі та навчальних закладах.</p> <p>7. Здійснює контроль за дотриманням порядку та термінів підготовки матеріалів на засідання колегії райдержадміністрації та їх доопрацювання після засідань.</p>
--	--	--

Отже, в результаті маємо перевірені, скориговані та згруповані за напрямками діяльності посадові обов'язки, які визначають зміст виконуваної за посадою начальника відділу освіти роботи та її мету.

Окремо зауважимо, що для будь-якої посади державної служби в ст.11,12,13 Закону України «Про державну службу» наведені загальні обов'язки, вимоги щодо виконання доручень і політичної неупередженості державних службовців. Привертає також увагу п.7 ст.11 цього закону, в якому йдеться про те, що державний службовець повинен “додержуватися встановлених законодавством правил професійної етики державного службовця” [2]. Правила професійної етики державного службовця визначені «Загальними правилами поведінки державного службовця», затвердженими наказом Головного управління державної служби України №214 від 04.08.2010 р [16]. Стислий перелік правил поведінки містить наступні обов'язки:

- діяти на підставі чинного законодавства;
- сумлінно, ініціативно виконувати свої обов'язки;
- працювати чесно і неупереджено;
- шанобливо ставитись до громадян та колег;
- виявляти толерантність та повагу до різних конфесій, культур, звичаїв і традицій;
- раціонально та ефективно використовувати ресурси;
- зберігати державну таємницю та конфіденційну інформацію.

Окремо наголосимо на обов'язку дотримуватися загальноприйнятих вимог пристойності у зовнішньому вигляді, неухильного дотримання обмежень і заборон, передбачених Законами України «Про державну службу» та «Про

засади запобігання і протидії корупції» [2;4]. Встановлені Законом України «Про правила етичної поведінки» норми етичної поведінки є основою для кодексів і містять наступні правила: законність, пріоритет інтересів, політична неупередженість, об'єктивність, компетентність і ефективність, формування довіри до влади, конфіденційність, утримання від виконання незаконних рішень чи доручень, недопущення конфлікту інтересів, запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка, декларування майна, доходів, витрат, зобов'язань фінансового характеру. Перелічені норми є своєрідним стандартом поведінки і характеризують їх дотримання у діяльності державного службовця. Всі перелічені норми, обов'язки, правила, вимоги, обмеження, заборони є незаперечними за характером і служать основою для розробки етичних кодексів у органах влади та місцевого самоврядування. Водночас названі норми поведінки лише опосередковано стосуються розроблення профілю професійної компетентності посади начальника відділу освіти.

Наступним важливим кроком у розробленні профілю професійної компетентності посади начальника відділу освіти є визначення вимог до рівня професійної компетентності особи, що претендує на посаду. Відповідно до статті 1 та статті 16 Закону України «Про державну службу» вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, поділяються на:

- мінімальні загальні вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня та стажу роботи;
- спеціальні вимоги до досвіду роботи, напряму підготовки (отриманої особою спеціальності);
- інші вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які включають перелік спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних державному службовцю для виконання посадових обов'язків [2].

Згідно п.11 ст.16 Закону України «Про державну службу» вимоги до професійної компетентності особи, яка претендує на зайняття посади підгрупи III-4 є повна вища освіта, стаж роботи не менше трьох років або досвід роботи на посадах державної служби чи посадах в органах місцевого самоврядування не менше одного року [2]. Це мінімальні базові вимоги. Комісія служби персоналу державного органу наділена повноваженнями встановлювати спеціальні та інші вимоги, які можуть бути вищими від нормативних.

Спеціальні та інші вимоги, необхідні для ефективного виконання кожного визначеного посадового обов'язку із згрупованого переліку для посади начальника відділу освіти, визначають представник служби персоналу спільно з керівником відділу освіти. При цьому слід зважити на те, що спеціальні вимоги повинні бути не заниженими та не завищеними і відображати найбільш значущі

знання, уміння і навички, які безпосередньо впливають на виконання кожного конкретного посадового обов'язку. За необхідності для консультації та уточнення спеціальних вимог до тієї або іншої посади до цієї роботи можуть залучатися особи, які безпосередньо обіймають посади державної служби у структурному підрозділі та інші фахівці, окрім випадку створення в організаційній структурі державного органу нової посади державної служби.

Як і для всіх державних службовців, так і для начальника відділу освіти необхідними є навички роботи збору необхідної інформації, її аналіз, налагодження ефективної комунікації, співробітництва і роботи в команді та демонстрація цінностей державної служби, сприяння справедливості та рівним можливостям, самовдосконалення, орієнтація на результат, відповідальність. Важливість застосування інструменту спеціальних вимог дає можливість керівнику державної служби, керівникам служби персоналу та структурних підрозділів у державних органах побудувати систему стимулювання праці державних службовців. Це означає, що, якщо особа претендує на посаду державної служби і відповідає вимогам до посади, визначені законодавством, та спеціальним вимогам, визначеним керівником державної служби, то вона має всі підстави на встановлення максимального значення розміру посадового окладу, визначеного для даної групи чи підгрупи.

Перелік спеціальних вимог до рівня професійної компетентності начальника відділу освіти розмістимо в таблиці 4.

Таблиця 4

Перелік спеціальних вимог до рівня професійної компетентності начальника відділу освіти

Згруповані посадові обов'язки за напрямками діяльності	Спеціальні вимоги до досвіду роботи	Спеціальні вимоги до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності)	Знання, необхідні для виконання посадових обов'язків	Уміння і навички, необхідні для виконання посадових обов'язків
1.1. Забезпечує виконання покладених на відділ завдань	За фахом у державній службі на керівних посадах не менше 3 років або за фахом на керівних посадах в	Вища педагогічна освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістр, спеціаліст. Післядипломна освіта у сфері	Конституція України, Закон України «Про державну службу», Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про місцеве самоврядування в	1. Уміння аналізувати освітню політику, порівнювати одержані результати виконання її завдань із цілями

	освіті не менше 5 років	управління: магістр державного управління освітою	Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», закони про освіту, охорону дитинства, основи права, про працю, охорону праці, бюджетного законодавства, про доступ до публічної інформації, захист персональних даних, інші нормативно-правові акти;	державної освітньої політики 2. Уміння працювати в команді 3. Уміння розробляти найбільш доцільні за формою, змістом та викладом нормативно-правові акти для реалізації завдань державної освітньої політики
3.1. Здійснює керівництво діяльністю відділу			2. 1. Теорія менеджменту, психологія та етика ділового спілкування	1. Уміння організувати і планувати роботу 2. Уміння ефективно використовувати ресурси 3. Уміння визначати і ухвалювати організаційні та управлінські рішення 4. Уміння налагодити ефективні комунікації
3.1. Планує роботу відділу і аналізує стан її виконання			3.1. Теорія та технологія державного управління	1. Уміння визначати цілі, ставити завдання щодо їх досягнення, розробляти відповідні плани діяльності 2. Уміння логічно міркувати, знаходити переконливі аргументи,

				застосовувати методи системного та ситуаційного аналізу 3. Уміння обирати оптимальні рішення по досягненню поставленої мети шляхом аналізу, прогнозування та оцінки ситуації
4.1. Контролює дотримання законодавства про освіту, стан трудової та виконавчої дисципліни підлеглих			4.1. Українська мова, діловодство, інформаційні технології	1. Уміння контролювати заплановані заходи з метою отримання очікуваних результатів. 2. Уміння контролювати ефективність діяльності шляхом систематичного відстеження, збору і обробки інформації про хід виконання завдань, використання ресурсів та дотримання термінів. 3. Уміння і навички використовувати комп'ютерну техніку та програмне забезпечення

Рекомендований перелік ключових вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби або служби в органах місцевого самоврядування з поведінковими показниками, які описують стандарти ефективної поведінки та спостерігаються в діях особи, що

володіє конкретними знаннями, уміннями і навичками, містить наступні вимоги:

- вміння точно і в повному обсязі збирати і отримувати необхідну інформацію, факти та передавати її;

- вміння шукати, накопичувати необхідну якісну, релевантну інформацію, достатню з погляду досліджуваної ситуації та здійснювати пошук вирішення завдання на основі наявної інформації;

- здатність до ефективного обміну інформацією та думками як по горизонталі, так і по вертикалі, з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації, розробки політики та прийняття спільного рішення;

- уміння створювати гарні робочі відносини та ефективно взаємодіяти з колегами, підлеглими, споживачами та партнерами з метою досягнення розуміння і підтримки на шляху реалізації цілей організації, розробки політики та прийняття спільного рішення;

- вміння спрямовувати діяльність та заохочувати людей або окремих особистостей з метою досягнення запланованих результатів шляхом поділу (делегування) завдань, роботи і повноважень, підтримки нових ініціатив та здійснення нагляду за їх виконанням;

- здатність організовувати людей, інформацію та ресурси на систематичній основі для підвищення ефективності діяльності та вміння формулювати напрями розвитку і створює клімат, який позитивно впливає на впровадження нововведень і змін;

- вміння постійно і своєчасно коригувати напрями діяльності співробітника, структурного підрозділу чи організації, оновлення структури організації для ефективного їх функціонування у середовищі, що постійно змінюється і досягнення поставленої мети;

- здатність керувати і заохочувати колег, підлеглих і партнерів діяти для досягнення цілей;

- вміння ефективно, в залежності від потреб, знаходити, розміщувати та використовувати матеріальні та фінансові ресурси, розподіляти завдання і мотивувати людей та контролювати заплановані заходи з метою отримання очікуваних результатів;

- вміння встановлювати пріоритети, ставити та досягати поставлені цілі шляхом визначення оптимальної послідовності дій, необхідних ресурсів і джерел та безпосередніх виконавців завдань; вміння постійно і своєчасно коригувати напрями діяльності співробітника, структурного підрозділу чи організації, оновлення структури організації для ефективного їх

функціонування у середовищі, що постійно змінюється і досягнення поставленої мети;

- вміння обирати та погоджувати найкращі об'єктивні та неупереджені рішення або альтернативні варіанти досягнення поставленої мети, шляхом аналізу, прогнозування та оцінки ситуації і проблем, що її спричинили;

- вміння встановлювати цілі та завдання певної діяльності, а також визначати шляхи досягнення цілей, необхідних для цього ресурсів та розробляти відповідні плани діяльності;

- вміння контролювати ефективність діяльності, шляхом систематичного відстеження, збору і обробки інформації про хід виконання завдань, використання ресурсів та дотримання термінів;

- підтримка та вираження у своїй діяльності цінностей державної служби, сприяння та формування її позитивного іміджу, забезпечення дотримання принципів справедливості та рівного доступу до державної служби, а також інших принципів, відповідно до Закону України «Про державну службу»;

- безперервний процес індивідуального вдосконалення, максимальне використання власних можливостей, здатність організувати власну діяльність з метою оптимального й раціонального використання робочого та вільного часу;

- спроможність цілеспрямовано та послідовно діяти відповідно до визначених цілей з метою досягнення очікуваних результатів;

- здатність державного службовця усвідомлювати і виконувати покладені на нього завдання та обов'язки, передбачати наслідки своїх вчинків, дій та бездіяльності як у сфері наданих повноважень, так і в суспільній сфері.

Ці показники поведінки використовуються службою персоналу як критерії визначення наявності в кандидата необхідного рівня професійної компетентності для зайняття посади державної служби з метою отримання повного переліку вимог до рівня професійної компетентності претендента на зайняття посади, необхідних для виконання посадових обов'язків.

Відповідно до рекомендацій на заключному етапі відбувається попереднє узгодження проекту профілю професійної компетентності посади державної служби у державних органах з комісією, доопрацювання проекту профілю професійної компетентності посади у державних органах з урахуванням зауважень комісії і затвердження остаточної редакції профілю професійної компетентності посади державної служби та застосування його до проходження державної служби. Затвердження профілю професійної компетентності посади начальника відділу освіти районної державної адміністрації здійснюється керівником державної служби, який, переважно, є керівником апарату адміністрації, і на якого покладено загалом управління державною службою в

цьому органі державного управління [22]. Таким чином проект профілю професійної компетентності начальника відділу освіти районної державної адміністрації або міськвиконкому має наступний вигляд:

ПРОФІЛЬ
професійної компетентності посади начальника відділу освіти
районної державної адміністрації

ЗАТВЕРДЖУЮ

(керівник державної служби районної державної адміністрації, ініціали, прізвище та підпис)

« ___ » _____ 20 ___ р.

I	ХАРАКТЕРИСТИКА ПОСАДИ	
1	Найменування державного органу	районна державна адміністрація (райдержадміністрація)
2	Найменування структурного підрозділу	Відділ освіти районної державної адміністрації
3	Найменування посади	Начальник відділу
4	Група посади державної служби	ШІ
5	Підгрупа посади державної служби	ШІ-4
6	Мета посади	Реалізація цілей державної освітньої політики в з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища та контроль за дотриманням законодавства з питань освіти, державного стандарту загальної середньої освіти всіма загальноосвітніми навчальними закладами, розташованими на території району
7	Зміст виконуваної за посадою роботи	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечує виконання покладених на відділ завдань щодо реалізації державної політики у сфері освіти – здійснює керівництво діяльністю відділу – планує роботу відділу і аналізує стан її виконання – контролює дотримання законодавства про освіту, стан трудової та виконавчої дисципліни підлеглих

II	ВИМОГИ ДО РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИ	
1	Мінімальні загальні вимоги	
1.1	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Спеціаліст (магістр)
1.2	Освіта	Повна вища педагогічна освіта Післядипломна освіта у сфері управління
1.3	Стаж роботи (тривалість у роках, у тому числі на посадах певної групи/підгрупи)	За фахом на керівних посадах в освіті не менше 5 років
2	Спеціальні вимоги	
2.1	Напрямок підготовки (спеціальність)	Магістр державного управління освітою
2.2	Досвід роботи	Досвід роботи за фахом у державній службі на керівних посадах не менше 3 років
2.3	Перелік знань, необхідних для виконання посадових обов'язків	<ul style="list-style-type: none"> – Конституція України, Закон України «Про державну службу», Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про службу в органах місцевого самоврядування», закони про освіту, охорону дитинства, основи права, про працю, охорону праці, бюджетного законодавства, про доступ до публічної інформації, захист персональних даних, інші нормативно-правові акти; – теорія менеджменту, психологія та етика ділового спілкування; – теорія та технологія державного управління; – українська мова, діловодство, інформаційні технології

2.4	Перелік умінь та навичок, необхідних для виконання посадових обов'язків	<ul style="list-style-type: none"> – уміння аналізувати освітню політику, порівнювати одержані результати виконання її завдань із цілями державної освітньої політики; – уміння працювати в команді; – уміння розробляти найбільш доцільні за формою, змістом та викладом нормативно-правові акти для реалізації завдань державної освітньої політики; – уміння організувати і планувати роботу; – уміння ефективно використовувати ресурси; – уміння визначати і ухвалювати організаційні та управлінські рішення; – уміння налагодити ефективні комунікації; – уміння визначати цілі, ставити завдання щодо їх досягнення, розробляти відповідні плани діяльності; – уміння логічно міркувати, знаходити переконливі аргументи, застосовувати методи системного та ситуаційного аналізу; – уміння обирати оптимальні рішення по досягненню поставленої мети шляхом аналізу, прогнозування та оцінки ситуації; – уміння контролювати заплановані заходи з метою отримання очікуваних результатів; – уміння контролювати ефективність діяльності шляхом систематичного відстеження, збору і обробки інформації про хід виконання завдань, використання ресурсів та дотримання термінів; – уміння використовувати комп'ютерну техніку та програмне забезпечення
2.5	Інші вимоги до рівня професійної компетентності	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка цінностей державної служби, сприяння та формування її позитивного іміджу, забезпечення дотримання принципів справедливості та рівного доступу до державної служби відповідно до Закону України «Про державну службу»; – неупередженість та об'єктивність; – відповідальність; – здатність постійно критично аналізувати ефективність державного управління, стиль та методи власної організаційно-управлінської діяльності і знаходити шляхи її подальшого вдосконалення; – мобільність; – стійкість до стресу

Оскільки керівниками відділу освіти районної державної адміністрації є начальник відділу та його заступник, профіль професійної компетентності заступника начальника розробляється за тим же алгоритмом, що і начальника відділу. Неістотна різниця полягає у дещо меншій кількості обов'язків і відповідно їх змісту. Все перелічене однаково стосується посади начальника відділу або управління освіти виконавчого комітету міської ради, оскільки розроблення профілів професійної компетентності посад служби в органах місцевого самоврядування здійснюється аналогічно до розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах.

Затверджений керівником державної служби в державних органах профіль професійної компетентності посади начальника відділу освіти повинен зберігатися у службі персоналу. Копії профілів професійної компетентності всіх посад державної служби відділу освіти надаються керівникам відділу та відповідним державним службовцям для використання в роботі.

Також основні позиції з профілю професійної компетентності будь-якої з посад державної служби відділу освіти є складовою частиною оголошення про конкурс на заміщення цієї посади державної служби.

У разі внесення змін та доповнень до профілю професійної компетентності посади державної служби, зазначені зміни доводяться до відома особи, що обіймає відповідну посаду державної служби, під підпис не пізніше п'яти робочих днів з дати їх затвердження.

2.3. Технологія впровадження освітніх реформ

Прагнення до покращення результатів функціонування освітньої системи і розвитку особистості спонукає уряди країн світу шукати і змінювати форми освітньої діяльності від покоління до покоління, тобто здійснювати освітні реформи. Реформувати означає перетворювати законодавчим шляхом. Досвід багатьох країн свідчить про те, що уряди розпочинають будь-які реформи, що виникають в результаті певної необхідності. Мета освітніх реформ сформульована у стратегіях і програмах реформ, і вона завжди націлена на розвиток людини як найвищої соціальної цінності держави, а в кінцевому рахунку – на зміцнення самої держави.

Поняття «освітня реформа», на думку українського компаративіста А. Сбруєвої, може визначатися як в широкому, так і у вузькому значенні. У широкому значенні воно означає «будь-які зміни в освітній сфері: в освітній системі в цілому, її певних підсистемах, в окремому навчальному закладі, класі...» [29, с. 8]. У вузькому розумінні поняття «освітня реформа» передбачає «...здійснення певного кола структурних перетворень на різних

рівнях освітньої системи...» [29, с. 10]. Зважаючи на це, поняття «реформування освіти» можна тлумачити як процес політико-адміністративних, педагогічних та суспільних змін, що передбачає здійснення у межах освітньої системи чи окремого навчального закладу широкої сукупності перетворень, спрямованих на розвиток особистості. Загалом метою реформування освіти є перетворення або оновлення форм і методів передавання молодому поколінню накопичених суспільством знань.

Водночас поряд з дійсними загальнодержавними причинами проведення освітніх реформ органи влади та місцевого самоврядування у кожному з міст та районів держави ставлять перед собою власну мету, пов'язану з досягненням найбільшої ефективності у сфері освіти, високого місця в рейтингу результатів функціонування освітніх систем у регіоні, престижу, формування місцевої інтелектуальної еліти залежно від рівня економічного соціального чи інтелектуального розвитку, який відповідає можливостям тієї або іншої адміністративно-територіальної одиниці. Відповідно до цього реформування освіти здійснюється на декількох рівнях, зокрема на загальнодержавному рівні, на рівні галузевого міністерства, на місцевому рівні та на рівні конкретного навчального закладу. На загальнодержавному рівні визначаються або уточнюються цілі освіти загалом, здійснюється законодавче забезпечення освітніх реформ, формулюється нова освітня парадигма, уточнюється роль держави, узгоджується зв'язок освітніх реформ з соціальними та економічними процесами та інше. На рівні Міністерства освіти і науки України реформування означає зміну в термінах навчання і виховання, зміни в змісті освіти, зміни умов створення нових навчальних закладів, зміну форм контролю за якістю освіти, взаємозв'язок і взаємоузгодженість між різними рівнями освіти і виховання, між різними дипломами. На рівні місцевої освітньої системи реформування означає підготовку і застосування нових програм, підручників, дидактичних курсів, нових технологій навчання та методів виховання. Цей процес відбувається нерівномірно на різних рівнях навчання, у різних типах шкіл. На рівні навчального закладу реформування означає внесення змін в освітній простір певного навчального закладу, коли у навчально-виховному процесі використовуються нові технології навчання та виховання або в чинні вносяться певні корекції. Цілком очевидно, що здійснення освітніх реформ на рівні навчального закладу та місцевої освітньої системи є найбільш визначальними для досягнення стратегічних цілей освітніх реформ. Однак їх досягнення істотно залежить від політики уряду, всієї системи управління освітою, зовнішнього середовища. Однак для конкретного навчального закладу вирішальною є готовність самого освітнього закладу до змін. Але,

безперечно, головним фактором успіху реформування навчального закладу є його директор, або точніше, його компетентність та здатність стати на чолі змін. На рівні навчального закладу реформування проявляється через створення у ньому колективу однодумців, які готові і здатні здійснювати реформи. За висновками низки науковців і практиків необхідно щонайменше три роки, щоб побачити результати вжитих заходів [29].

Метою впровадження освітніх реформ у містах і районах України є пошук таких форм і методів організації навчання і виховання дітей, які б забезпечували досягнення визначених стратегічних цілей реформ за конкретних умов і обставин.

Серед основних механізмів реалізації державної політики щодо реформування освіти можна назвати такі: правовий – прийняття нормативно-правових актів та розробка засобів їх застосування; організаційний – створення й функціонування ефективної організаційної структури державного управління впровадженням освітніх реформ; фінансово-економічний – розробка і використання інструментів економічної політики для реформування галузі; кадровий – професійна підготовка кадрів для здійснення освітньої діяльності в навчальних закладах; соціальний – забезпечення соціального розвитку колективів закладів освіти та осіб, що отримують освітні послуги; мотиваційні – створення морально-психологічного підґрунтя і мотиваційних умов освітньої діяльності; матеріально-технічний – забезпечення умов для використання приміщень, земельних ділянок з боку навчальних закладів усіх форм власності та для отримання комунальних послуг; розроблення, виготовлення та постачання закладам освіти сучасного обладнання, засобів навчання для здійснення навчально-виховного процесу, комплектування фондів бібліотек тощо. Також до таких механізмів останнім часом відносять і моніторинг управління якістю освіти, механізм управління інноваційним розвитком та інші новоутворені механізми. Всі названі механізми по різному задіяні в діяльності місцевих органів управління освітою при впровадженні освітніх реформ. Однак, якщо йдеться про кадровий, соціальний, мотиваційний механізми, то слід сказати, що вони практично не задіяні. Переважно задіяні правовий, організаційний механізми, частково фінансово-економічний та матеріально-технічний механізми.

Як зазначалося вище, реформування системи освіти є важливою складовою соціально-економічних реформ, покладених в основу стратегій розвитку України. Технологія впровадження освітніх реформ передбачає, насамперед, вибір і реалізацію визначеної послідовності та комбінації операцій для досягнення цілей реформ. Таку послідовність і комбінацію дій можливо здійснити виключно через розробку і реалізацію управлінського рішення. Тому

процес прийняття та реалізації управлінських рішень є ключовим аспектом впровадження освітніх реформ. Більше того, з процесом прийняття управлінських рішень пов'язана результативність функціонування та реформування освіти загалом. Адже на сучасному етапі розвитку суспільства ефективність функціонування будь-якої соціальної системи, підприємств та організацій істотно залежить від своєчасного вирішення органами управління різних проблем, зумовлених внутрішніми і зовнішніми впливами.

Для місцевих освітніх систем найбільш актуальними цілями освітніх реформ є оптимізація освітніх мереж для забезпечення рівного доступу до якісної освіти, якість загальної середньої освіти, підвищення рівня охоплення навчанням у дошкільних навчальних, впровадження стратегії інклюзивного навчання, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, створення і забезпечення можливостей для реалізації різноманітних моделей навчальних закладів тощо. На більш віддалену перспективу основними цілями реформ стали розвиток особистості кожного школяра, виховання його як громадянина, як патріота своєї держави, впровадження особистісно зорієнтованого навчання, гуманізація навчального процесу, реалізація оздоровчої функції навчання. Всі перелічені цілі покладаються в основу місцевих стратегій реформ і програм розвитку освіти. Такі програми розробляються на середньострокову і довгострокову перспективу і реалізуються в щорічних планах діяльності місцевих органів управління освітою та програмах соціально-економічного розвитку міст та районів. Підставами для розробки місцевих планів і програм реформування сфери освіти є галузеві стратегії реформ – Національна доктрина розвитку освіти України, Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 рр. та Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». З метою забезпечення виконання заходів, визначених Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», указами Президента України щорічно затверджувався Національний план дій, зокрема на 2011, 2012, 2013 рр., в яких передбачалися конкретні заходи щодо реформування системи освіти, зокрема щодо удосконалення системи управління освітою, підвищення якості та конкурентоспроможності освіти, забезпечення доступності освіти, розвитку науки та інноваційної діяльності, як фактору підвищення конкурентоспроможності національної економіки [7;8;9].

Зважаючи на це, під технологією впровадження освітніх реформ у містах і районах держави доцільно розуміти комплекс, насамперед, організаційних і правових заходів для досягнення визначених актуальних для їх освітніх систем

цілей реформ. Ці заходи передбачають аналітичну, інформаційно-пошукову, нормативну, соціально-організаційну і безпосередню управлінську діяльність. Технологія впровадження освітніх реформ, як і будь-яка інша, має передбачати чітку послідовність таких заходів. Розробляючи їх, встановлюється порядок здійснення окремих операцій, пов'язаних зі збиранням, рухом, зберіганням, обробкою, аналізом інформації, забезпеченням нею навчальних закладів, органів влади та місцевого самоврядування інших установ, територіальних громад, а також визначають інші дії, зумовлені потребою розв'язання організаційно-управлінських завдань. Зважаючи на це, узагальнену технологію впровадження освітніх реформ умовно можна поділити на наступні стадії:

стадія підготовки – проводиться ґрунтовний аналіз ситуації, що поєднує пошук, збір, опрацювання інформації, виявлення й формулювання проблем у досягненні цілей загальнонаціональної стратегії освітніх реформ, які потребують розв'язання;

стадія ухвалення – здійснюється розробка і оцінка можливих рішень щодо розв'язання виявлених проблем та вибір і прийняття найкращого рішення;

стадія реалізації – розробляються заходи щодо реалізації обраного рішення, доведення його до виконавців, контролю виконання, внесення необхідних коректив за потреби, оцінюється отриманий результат.

Конкретну технологічну схему управління впровадженням освітніх реформ умовно можна розділити на наступні етапи. Вони характеризують зворотно-поступальну послідовність різних операцій при розробці і здійсненні управлінського рішення і, таким чином, оптимальний варіант досягнення цілей.

1. На першому етапі управління створюється спеціалізована робоча група. Вона може складатися із фахівців відділу освіти, представників навчальних закладів, органів влади та місцевого самоврядування, територіальних громад, представників засобів масової інформації, професійних спілок, інших запрошених фахівців. Фахівці мусять володіти знаннями з прогнозування, конфліктології, розробки управлінських рішень, управління, соціології та ін. Бажано також щоб члени такої групи володіли технологією розв'язання проблем в умовах ризику та невизначеності, розуміли і враховували специфіку діяльності освітньої системи в районній і галузевій інфраструктурі, специфіку управління фінансами, персоналом, технологіями, інформаційними потоками тощо. Така робоча група повинна бути компетентною для напрацювання проекту стратегії розвитку місцевої освітньої системи та визначення її цілей.

2. На другому етапі робоча група, отримавши відповідну інформацію, повинна оцінити стан проблемної ситуації в освітній системі. Проблема завжди пов'язана з сукупністю умов або факторів, що її створюють. На основі зібраної

інформації необхідно чітко визначити фактори, що породили проблему, і, насамперед, з'ясувати, чи вони є внутрішніми, чи зовнішніми. Внутрішні фактори пов'язані з усією системою і це може призвести до організаційних змін самої системи. Зовнішні фактори - є більш складними і впливають на соціальну ситуацію в оточенні системи освіти. Аналіз факторів дасть можливість визначити всі необхідні ресурси, в тому числі і час, з витратами яких буде пов'язано вирішення проблеми. Саме тому, характеристика проблемної ситуації і факторів, що до неї призвели, відіграють дуже важливу роль для розроблення програми реформ та прийняття рішення щодо її впровадження.

3. На третьому етапі передбачається розроблення програм і планів досягнення цілей місцевих освітніх стратегій. Проекти розроблених програм і планів з визначеними цілями повинні оприлюднюватися з метою їх широкого обговорення і врахування можливих пропозицій щодо їх покращення.

4. На четвертому етапі проводиться розробка управлінських рішень щодо досягнення цілей програм і планів реформ. До таких рішень відносяться накази начальника відділу освіти, розпорядження голови адміністрації чи виконкому, рішення сесій місцевих рад. Для цього потрібно володіти інформацією про ситуацію в системі освіти або окремій структурній складовій, проаналізувати її для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, визначити шляхи розв'язання існуючих проблем та накопичити необхідні ресурси, перевірити можливості досягнення поставлених цілей.

5. На п'ятому етапі створюється система реалізації управлінських рішень за ініціативи органу управління освітою. При цьому групою фахівців, що підготувала потрібні рішення, визначаються їхні конкретні виконавці. Виконавець повинен мати у своєму розпорядженні необхідні і достатні ресурси для виконання управлінського рішення, а також за своєю кваліфікацією він повинен відповідати рівню і складності поставлених перед ним завдань.

6. На шостому етапі управління впровадженням освітніх реформ здійснюється організація виконання управлінських рішень. Це конкретні організаційно-практичні заходи, реалізація яких у чітко визначеній послідовності дозволить досягти поставлених цілей. На цьому етапі найбільше задіяний організаційний механізм у впровадженні реформ. Адже до впровадження реформ залучаються наявні на території міста чи району інші підприємства, установи, організації. Переважно їх залучення відбувається на основі затверджених рішень сесій місцевих рад, розпоряджень голови виконавчого органу ще на етапі складання стратегій, програм, планів. Однак до безпосереднього виконання завдань щодо впровадження освітніх реформ вони приступають на цьому етапі.

7. На сьомому етапі необхідні оцінка й аналіз якості виконання управлінських рішень за показниками функціонування освітньої системи. Якщо якість виконання управлінського рішення відповідає певному рівню, тобто воно виконане й отримані необхідні результати, у діяльності освітньої системи відбулися зміни на краще, здійснюється перехід до наступного етапу впровадження реформ. Якщо заплановані зміни не відбулися, то розглядають причини, з яких отримані результати, відмінні від запланованих, та готують нове управлінське рішення з урахуванням отриманих результатів.

8. На восьмому етапі перевіряється доцільність проведення подальших робіт із досягнення цілей реформування освіти. Якщо програма реформ виконана, доцільно здійснити заходи щодо адаптації освітньої системи до зовнішніх, насамперед, умов, що змінилися в оточенні. Для цього можуть розроблятися і реалізовуватися додаткові управлінські рішення ситуаційного характеру.

9. На заключному для даної технологічної схеми етапі впровадження освітніх реформ розробляються заходи щодо прогнозування майбутніх ризиків. Прогнозування є невід'ємною частиною технології впровадження освітніх реформ. Адже воно дозволяє якщо не уникнути небезпечних наслідків, то здійснити відповідну підготовку та мінімізувати їх. При цьому важливою є система контролю і раннього виявлення ознак майбутньої кризової ситуації, для чого вкрай необхідним є зворотній зв'язок з споживачами освітніх послуг, батьками, територіальними громадами, органами самоорганізації населення.

Необхідним елементом процесу впровадження освітніх реформ є оцінка тих дій, які виконуються на його різних етапах. На етапі діагностики проблеми – це оцінка меж, масштабів і рівня поширення проблеми; на етапі обґрунтування – оцінка різних варіантів, що пропонуються для розв'язання проблеми; на етапі прийняття рішення – прогноз очікуваних наслідків від його реалізації. На цьому етапі узагальненим критерієм оцінки таких дій найчастіше слугує поставлена ціль.

Окремо слід зауважити, що в технологічному ланцюзі впровадження освітніх реформ, складним і відповідальним є етап виконання прийнятих рішень. Успішне керівництво реалізацією рішень потребує не лише раціонального розподілу робіт між організаціями-виконавцями, працівниками відділів освіти, але й здатності налаштовувати їх на виконання завдань, виявлення ініціативності. Тому призначення відповідальних, інструктажі, наради, координація, корегування, мотивація, облік і контроль ходу виконання заходів істотно прискорюють час і якість їх виконання.

Наведена технологія впровадження освітніх реформ відображає логіку й технологію управлінської діяльності, насамперед, відділу освіти

райдержадміністрації або міськвиконкому. На практиці цей процес є набагато складнішим і допускає паралельність виконання певних процедур, що може значно скоротити час прийняття рішень. Ефективність же цього процесу великою мірою залежить від методів, які використовують органи управління освітою в ході виконання всіх видів управлінських робіт щодо впровадження освітніх реформ.

Окремо слід наголосити на тому, що використання фінансово-економічного механізму реалізації освітніх реформ у містах і районах України зводиться до того, що навчальні заклади змушені самі вишукувати і залучати додаткові джерела фінансування витрат, пов'язаних із матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу та зміцненням матеріальної бази закладу, адже кошти місцевих бюджетів практично розподіляються лише на забезпечення найнеобхідніших витрат навчальних закладів. Про фінансові інвестиції в освіту від місцевого бізнесу наразі не йдеться, оскільки він не зацікавлений у цьому через відсутність відповідних умов. Тому планування витрат на впровадження освітніх реформ відбувається формально і здійснюється переважно на короткострокову і середньострокову перспективи. Для впровадження окремих напрямів освітніх реформ у містах і районах держави значно привабливішою була і залишається участь окремих освітніх систем у інфраструктурних проектах, які фінансуються різними міжнародними благодійними організаціями. Це стосується навчання педагогічних кадрів для впровадження інклюзивної освіти, боротьби з порушеннями прав дітей у сім'ях, оздоровленням дітей, придбанням навчального обладнання тощо.

Навчальний тренінг

Основні терміни та поняття для обговорення

Механізми реалізації державної освітньої політики, організаційні передумови впровадження освітніх реформ, повноваження органів влади, політична еліта, стратегічне управління, державне регулювання, адміністративне управління, корупція, цінності державної служби, імідж державної служби, поняття компетентності у наукових джерелах, професійна компетентність, місцеві органи управління освітою, управлінська компетентність, посадово-функціональна компетентність фахівця, профіль компетентності, посада, мета посади у державній службі, зміст виконуваної за посадою роботи, посадова інструкція, суб'єкти і об'єкти освітньої політики, загальні вимоги, кваліфікаційні вимоги, ключові вимоги та спеціальні вимоги до посади, технологія, функціональний аналіз або аналіз за компетентністним підходом, метод.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть ключові передумови успішного впровадження освітніх реформ.
2. Дайте наукове визначення поняття професійної компетентності.
3. Дайте визначення профілю професійної компетентності посади державної служби.
4. Назвіть загальні вимоги до розроблення у державних органах профілів професійної компетентності посад державної служби.
5. Назвіть спеціальні вимоги до посади начальника відділу освіти районної державної адміністрації.
6. Дайте визначення поняття «мета посади» у державній службі.
7. Назвіть мету посади та зміст виконуваної за посадою роботи для посади начальника відділу освіти районної державної адміністрації.
8. Розмежуйте зміст понять «загальні вимоги», «кваліфікаційні вимоги», «ключові вимоги» та «спеціальні вимоги».
9. Які види інформації є згідно Закону України «Про інформацію»?
10. Назвіть основні механізми реалізації державної політики в галузі освіти.
11. Назвіть загальні вимоги до розроблення у державних органах профілів професійної компетентності посад державної служби.
12. Назвіть загальні правила поведінки державних службовців.

Вписати пропущені слова та закінчити речення:

1. Профілі професійної компетентності посад державної служби у державних органах є основою для розроблення.....
2. Профілі професійної компетентності посад державної служби закріплюють перелік конкретних,, повноважень та відповідальності на посаді.
3. Інформація з обмеженим доступом поділяється на, інформацію та інформацію для.....
4. Відповідно до п.1 ст.1Закону України «Про державну службу» посадовими обов'язками визначено перелік функцій і, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець, та які встановлені його
5. Відповідно до п.1 ст.1Закону України «Про державну службу» профіль професійної компетентності посади державної служби визначений як комплексна посади державної служби, що містить визначення виконуваної за посадою роботи та перелік спеціальних, необхідних державному службовцю для виконання посадових обов'язків.
6. Відповідно до п.1 ст.1Закону України «Про державну службу» рівень професійної компетентності особи визначений як характеристика особи, що

визначається її рівнем, досвідом роботи та рівнем володіння спеціальними

7. Ключові вимоги до рівня професійної компетентності осіб – знання, уміння і навички, якими повинен володіти державний службовець для результативної роботи, що підтримують та державного органу, його місію.

8. Базовий перелік посадових обов'язків визначається чинною посадовою, чинним про орган державного управління і його структурний підрозділ, іншими нормативними документами, що регламентують діяльність на посаді.

9. вимоги до посади поділяються на вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня, стажу роботи, напряму підготовки, до переліку спеціальних знань, умінь і навичок, а також особистих якостей, необхідних державному службовцю для ефективного виконання посадових обов'язків.

Тести для контролю знань

1. Запропонованим означенням компетентності у лівому стовпці підберіть відповідний документ /автора із правового стовпця (позначте стрілкою):

Компетентність - це набута у процесі навчання інтегрована Вікіпедія
здатність особистості, яка складається із знань, досвіду,
цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на
практиці.

Компетентність - це теоретична, технологічна (практична), а Маслов В.І.
також моральна і психологічна готовність особистості
виконувати функції, що входять до її обов'язків і прав
відповідно до повноважень певної посади або певної
професійно-фахової спрямованості.

Компетентність – це здатність особи до виконання певного Постанова КМУ №1341
виду діяльності, що виражається через знання, розуміння,
уміння, цінності, інші особисті якості. від 23.11.2013 р. «Про
затвердження

Компетентність - це беззаперечна здатність використовувати Рекомендація Євро
знання, навички та індивідуальні, соціальні і/або методологічні парламенту і Ради Європи
вміння в роботі або навчанні, а також у професійному та 2008/С 111/01 «Про
встановлення

Національної рамки
кваліфікацій»

Європейської структури
кваліфікацій для
можливості отримати
освіту протягом усього
життя» від 23.04.2008 р.

2. Який/які з перелічених нормативних актів визначає/ють стратегію розвитку державної служби?

А. Указ Президента України від 1 лютого 2012 р. №45 «Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки»,

Б. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2013 р. № 350 «Про затвердження Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року».

В. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1198-р «Про схвалення Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад».

Г. Наказ Нацдержслужби України від 29 вересня № 26 2012 р. «Концепція наукового забезпечення розвитку державної служби та її адаптації до стандартів Європейського Союзу».

3. Перелік функцій і повноважень начальника відділу освіти райдержадміністрації визначено (яка з відповідей вірна):

А. Наказом Національного агентства України з питань державної служби № 92 від 16.05.2012 р. «Про затвердження Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V».

Б. Наказом Головного управління державної служби України №214 від 04.08.2010 р. «Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця».

В. Наказом Національного агентства України з питань державної служби №11 від 13.09.2011р. «Про Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців».

Г. Постановою Кабінету Міністрів України №347 від 11.03.1999 р. «Про внесення змін і доповнень до Типового положення про управління освіти обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації і затвердження Типового положення про відділ освіти районної, районної у м. Києві та Севастополі державної адміністрації».

4. Профілі професійної компетентності посад державної служби впроваджуються для (яка з відповідей вірна):

А. Проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державної служби.

Б. Оцінювання результатів службової діяльності та просування по службі державних службовців.

В. Визначення обсягу відповідальності та повноважень за кожною посадою державної служби у державних органах.

Г. Розроблення посадових інструкцій, визначення, закріплення переліку конкретних прав, обов'язків, повноважень та відповідальності за посадою.

5. Загальними вимогами до розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби є (викресліть зайве):

А. Застосування єдиних критеріїв формування та оцінювання вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття вакантних посад державної служби.

Б. Відповідність завданням і функціям, покладеним на конкретний структурний підрозділ державного органу згідно з положенням про цей структурний підрозділ та посадовим обов'язкам, покладеними на державного службовця згідно з посадовою інструкцією.

В. Приведення у відповідність нового Закону України «Про державну службу» до інших чинних нормативно-правових актів.

Г. Неупереджене ставлення до професійних та соціально-трудова інтересів державних службовців.

Д. Орієнтир на перспективні та інноваційні завдання державної служби.

6. Які з перелічених правил віднесені до норм етичної поведінки державних службовців, встановлених Законом України «Про правила етичної поведінки» (викресліть зайве)?

А. Законність, пріоритет інтересів, політична неупередженість.

Б. Об'єктивність, компетентність і ефективність, формування довіри до влади.

В. Конфіденційність, утримання від виконання незаконних рішень чи доручень.

Г. Недопущення конфлікту інтересів, запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка, декларування майна, доходів, витрат, зобов'язань фінансового характеру.

Д. Мати охайний зовнішній вигляд, бути пунктуальним, обов'язковим.

7. Переліченим нормам, обов'язкам, правилам, вимогам, обмеженням, заборонам у лівому стовпці підберіть відповідний документ із правового стовпця (позначте стрілкою):

Діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією та законами України, дотримуватися принципів державної служби, сумлінно виконувати свої посадові обов'язки,...

Закон України «Про правила етичної поведінки»

Пріоритет інтересів державної служби, політична неупередженість, об'єктивність, компетентність і ефективність, формування довіри до влади, конфіденційність...

Закон України «Про державну службу»

Недопущення конфлікту інтересів, запобігання одержанню неправомірної вигоди або дарунка, декларування майна, доходів, витрат, зобов'язань фінансового характеру...

«Загальні правила поведінки державного службовця», затверджені наказом

Сумлінно, ініціативно виконувати свої обов'язки, працювати чесно і неупереджено, шанобливо ставитись до громадян та колег, виявляти толерантність та повагу до різних конфесій, культур, звичаїв і традицій, ...

Список використаних джерел

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 20, ст. 141.
2. Закон України «Про державну службу». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4050-17>
3. Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2493-14>
4. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/para3#n3>
5. Закон України «Про правила етичної поведінки». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4722-17>
6. Про Стратегію державної кадрової політики на 2012 – 2020 роки : Указ Президента України від 01.02.2012 р. №45/2012 // Офіц. вісн. Президента України. – К.: 2012. – №4. – 2008.
7. Указ Президента України від 12.03.2013 р. № 187/2012 р. «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>
8. Указ Президента України від 12.03.2013 р. № 128/2013 «Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010 - 2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/128/2013>
9. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава». Електронний ресурс. Режим доступу: www.president.gov.ua/.../Programa_reform_FL...
10. Постанова Кабінету Міністрів України №347 від 11.03.1999 р. «Про внесення змін і доповнень до Типового положення про управління освіти обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації і

затвердження Типового положення про відділ освіти районної, районної у м. Києві та Севастополі державної адміністрації». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347-99-п>

11. Постанова Кабінету Міністрів України №350 від 13.05.2013 р. «Про затвердження Державної цільової програми розвитку державної служби на період до 2016 року». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/350-2013-п>

12. Постанова Кабінету Міністрів України №1341 від 23.11. 2011 р. «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/go/1341-2011-п>

13. Розпорядження Кабінету Міністрів України №1198-р від 28.11. 2011 р. «Про схвалення Концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад» // Офіц. вид. – К.: 2011. – №92.

14. Рекомендація Європейського Парламенту і Ради 2008/С 111/01 «Про встановлення Європейської кваліфікаційної структури для можливості отримати освіту протягом усього життя» від 23.04.2008 р. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_988

15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2003 р. №192 Про затвердження «Примірного положення про відділ (управління) освіти виконавчого комітету міської ради». Електронний ресурс. Режим доступу: http://mon.gov.ua/images/laws/MON_192.doc

16. Наказ Головного управління державної служби України №214 від 04.08.2010 р. «Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1089-10>

17. Наказ Національного агентства України з питань державної служби №11 від 13.09.2011р. «Про Довідник типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://nads.gov.ua/sub/data/upload/publication/volynska/ua/22939/o.doc?...>

18. Наказ Національного агентства України з питань державної служби №45 від 05.03.2012 р.« Про затвердження «Типового положення про службу персоналу державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0699-12>

19. Наказ Національного агентства України з питань державної служби №65 від 06.04.2012 р. «Про затвердження Порядку підвищення рівня професійної компетентності державних службовців». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://bz.ks.court.gov.ua/sud2102/36/>

20. Наказ Національного агентства України з питань державної служби № 92 від 16.05.2012 р. «Про затвердження Порядку визначення спеціальних вимог до досвіду роботи, вимог до напряму підготовки (отриманої особою спеціальності) та інших вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0873-12>

21. Наказ Національного агентства України з питань державної служби № 91 від 16.05.2012 р. «Про затвердження Типового профілю професійної компетентності посади керівника апарату та мінімальних вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття цієї посади». Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0872-12>

22. Наказ Національного агентства України з питань державної служби №148 від 20.07.2012 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій з розробки профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті». Електронний ресурс. Режим доступу: http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=598367&cat_id...

23. Андрущенко В.П., Савельєв В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). – К. : «МП Леся», 2010. – 368 с.

24. Бобровська О.Ю. Посадово-функціональний підхід до професійного навчання державних службовців. Електронний ресурс. Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-01\(7\)/12boynnds.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-01(7)/12boynnds.pdf)

25. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

26. Іванюк І. Освітня політика. Навчальний посібник. – К.: Таксон, 2006. – 226 с.

27. Маслов Валентин. Концептуальні засади розробки орієнтовних стандартів змісту компетентності фахівців. Електронний ресурс. Режим доступу: http://innovations.kmpu.edu.ua/ENFV/2011_2/11mvizkf.pdf

28. Набок М.В. Оцінювання ефективності управління загальною середньою освітою регіону: теорія та технологія. Монографія. / Микола Васильович Набок. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 218 с.

29. Сбруєва А. А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англomовних країн в контексті глобалізації (90-ті рр. ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія / Сбруєва А. А. – Суми : ВАТ «Сумська обласна друкарня» ; Видавництво «Козацький вал», 2004. – 500 с.

Розділ 3

Особливості впровадження освітніх реформ в містах і районах України

3.1. Соціокультурні чинники впровадження освітніх реформ

Накопичений досвід втілення місцевих програм освітніх реформ дає підстави для визначення кількох важливих чинників, які істотно впливають або і перешкоджають впровадженню реформ. Чинників вченими виділяється досить багато, однак їх можна поділити на зовнішні і внутрішні. Насамперед, слід відзначити відсутність розгалуженої соціальної бази підтримки місцевих освітніх реформ. Практика реалізації реформаторських проектів засвідчила, що більшість населення навіть не проінформована про них, а у виграві переважності, хто знаходиться у владі та наближений до неї. Це породжує нерідко появу певних незаконних відборів до окремих класів, необ'єктивність в оцінюванні навчальних досягнень, нагородженні медалями. Населення бачить, що місцева влада боїться позбавитися всевладдя чиновництва, монополії на прийняття рішень.

Відсутність спадкоємності у проведенні реформ та їх взаємне накладання зумовлюють порушення стабільності освітньої системи та створюють сприятливий ґрунт для виникнення достатньо гострих проблем. Цей чинник віднести слід до зовнішніх, адже він переважно обумовлений непослідовними діями вищих органів державного управління, в тому числі освітою. Це стосується, насамперед, зміни термінів здобуття загальної середньої освіти, змін у навчальних програмах шкільних курсів.

Однак, слід зазначити, що всі реформи, що реалізовувалися на місцевому рівні, зазнавали домінування зовнішнього впливу на їх проведення. Вони і започатковувалися як відповідь на відповідні реформи уряду. Однак, не зважаючи на те, що освіту проголошено національним пріоритетом, сприятливіші умови створювалися для реформування відносин власності, господарюючих суб'єктів, як соціально більш значущих. Місцеві ради приймали чималу кількість програм реформування різних галузей, не маючи для цього відповідного ресурсу і сподіваючись на державне фінансування. Хоча було очевидним, що в державі відсутня необхідна ресурсна база для реалізації великої кількості реформаторських проектів. Крім того, місцева влада не вважала за потрібне зробити пріоритетом роботу з роз'яснення населенню змісту і спрямованості реформ. Інформаційний супровід втілення реформ, швидше нагадував імітацію, а не рівноправний діалог зацікавлених учасників. Як наслідок, формувалося сприятливе підґрунтя для критики реформ і поширювалася зневіра в їх успіх. Більш успішними були ті реформи, які

здійснювалися за допомогою міжнародних фінансових інститутів та проводилися за умови соціального і політичного діалогу в реалізації реформ.

Розв'язання проблем освіти на місцевому рівні відповідно до законодавства покладено на органи влади та місцеве самоврядування за допомогою механізму делегування повноважень. Водночас слід зазначити, що для розв'язання проблем освіти місцевого рівня необхідне поєднання зусиль різних служб в межах території з узгодженим і раціональним місцевим самоврядуванням в кожному населеному пункті, що, в свою чергу породжує необхідність формування спільних цілей діяльності, організацію взаємодії, узгодження і обов'язковості для всіх норм поведінки, а також механізмів забезпечення цього. Перебуваючи в системі органів виконавчої влади, відділи освіти, готують, забезпечують прийняття і відповідають за реалізацію основних рішень тактичного характеру щодо розвитку освіти та забезпечують координацію діяльності інших інститутів та інституцій, залучених у цей процес. Однак, як відомо, така координація не завжди дає позитивний результат, особливо коли йдеться про оптимізацію мережі навчальних закладів. Наразі слід констатувати, що сьогодні швидше відсутні конструктивні взаємовідносини територіальної громади, органів місцевого самоврядування і органів державного управління освітою, спостерігається деяке розбалансування прямих і зворотних зв'язків. Однією з причин такої ситуації є те, що освіта як соціальний капітал ще не відіграє належної ролі у життєдіяльності українських територіальних громад.

За висновками провідних науковців і фахівців причинами такого стану є недооцінка місцевими органами державного управління та органами місцевого самоврядування складності і сутності проблем розвитку освіти та управління її якістю, недостатнє розуміння ними сучасних тенденцій розвитку суспільства та економіки знань, ролі інформаційних технологій навчання тощо. Як свідчить практика управління освітою на місцевому рівні, коли постає питання, чому варто віддати перевагу – фінансовій вигоді чи соціальній справедливості, то на місцях, нерідко, на жаль, зупиняються на досягненні максимальної економічної вигоди, досягненні економічної результативності процесу. До цього додаються відсутність досвіду практичної управлінської діяльності в місцевих органах державного управління у переважній більшості управлінців і частини керівників освіти та гонитва за ситуативними перевагами без урахування громадських інтересів і пріоритетів.

Для багатьох місцевих органів управління освітою врахування оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики і здійснення управління на основі таких оцінок є якісно новою інституційною формою управління, яка породжує певні труднощі. І як будь-який інноваційний

процес вона супроводжується ризиками і визначається багатьма передумовами психологічного, культурного, організаційного, фінансового, економічного і соціального характеру. Як свідчить практика, вплив зазначених факторів неоднорідний для різних міст і регіонів. Сприйнятливість районів і міст до інновацій залежить від особистих та психологічних характеристик районних і міських еліт, структури управління, що склалася в районі чи місті, соціального, політичного та економічного типу взаємодії впливових суб'єктів розвитку та ін. Водночас всюди є розуміння необхідності розвитку територіальних освітніх систем, для чого потрібна концентрація зусиль і мобілізація місцевих ресурсів для вирішення проблем розвитку освіти.

Сутність іншої особливості впровадження освітніх реформ полягає в тому, що освіта, будучи за своєю сутністю демократичним інститутом, покликаним нівелювати соціальну диференціацію дітей, вирівнювати дискриміновані соціальні групи, насправді, породила поглиблення соціальної й інтелектуальної нерівності, стала дієвим інструментом відтворення суспільного розшарування, коли соціально-матеріальний статус дитини і належність до місцевих еліт стає перепусткою до класів і навчальних закладів, які забезпечують якіснішу в порівнянні з іншими освіту. Особливої гостроти набула ця проблема у тих районах і містах, в яких у середині 90-х років минулого століття були відкриті навчальні заклади для обдарованих дітей. І хоч поява таких закладів зумовлена переважно подвижницькою діяльністю їх керівників, навчання у них створювало можливості для здобуття вищої освіти у провідних національних університетах на економічних, юридичних, журналістських факультетах. Надто важливою у цьому контексті постає особистість учителя, викладача, вихователя, які повинні бути провідниками ідей гуманізму, демократичності, людиноцентризму, толерантності й поміркованості, але не завжди є такими, виступаючи певним гальмом цих процесів в освіті.

Водночас слід відзначити той факт, що плани місцевих освітніх стратегій і реформ склалися переважно без системних уявлень про загальноприйняті стандарти реформ, орієнтуючись на плани і програми реформ регіональних та вищих органів управління освітою. Однак розроблення проекту реформ передбачає врахування впливів низки економічних, соціальних та культурних чинників, прогнозування їх можливих наслідків, що сприятимуть або заважатимуть досягненню визначених цілей. Це необхідно для того щоб запропоновані реформи, по-перше, не викликали спротив і були прийнятними для населення. А, по-друге, щоб здійснення їх відбувалося в тих цілях, для яких вони і задумувалися. Наприклад, рівний доступ до якісної освіти повинен

сприяти підвищенню доступності до якісної освіти всіх споживачів освітніх послуг окремого міста чи району, а не тільки обмеженому колу осіб.

Крім того, успіх масштабних реформаторських проектів і на місцевому рівні можливий у тому випадку, коли їх реалізує не лише владна еліта, а і економічна еліта, які пропонують територіальній громаді бажану модель майбутньої освітньої системи для всіх. Впливовість та активність цих елітних груп забезпечує привабливість реформаторської політики. Водночас діяльність цих груп сприяє формуванню нових соціально та економічно активних прошарків, які сприяють успіху реформ. Натомість у містах і районах держави такі групи або зовсім відсутні, або лише формуються. А політична еліта, яка прийшла до влади після президентських виборів 2010 р., не мала таких якостей. У цьому середовищі були поширені моделі поведінки та етичні установки, що аж ніяк не пов'язувалися із пасіонарністю у проведенні будь-яких реформ. Здебільшого метою приходу до влади був перерозподіл власності, отримання неправомірної вигоди від бізнесу тощо. При цьому сама еліта жодним чином не обмежувала себе в споживанні, навпаки, прихід до влади означав власне збагачення.

Реальна практика свідчить про те, що і в регіонах, і в містах, і в районах по різному підходять до формування і прийняття стратегій місцевого розвитку, в тому числі і до розвитку системи освіти, переважно орієнтуючись на центр. Використання наданих законом прав та ініціатив щодо укладання угод про співробітництво і взаємодію між різними територіальними громадами у розв'язанні проблем освіти, між навчальними закладами адміністративного центру і територіально віддаленими, між органами управління освітою і навчальними закладами різних регіонів, в тому числі і міжнародні угоди ще не стали реальністю. Це свідчить про невисоку готовність і певну обережність регіональних органів управління до реалізації наданих прав. Аналіз стратегій розвитку місцевих освітніх систем свідчить про констатацію в переважній більшості з них таких негативних явищ: зниження рівня початкової та середньої освіти, слабка матеріально-технічна база наукових та навчальних установ і шкіл та недоступність вищої освіти для малозабезпечених верств населення. Наявність тривожних негативних тенденцій в регіональних системах загальної середньої освіти констатовано в Проекті Стратегії розвитку державної молодіжної політики до 2020 року, оприлюдненому на сайті Державної служби молоді та спорту України у 2013 році. Це стосується «забезпечення вільного та рівного доступу молоді до якісної освіти. У середній освіті існують істотні регіональні диспропорції та різниця в якості освіти між містом та селом. Падає успішність у школах, знижується мотивація до навчання, погіршується дисципліна. Безсумнівно, у певній мірі це відбивається на рівні девіантної

поведінки – як у школі, так і за її межами. Наростає диспропорція між підготовкою фахівців і попитом на них на ринку праці. ... Це може викликати надлишок пропозиції на ринку освітніх послуг та погіршення якості освіти» [16].

Реформи відбуваються і в загальному адмініструванні освітою. Вони спрямовані, насамперед, на децентралізацію, хоча основний контроль залишається за центральними державними організаціями. Завдяки цьому в шкільному менеджменті та адмініструванні спостерігається тенденція до зростання автономії шкіл. Практично всі школи мають свої самостійні органи самоврядування, до яких залучаються представники різних сфер життєдіяльності людей. За останні роки вплив таких органів самоврядування значно підвищився. Школам надається право самостійного прийняття рішень в галузі шкільної діяльності, однак до схвалення бюджету загальна складна фінансово-економічна ситуація в державі підійти впритул не дозволяє. Іншим важливим напрямком у змінах в управлінні навчальними закладами є залучення до освітянських процесів громадських організацій та представників влади. Потреба надання більше прав та відповідальності територіальним громадам за здійснення освітньої діяльності та управління навчальними закладами назріла. Крім того, детальний аналіз законодавчого та нормативно-правового забезпечення освітніх реформ в Україні свідчить про те, що існує нагальна потреба в підвищенні рівня участі громадськості у виробленні та реалізації освітньої політики, формулюванні цілей стратегій розвитку освіти. Для цього необхідно в національному законодавстві закріпити права та визначити механізми проведення консультацій, дискусій у процесі вироблення і реалізації політики та проведення громадських експертиз нормативних актів і проектів рішень на всіх рівнях державного управління освітою, в тому числі і на місцевому. Встановлення ефективного діалогу з громадськістю є найважливішим інструментом у забезпеченні демократизації та відкритості системи державного управління та місцевого самоврядування. Наразі конструктивний зв'язок з громадськістю є одним із невикористаних ресурсів у формуванні та здійсненні державної освітньої політики, який потрібно задіяти в інтересах всього суспільства. Адже здатність органів державного управління налагодити такий зв'язок з громадськістю свідчитиме про ефективність всієї системи державного управління. При цьому держава повинна забезпечувати не лише повне і об'єктивне висвітлення стану освітньої системи, а і забезпечувати можливість висунення ідей громадськістю та обговорення наявних проблем.

Подолання негативних явищ у сфері освіти органи державного управління освітою в регіонах вбачають переважно у можливостях здійснення цільової державної підтримки освіти як пріоритетного напрямку соціально-

економічного розвитку держави. Такі і подібні підходи до визначення майбутніх перспектив місцевих освітніх систем потребують інших підходів до державного управління освітою в регіонах. Загалом, саме використання результатів наукових досліджень до аналізу і оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики та рекомендацій щодо її реалізації якраз і забезпечить концептуальність, системність, зваженість і наукову обґрунтованість підходів до формування стратегій розвитку місцевих освітніх систем за участі споживачів освітніх послуг. Однак такі підходи до управління на місцевому рівні можуть здійснювати освічені, високопрофесійні управлінці, знання яких базуються на міцних засадах професійної компетентності та особистісних якостях. Наразі багатьом управлінцям доводиться оволодівати необхідними знаннями і набувати навички управлінської діяльності в процесі виконання професійних обов'язків – здійснення управлінської практики, на що здатна далеко не кожна людина. При цьому зауважимо, що є ще значна частина таких управлінців, які не переймаються проблемами подібного порядку, бо мають такий рівень освіченості, що не породжує потреби як особистісного, так і професійного розвитку та самовдосконалення. Більше того, в самих місцевих органах управління освітою є низка об'єктивних і суб'єктивних чинників, які обумовлюють невисоку ефективність управління. Основні виявлені недоліки чинного оцінювання ефективності управління місцевою освітньою системою полягають в наступному:

- паперотворчий спосіб мислення: майже всі процедури потребують оформлення на папері, а велика кількість різноманітних форм та копій є нормою для усіх процесів за участю органів управління освітою;
- обмежені можливості впровадження ІКТ у роботу органів управління освітою через менталітет бюрократії на місцях, який залишається незмінним навіть при зміні керівництва;
- нестача професійної підготовки і відсутність достатньої кількості кадрів, які б могли використовувати сучасні управлінські технології та працювати у сучасному ІКТ оточенні;
- недостатня стандартизованість процесів.

Водночас відзначимо, що формування методологічних засад впровадження освітніх реформ освіти завершено. Відповідно до цього докорінно оновлено зміст освіти, запроваджено механізм державних стандартів як важеля збереження єдиного освітнього простору та управління якістю освіти в країні, здійснено перехід до варіативної освіти, розроблено варіативні програми, підручники і навчальні посібники, запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання та врахування його результатів при вступі до вищих навчальних закладів, загалом здійснюється впровадження нових форм і технологій

контролю оцінювання навчальних досягнень учнів, студентів, у навчальному процесі набули широкого використання інформаційно-комунікаційні технології навчання, компетентнісна освіта, дистанційна освіта, інтерактивні методики викладання предметів, здійснюється пошук шляхів до багатоканального фінансування галузі освіти, впроваджується державно-громадське управління освітою, що, безумовно, позитивно впливає на перебіг процесу впровадження освітніх реформ на місцевому рівні загалом.

3.2. Загрози ефективному впровадженню освітніх реформ

Дослідження процесу упровадження державної освітньої політики набуло актуальності лише в останні роки, однак важливість цієї проблематики посилюється відповідно до наростання демократичних і гуманістичних тенденцій розвитку українського суспільства та реформуванням всіх сфер суспільного життя. У вітчизняній науковій літературі представлені окремі аспекти дослідження процесу упровадження державної політики. Так, значну увагу приділено нормативно-правовим засобам і владним методам імплементації, розкрито роль еліти в її здійсненні [14]. Однак слід констатувати, що вона не набула системного висвітлення, зокрема в деяких наукових джерелах помилково стверджується, що для досягнення успіху в упровадженні державної освітньої політики достатньо мати лише аргументовані рішення та належне фінансування. Крім того, в умовах глобалізації загострюється негативна дія ризиків, пов'язана не тільки з реформуванням та інтеграційними процесами національної освіти в світовий та європейський освітній простір, а і з її конкурентоспроможністю на внутрішньому ринку. Практична цінність дослідження проблеми ризиків ефективного упровадження завдань освітніх реформ полягає в тому, що його результати дадуть змогу вдосконалити процес упровадження освітніх реформ, оптимізувати використання наявних ресурсів і мінімізувати ризики недосконалих імплементацій. При цьому зауважимо, що для ефективного упровадження завдань з реформування освіти існують загрози і на загальнодержавному, і на місцевому рівнях.

Формування наукових уявлень про ризик пов'язане з поняттям небезпеки, загрози. Найбільш вживаним поняттям терміну ризик є потенційна загроза реалізації ситуації з наслідками завдання шкоди або збитків людині, суспільству, державі. Однак у будь-якому випадку ризик характеризується прийняттям рішення в умовах невизначеності. Для отримання оцінок ризику використовують два критерії: ймовірність виникнення події, що приводить до небажаних наслідків та масштаб наслідків для цієї події.

Досліджуючи проблему загроз ефективному запровадженню освітніх реформ на місцевому рівні, потрібно брати до уваги реалії життя українського суспільства, атмосферу, в якій живе кожний пересічний громадянин. Важко не помітити, що суспільство вже стомлене численними псевдореформами, які більше схожі на декларації про наміри та здійснюються непослідовно і неузгоджено з іншими реформами. Тому запровадження будь-яких реформ, в тому числі у такій вразливій сфері, як освітя, потребує переконливого доведення їхньої необхідності, забезпечення суспільної підтримки та позитивного спрямування. Ситуацію не поліпшує постійна зміна пріоритетів національних інтересів після зміни владних еліт, звинувачення одних іншими, переключення суспільної уваги на інші, політично вигідніші заходи, та залишення попередніх намірів майже без адміністративної й суспільної підтримки. Крім того, результати запровадження державної освітньої політики на місцевому рівні, залежать від особливостей місцевих умов, які безпосередньо впливають на реалізацію її завдань.

Наявність проблем, викликів і ризиків ефективного запровадження освітньої політики загалом, труднощі періоду становлення держави, процеси певної соціально-економічної нестабільності, екологічні проблеми спричиняють певні загрози, які можуть ускладнити досягнення цілей і реалізацію завдань реформ. Серед перелічених в Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки загроз наступні: нестабільність економіки, обмеженість ресурсів для забезпечення системної реалізації усіх завдань і заходів, передбачених стратегією; розшарування суспільства за матеріальним становищем сімей; негативний вплив ускладненої демографічної ситуації; несприйняття частиною суспільства запропонованих реформ; неготовність певної частини освітян до інноваційної діяльності; недостатня підготовленість органів управління освітою до комплексного вирішення нових завдань, до координації діяльності усіх служб і інституцій [3]. До названих слід додати загрози, обумовлені глобалізаційними викликами. Для України характерною є складність демографічної ситуації, оскільки тенденція до перевищення рівня щорічної смертності над рівнем народжуваності досить стійка, що приводить до зменшення кількості населення упродовж останніх років. Внаслідок недалекоглядної політики щодо природного оточення різко загострились проблеми екології. Нестабільність політичної ситуації, використання технологій маніпулювання людською свідомістю, вкидання окремих питань для роз'єднання суспільства за певними ознаками, втрата можливостей для культурного, цивілізаційного й етнічного самовизначення, суперечності на релігійній основі – всі ці проблеми притаманні нинішній Україні. Принципово важливим є розуміння того, що існування кожної з цих проблем може

спричинити загострення всього комплексу взаємопов'язаних загроз. Україна не є винятком, і всі ці типи загроз уже реальні для її майбутнього [12].

Зважаючи на це, загрози успішній реалізації державної освітньої політики доцільно поділити на декілька груп. До першої з таких груп слід віднести окремі розбіжності або і протиріччя у визначенні освітньої політики, які наявні у затверджених нормативно-правових документах щодо освітніх реформ. Так, наприклад, у Національній доктрині розвитку освіти України у п.10 розділу V вказується, що “Державна політика в галузі освіти спрямовується на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг” [2]. У п.1.2. Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки у переліку ключових напрямів державної освітньої політики жодним словом не йдеться про посилення участі недержавних органів в реалізації її завдань, не зважаючи на те, що Національна стратегія розвитку освіти України *конкретизує* основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти. Більше того, у п.2.3. йдеться про необхідність підтримки *усім суспільством* зусиль органів управління освітою всіх рівнів, науково-методичних служб у реалізації основних завдань Стратегії [3]. У Державній національній програмі «Освіта» ("Україна XXI століття") лише у розділі «Позашкільне навчання і виховання» йдеться про підвищення ролі суспільних інституцій, батьків, громадськості у розвитку позашкільного навчання і виховання, забезпечення його престижу та державної підтримки [5]. Що стосується розбіжностей у реформуванні системи управління освітою, то у п.3.9. Національної стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки констатується необхідність “створення гнучкої, цілеспрямованої, ефективної системи державно-громадського управління освітою, що забезпечує інтенсивний розвиток і якість освіти, спрямованість її на задоволення потреб країни, запитів особистості, що передбачає оптимізацію державних управлінських структур, децентралізацію управління освітою, перерозподіл функцій і повноважень між центральними та регіональними органами управління освітою, органами місцевого самоврядування і навчальними закладами” [3]. У розділі X Національної доктрини розвитку освіти України йдеться лише про модернізацію управління освітою, а нова модель системи управління сферою освіти має бути відкритою і демократичною, в якій передбачається “забезпечення державного управління з урахуванням громадської думки, внаслідок чого змінюються навантаження, функції,

структура і стиль центрального та регіонального управління освітою” [2]. У Державній національній програмі «Освіта» ("Україна XXI століття") йдеться про радикальну перебудову управління сферою освіти шляхом її демократизації, децентралізації, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами [5]. Названі розбіжності не вичерпують весь їх перелік у цих важливих нормативно-правових документах з реформування освіти держави.

До другої групи ризиків слід віднести непослідовність у нормативно-правовому забезпеченні реалізації освітньої політики держави. Красномовним підтвердженням цього є дії Верховної Ради і уряду щодо реалізації окремих положень Національної доктрини розвитку освіти України та Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки. Так, зокрема, на виконання основних положень Доктрини Постановою Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 було затверджено Державну програму «Вчитель». Постановою Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 493 «Про внесення змін до Державної програми «Вчитель» внесено зміни щодо переліку педагогічних спеціальностей у педагогічних вищих навчальних закладах та оптимізації їх мережі, а вже Постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» скасовано чинність попередньої постанови [7;9;10;]. Постановою Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» закладено нову структуру і тривалість загальної середньої освіти, поетапний перехід до яких відповідно до положень Державної програми «Вчитель» передбачено здійснювати до 2012 р. Однак, Законом України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 6 липня 2010 р. та наступною Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 779 «Деякі питання організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у зв'язку з переходом на 11-річний строк навчання» фактично повернено 11-річний термін здобуття повної загальної середньої освіти і запроваджено обов'язкову дошкільну освіту дітей п'ятирічного віку [6;1;8]. При цьому зауважимо, що прийняття названих нормативно-правових актів вищих органів державного управління стало відповіддю на неоднозначність і певну гостроту ситуації, що склалася, та у зв'язку з прогнозуванням перспектив розвитку, насамперед, загальної середньої та дошкільної освіти. З іншого боку, це означає, що в реалізації державної освітньої політики усталилася практика фрагментарного поточного вдосконалення освітнього законодавства, яка не дає належних результатів. Крім

того, достатньо частий перегляд правових норм та внесення змін і доповнень до чинних актів свідчить про те, що розвиток освітнього законодавства відзначається нерівномірністю, незбалансованістю, непослідовністю та суперечностями, в якому до того ж є високою питома вага підзаконних актів. Більше того, значна кількість нормативних актів не завжди рівноцінна їхній якості і, до того ж, вони не забезпечують цілісного реформування системи освіти. Водночас і їхня відсутність негативно впливає на правове регулювання суспільних взаємин у освітній сфері. Тому правове регулювання відносин у сфері освіти в Україні наразі не можна визнати стійким і стабільним, що також є однією із загроз ефективному впровадженню державної освітньої політики. З другого боку це істотно уповільнює процес реалізації освітніх реформ. Держава підійшла до побудови нової системи освіти та її гармонізації з європейськими стандартами, але багато з основних параметрів цієї системи визначаються методом спроб і помилок. Злободенним залишається завдання дальшого узгодження вітчизняного законодавства з прогресивними нормами міжнародного права та європейським освітнім законодавством на основі міжнародних договорів, гармонізації освітнього законодавства України з освітнім законодавством держав-учасниць Співдружності незалежних держав. Це пояснюється тим, що розвиток державної освітньої політики відбувається в умовах суперечливих внутрішніх політичних, економічних, культурних і власне освітянських впливів. Як стверджують автори «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 20-річчя незалежності України)» «українська освіта фактично не стала загальнонаціональним пріоритетом» [14, с. 11-13].

Результати дослідження, проведеного у 2011 році Міжнародним центром перспективних досліджень, вказують на те, що ринок і політична свобода кардинально змінили середовище, в якому функціонує освітня система. Однак сама система у своїй основі залишилася без змін, тобто проблема полягає у невідповідності системи управління освітою та змісту освіти новій політико-економічній системі. І хоч усі зацікавлені сторони поділяють необхідність реформування системи освіти, однак аналіз діяльності Міністерства освіти, науки, молоді та спорту не підтверджує здійснення державної політики для забезпечення реалізації освітніх реформ. Про це свідчить небажання здійснювати глибокі структурні, зокрема інституційні, зміни, які зменшують повноваження органів державного управління освітою щодо надання автономії навчальним закладам, оцінювання якості освіти та повноважень щодо обсягів їх фінансування, які залишаються в руках держави. З іншого боку, представники громадянського суспільства недостатньо згуртовані, щоб впливати на формування державної політики. Консерватизм сфери освіти та інтереси

окремих державних службовців у збереженні чинної системи управління освітою створюють ризики формального виконання задекларованих кроків без впровадження реальних структурних змін. Навіть більше, незважаючи на потребу структурних змін, зокрема делегування повноважень від МОНМС іншим інституціям, саме міністра освіти, науки, молоді та спорту призначено відповідальним за їх впровадження [13]. Тому позиція Міністерства освіти і науки України, і, відповідно, місцевих органів управління освітою, може стати ще однією перешкодою на шляху ефективної реалізації освітніх реформ.

До наступної групи ризиків слід віднести суспільні ризики реформування освіти, які стосуються, насамперед, сприймання різними групами людей того, що відбувається в освіті, і наскільки те відповідає їхнім очікуванням. Сучасна, нормально функціонуюча освітня система вирішує багато суспільних проблем, однак сьогодні сама освіта має величезну кількість проблем, ключовою серед яких є проблема якості освіти. Тому суспільство повинно вирішити проблеми освіти для свого власного розвитку, і, насамперед, має бути усвідомлення справжньої ролі освіти, необхідності її реформування і розвитку, подолання тих проблем, які вона має. Взірець такого підходу мав би демонструвати Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, однак він упродовж усіх років незалежності малочисельний і недостатньо потужний, щоб забезпечити ефективне впровадження основних положень державної освітньої політики хоча б на найвищому рівні [11]. Це свідчить, зокрема, про ставлення держави до проблем освіти як до другорядних. В Україні до цих пір освіту сприймають не як галузь, яка забезпечує економічне зростання, а як одну із затратних статей державного бюджету, кошти для фінансування якої заробляються у сфері матеріального виробництва. У жорстких рамках такого розуміння її фінансують та оцінюють. Думка експертів, аналітиків, критиків переважно не враховується. А тому стан освіти в Україні стає все менш задовільним. І справа не лише в тому, що Україна не позбулася безпритульності, соціальної знедоленості частини дітей, бідності, безробіття. Рівень розвитку іншої частини дітей, яких вважаються безпроблемними, абсолютно недостатній. Отримані знання, певні здібності у багатьох випадках залишаються без практичного застосування у реальному житті. Тому освіту реально не сприймають як ключову реформу на шляху до конкурентоспроможної та демократичної України. Освіта не працює на цю мету.

Процесові реформування освіти властиві протиріччя, спричинені неминучістю соціальних змін, що нині не є предметом обговорень, а отже, не є складовим елементом державної політики у галузі. Ці протиріччя, хоч і опосередковано, також містять певні загрози ефективному впровадженню державної освітньої політики. До таких можна віднести необхідність

розвантаження навчальних планів і програм і водночас збільшення сумарного аудиторного навантаження на учнів. Крім того, будь-які зміни в структурі навчальних планів і формах навчання, формах оцінювання діяльності або підходах до визначення стандартів викликають певні зміни в свідомості батьків, педагогічних працівників, управлінців. Яскравим підтвердженням цього стала негативна реакція істотної частини батьків учнів у 2010 році на впровадження 4-річного терміну навчання на III-му ступені у середній школі, попри те, що на початку введення нової структури, змісту і термінів навчання у загальній середній освіті такої реакції не було. Очевидно, що сподіватися на будь-яку підтримку змін, які суперечать особистим та груповим інтересам людей, марно. До суспільних ризиків реформування освіти слід віднести і відмінності в розумінні якості освіти різними соціальними групами. Кількість переможців олімпіад, різноманітних конкурсів не можуть дати реальної картини зміни якості освіти. Однак вони впливають на рейтинги та стимулюють прийняття неадекватних управлінських рішень щодо розвитку освіти. Вивчаючи питання про доступність та якість освіти, треба, насамперед, змістити центр ваги з пошуків уніфікованих критеріїв, придатних для системи адміністративного контролю, на створення належних організаційних, кадрових, ресурсних умов для підвищення якості освіти. Адже саме від органів управління освітою залежать підходи до оцінювання якості освіти, рейтинги, результати атестацій та в підсумку управлінські впливи.

До суспільних ризиків реформування освіти слід віднести і те, що і на місцевому рівні є свої еліти і їх суспільні очікування полягають в тому, щоб зміни в освіті допомогли їм та їхнім дітям зберегти своє місце в територіальній громаді. Вплив еліти на прийняття управлінських рішень та розробки інструментів для їх втілення в системі освіти націлений на те, щоб зміни не порушували їхній статус та зберегли важелі влади. Дотримання принципу рівного доступу до якісної освіти для них означає можливість забезпечити їхнім дітям можливість навчатись у кращому навчальному закладі, у кращому класі, у кращого вчителя, у кращого класного керівника. Головним критерієм оцінки ефективності державної освітньої політики для місцевої еліти є не стратегічні завдання освітніх реформ, а збереження керованості місцевою системою освіти, збереження місця еліти та її складу в разі змін, а в кінцевому рахунку – забезпечення можливостей для відтворення еліти. Тому вплив місцевих еліт на впровадження освітніх реформ у містах і районах України також можна віднести до загроз ефективному впровадженню державної освітньої політики.

Для небагаточисельного бізнесу на місцевому рівні головний критерій оцінки освітніх реформ – здатність випускників навчальних закладів розвивати бізнес та можливість забезпечувати за допомогою освіти отримання прибутку.

Водночас слід відзначити, що саме ця частина суспільства здатна інвестувати в місцеву освіту за дотримання зрозумілих правил і прозорості процесу використання коштів. І саме ця частина суспільства готова і спроможна заради змін боротися за створення конкурентоспроможних та сильних навчальних закладів для стимулювання і забезпечення успіху освітніх реформ, що в кінцевому результаті сприятиме отримання бізнесом прибутку.

Однією із загроз ефективному впровадженню державної освітньої політики є позиція педагогічної спільноти загалом, в тому числі і на місцевому рівні. Адже педагогічна спільнота для самозбереження чинить опір реформам і будь-яким починам, які можуть поставити під сумнів її спроможність діяти адекватно новим умовам і викликам та впровадити основні положення освітніх реформ, особливо щодо впровадження особистісно-зорієнтованого навчання. Це стосується змін у мережі загальноосвітніх навчальних закладів, введення рейтингового оцінювання результатів діяльності, конкурентних переваг тощо. І хоч педагогічні колективи можуть і здатні впливати на формування освітньої політики на місцевому рівні, збереження свого соціального статусу, відсутність потреби в реформах, що вимагають зміни соціального балансу в громаді є головним критерієм оцінки ними ефективності впровадження державної освітньої політики. Тому більшість пропозицій з реформування освіти, які вносить педагогічна спільнота, полягає у збільшенні фінансування навчальних закладів, підвищенні престижності професії педагога за допомогою вдосконалення системи оплати праці, запровадженні певних змін у навчальних планах, удосконаленні матеріально-технічної бази начального процесу, забезпеченні належного контролю у сім'ї, посиленні відповідальності батьків, не чіпаючи при цьому глибинних суперечностей освіти, зокрема якості освіти, конкурентоспроможності випускника, впровадження інновацій, використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання тощо. І хоч місцевими органами управління освітою ініціюються певні зміни в усталені форми навчання, чинну мережу навчальних закладів, насправді цим захищаються часткові зміни, які не співвідносяться з системними реформами. В місцевій освіті практично не ставляться завдання підготовки до проривної інноваційної діяльності, не ініціюється створення навчальних закладів, де можливо готувати випускників для майбутнього. Навпаки, намітилася небезпечна тенденція до згортання мережі спеціалізованих класів з поглибленим вивчення предметів природничо-математичного профілю, випускники яких здатні після здобуття вищої професійної освіти продукувати нові технології у сфері матеріального виробництва. Крім того, непереконливо і необґрунтовано перенесено впровадження профільного навчання у старшій школі до 2018 року. Така політика здатна спричинити, щонайменше, відставання розвитку освіти, а будь-

яке зволікання лише загострює і так складну ситуацію з впровадженням освітніх реформ, посилює соціальне напруження в суспільстві та все більше віддаляє кожного його члена від повноцінної інтеграції в суспільне життя та можливості соціальної кар'єри.

Впливовою соціальною групою на впровадження освітніх реформ є батьки, які є, водночас, і членами територіальних громад за місцем проживання. Це означає, що вони можуть впливати на діяльність навчальних закладів безпосередньо, як батьки учнів, та опосередковано через органи місцевого самоврядування, ініціюючи прийняття певних управлінських рішень щодо функціонування і розвитку освіти на місцевому рівні. Більше того, органи місцевого самоврядування можуть відкрито порівнювати результати впровадження освітньої політики з суспільними потребами, висувати певні вимоги до органів управління освітою щодо доступності і якості освіти, тим самим розширюючи участь споживачів послуг системи освіти в формуванні стратегії розвитку та управлінні нею. Однак, як зазначено у щорічному Посланні Президента до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє положення України в 2013 році», "...участь у діяльності громадських організацій досі є однією з найменш значущих для громадян України цінностей, що зумовлюється загалом невисоким рівнем довіри до громадських структур" [4]. Тому непевність соціально-економічної ситуації у переважній більшості районів та міст України, невисока активність територіальних громад, проблеми із забезпечення місцевих органів управління освітою кваліфікованими, компетентними кадрами керівників обумовлюють прогнозовано недостатню результативність освітніх реформ, що також є однією із загроз ефективному впровадженню державної освітньої політики.

Таким чином, можна стверджувати, що інтереси та очікування різних суспільних груп щодо реформування освіти та оцінки її якості не співпадають. Тому узгодження інтересів і очікувань різних соціальних груп, вироблення механізму взаємовідносин усіх груп інтересів є дуже складним завданням освітньої політики. Вирішення його однозначно потребує докорінних змін у самій системі державного управління освітою. Основний крок до її реформи – залучити до процесу ухвалення рішень щодо розвитку освіти всі соціальні групи інтересів – уряд, політиків, національну еліту, бізнес, педагогів, працедавців, батьків, тих, хто навчається та ін. На жаль, ні Державна національна програма «Освіта» ("Україна XXI століття"), ні Національна доктрина розвитку освіти України, ні Національна стратегія розвитку освіти України на 2012-2021 роки не дають відповіді на це запитання [2;3;5]. Наразі в Україні спостерігаються спроби поєднати взаємовиключні тенденції: зберегти жорсткий державний контроль над освітньою сферою і побудувати відкриту

систему освіти, адекватну потребам інформаційного суспільства. Водночас потрібно врахувати те, що держава не має ресурсів, щоб контролювати та фінансувати всю систему освіти, тому потрібні нова освітня політика і нові нормативно-правові акти щодо правового регулювання освіти. Треба чітко визначити, за що може відповідати тільки держава, і забезпечити ці функції, а решту віддати територіальним громадам. Реформу освіти неможливо і не потрібно робити зверху за всіма напрямками, головне – знайти та підтримати тих, хто прагне і має спроможність щось змінити. Саме від того, як буде вирішено проблему ефективного управління і забезпечення якості освіти, залежатиме те, чи стане вона двигуном розвитку українського суспільства.

Навчальний тренінг

Основні терміни та поняття для обговорення

Чинники впливу, зовнішні та внутрішньосистемні чинники, загрози або ризики впровадження освітніх реформ, управління освітою на основі оцінювання результатів впровадження освітніх реформ, психологічні, культурні, організаційні, фінансові, економічні та соціальні передумови впровадження освітніх реформ.

Контрольні запитання і завдання

1. Дайте тлумачення термінів «чинник», «фактор».
2. Які групи чинників впливають на впровадження освітніх реформ?
3. Які з чинників впровадження освітніх реформ слід віднести до внутрішньосистемних?
4. Сформулюйте означення поняття «імплементация державної освітньої політики».
5. Дайте визначення терміну «ризик».
6. Назвіть відомі Вам організаційно-управлінські проекти з реформування освіти України періоду незалежності.
7. Назвіть найбільш характерні риси сучасної освітньої політики України.
8. Назвіть глобалізаційні ризики ефективного впровадження державної освітньої політики.

Вписати пропущені слова та закінчити речення:

1. Відсутність спадкоємності у проведенні реформ зумовлює порушення освітньої системи та створює сприятливий ґрунт для виникнення гострих
2. Розв'язання проблем освіти на місцевому рівні відповідно до законодавства покладено на за допомогою механізму делегування повноважень.

3. Сприйнятливість районів і міст до інновацій залежить від, впливових суб'єктів розвитку, що склалася в районі чи місті.

4. Конструктивний зв'язок з є одним із невикористаних резервів ефективного впровадження освітніх реформ.

5. Критеріями оцінок ризику є: виникнення події, що приводить до небажаних наслідків та наслідків для цієї події.

6. Перелічені в Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки загрози є наступні: економіки, ресурсів для забезпечення системної реалізації завдань, суспільства за матеріальним становищем, демографічної ситуації, частиною суспільства запропонованих реформ, частини освітян до інноваційної діяльності, підготовленість органів управління освітою до комплексного вирішення нових завдань.

Тести для контролю знань

1. Яке з означень терміну «впровадження освітньої політики» найбільш вірне?

- А. Це сукупність дій, спрямованих на досягнення визначених цілей.
- Б. Це те, що роблять ті, хто наділений владою в освіті.
- В. Це прерогатива політиків щодо прийняття рішень у сфері освіти.
- Г. Це сукупність дій з аналізу, формування і втілення освітніх реформ.

2. Загрозами успішній реалізації державної освітньої політики є (викресліть зайве):

- А. Окремі розбіжності і протиріччя у визначенні освітньої політики, які наявні у затверджених нормативно-правових документах щодо освітніх реформ.
- Б. Відмінності в розумінні важливості і якості освіти різними соціальними групами.
- В. Внутрішні протиріччя освітніх реформ.
- Г. Усталена практика фрагментарного удосконалення освітнього законодавства.
- Д. Формальне виконання чиновництвом задекларованих освітніх реформ.

3. Спротив системним, інституційним змінам в системі освіти України чинять:

- А. Комітет Верховної Ради з питань освіти і науки.
- Б. Міністерство освіти і науки України.
- В. Кабінет Міністрів України.
- Г. Національна академія педагогічних наук України.

4. Найбільший ризик ефективному впровадженню освітніх реформ на місцевому рівні складають наступні соціальні групи (викресліть зайве):

- А. Громадські організації.
- Б. Педагогічна спільнота.

В. Місцева еліта.

Г. Батьки.

5. Які з перелічених чинників не відносяться до ризиків впровадження сучасної державної освітньої політики?

А. Залежність державної освітньої політики від стану економіки, фінансів, міжнародних зобов'язань.

Б. Вагання щодо прийняття або неприйняття рішень щодо розв'язання проблем освіти політиками.

В. Коливання політичного курсу держави.

Г. Зміна очікувань і домінуючих цінностей суспільства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>

2. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 «Про Національну доктрину розвитку освіти». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

3. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>

4. Про внутрішнє та зовнішнє становище в Україні в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України – К. : НІСД, 2013. – 576 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.11. 1993 року № 896 «Про Державну національну програму “Освіта” (“Україна ХХІ століття”»». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 р. № 1717 «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1717-2000-п>

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2002 р. № 379 «Про затвердження Державної програми «Вчитель». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379-2002-п>

8. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 779 «Деякі питання організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах у зв'язку з переходом на 11-річний строк навчання»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/779-2010-п>

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2011 р. № 493 «Про внесення змін до Державної програми «Вчитель». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/493-2011-п>

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 «Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/704-2011-п>

11. Комітет Верховної Ради з питань науки і освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/>

12. Культурна політика в Україні. Безпека. Мова. Освіта. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://icps.com.ua/pub/files/47/62/Cultural%20policy.pdf>

13. Міжнародний центр перспективних досліджень. Освітня реформа: зв'язок освіти та ринку праці. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old.icps.com.ua/news/6517.html>

14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України : [авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.] ; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 303 с. (До 20-річчя незалежності України).

Розділ 4

Оцінювання результатів впровадження освітньої політики в містах і районах України

4.1. Метод оцінювання в сучасній українській освітній політиці

Найбільш поширеним серед наукових визначень поняття «державна освітня політика» є те, що освітню політику слід розглядати як найважливішу складову політики держави, інструмент для підвищення темпів соціально-економічного і науково-технічного розвитку, гуманізації суспільства, зростання культури. Тому і об'єктивне оцінювання результатів освітньої політики можливо здійснити в контексті всієї соціально-економічної політики держави. Адже, як свідчить досвід розвинених держав, освітня політика стала невід'ємною частиною соціальних стратегій та вийшла на перший план у програмах державних реформ [20].

В сучасній українській освітній політиці метод оцінювання використовується досить рідко, тоді як в європейських країнах він є основою перевірок ефективності реалізації державних програм і недержавних проектів. Сутність проблеми полягає в тому, що у державі й досі не існує чіткого визначення, чим є оцінювання для освітньої політики та яким має бути механізм його застосування в дослідженнях її результативності. Очевидно, що це не сприяє підвищенню її ефективності. Крім того, складність реформування системи освіти і наявність пов'язаних з його здійсненням гострих проблем, відсутність чітких інструментів публічної політики створюють підстави для необ'єктивних, заангажованих оцінок стану реалізації освітньої політики держави. Загалом сутність оцінювання політики полягає у систематичній оцінці якості й ефективності результатів політики для вивчення її впливу на суспільство і вироблення рішень [19]. Очевидна складність визначення поняття «оцінювання» зумовлена його зв'язком з теоретичною наукою і з практикою. Воно може розглядатися і як метод вивчення реальності, що використовується в різних науках, і як спосіб підвищення ефективності державного управління шляхом надання своєчасної та якісної інформації.

В наукових джерелах зустрічається кілька споріднених значень, кожне з яких стосується застосування певної шкали цінностей, наслідків альтернатив політики, державних програм. Запропоноване тлумачення К. Вайс полягає в тому, що оцінювання трактується як систематична оцінка операцій або результатів програми чи політики у порівнянні з комплексом певних орієнтирів, стандартів з метою вдосконалення програми чи політики. Зважаючи на систематичність оцінювання, приходимо до висновку про науково-дослідницьку природу процедури оцінювання. Значить воно має здійснюватися за строгими правилами, прийнятими у сфері дослідження. Наступним кроком

потрібно визначити, на що саме спрямовується дослідження – на результати програми чи на вивчення процесів. Для споживачів освітніх послуг однаково важливі і процес виконання стратегій та програм, і їх результати. Наступним елементом є стандарти, орієнтири, норми, згідно з якими здійснюється порівняння. Після того, як дані про процеси і результати зібрано, настає етап порівняння одержаних показників з певним комплексом очікуваних результатів. Незалежно від того, що оцінюється, процес чи результат, елемент порівняння і ухвалення рішень існує завжди і здійснюється за певними критеріями [9]. У контексті дослідження результатів впровадження державної освітньої політики в містах і районах України слід оцінювати, насамперед, місцеві стратегії і програми розвитку освіти, причому це має бути систематична оцінка якості й ефективності результатів її здійснення для вивчення впливу на суспільство і вироблення рішень.

Загалом категорія оцінювання є певним аналогом експертизи, рейтингу та оцінки, тобто тих термінів, за якими стоять спроби аналізу наслідків політики, певного комплексу цінностей. У нашому випадку оцінювання означає уточнення інформації стосовно вартості чи цінності наслідків політики на місцевому рівні зокрема. Йдеться про наслідки впровадження державної освітньої політики в містах і районах України, які мають певну цінність, адже вони сприяють досягненню мети й виконанню завдань політики.

За твердженням багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників оцінювання є ключовим аналітичним процесом в усіх практичних наукових пошуках. Воно позиціонується як інструмент, що дає певні можливості проаналізувати вже вирішені або невирішені проблеми. Такий підхід вимагає постановки двох завдань: розробки базового плану оцінювання й уточнення меж процесу, що охоплюють всі необхідні сфери оцінювання, вдосконалюють внутрішні комунікації, забезпечують глибоке вивчення джерел.

Наукові дослідження державної освітньої політики розрізняють три рівні освітньої політики, а саме: обговорення політики (обговорення, цілі, оголошення); діяльність політики (стратегії, програми, плани); впровадження політики (результати впровадження, корегування, адаптація). Принципи та цілі освітньої політики є найбільш статичними і орієнтують її, згідно ст. 6 Закону України «Про освіту», на досягнення національною системою освіти сучасного світового рівня, відродження її самобутнього національного характеру, збільшення інтелектуального потенціалу країни [1]. Зміна принципів або цілей освітньої політики переважно є наслідком зміни чи серйозного коригування політичного курсу. Дії суспільства й державних органів щодо розвитку системи освіти в досягненні задекларованих цілей повинні змінюватися динамічно, адекватно реагуючи на різні чинники. Тому, оцінюючи освітню політику,

важливо не тільки, і навіть не стільки вивчати декларовані цілі, скільки аналізувати реальні дії та порівнювати конкретні результати розвитку освіти із визначеними цілями. Не менш важливим є і аналіз того, яким чином відбувалося обговорення і прийняття цілей, стратегій, програм та хід їх впровадження. При цьому слід враховувати те, що освітня політика не може видавати миттєвий результат. Однак, як і будь-яка діяльність, що має кінцевий продукт, вона може й повинна піддаватися оцінюванню. Складність оцінювання освітньої політики полягає в тому, що її соціальні наслідки виявляються у віддаленій перспективі [19].

Оцінювання результатів впровадження освітньої політики має ґрунтуватись на певних критеріях. У нашому дослідженні, критерії, за якими ухвалюють рішення, ми вважаємо впливають з офіційного переліку цілей програми і політики, що визначаються до початку впровадження програми.

При визначенні таких цілей слід враховувати те, що вони повинні бути спрямованими не лише на розв'язання проблем освіти, а й відповідати очікуванням учасників політико-освітнього процесу. Тому найчастіше в наукових джерелах зустрічаються наступні критерії оцінювання результатів впровадження освітньої політики: результативність, ефективність, адекватність, справедливість, доцільність або прийнятність [9]. Слід зауважити, що їх застосування відбувається за фактом, коли є певний результат освітньої політики у вигляді статистичних даних, тенденцій, порівнянь, оцінок, тобто ретроспективно. Водночас соціальні очікування, соціальні запити на освіту повинні вивчатись за прозорими, демократичними процедурами.

В наукових дослідженнях і вітчизняних і зарубіжних науковців є чимало напрацювань стосовно оцінювання ефективності державної політики, в тому числі освітньої. Різні аспекти дослідження оцінювання ефективності державної політики висвітлені в працях вітчизняних науковців, зокрема К.Вайс, О.Оболенського, Л.Приходченко, О. Дем'янчук, С. Домбровської, С.Семенко та ін. Оцінювання результатів впровадження політики вивчає вплив певних державно-управлінських дій, тобто того, що сталося після здійснення програми або політики. Це складне завдання, бо часто наслідки прямо чи опосередковано пов'язані з багатьма причинами, і діяльність державного управління – лише одна з них. Оцінювання результатів впровадження політики покликане дати оцінку, якою ціною була досягнута мета й отримані конкретні результати. Однак у будь-якому разі оцінювання результатів відбувається на завершальному етапі певної державно-управлінської діяльності [9;15;16;19;20;21].

Аналізуючи основні результати освітньої політики у нашій державі упродовж періоду незалежності, можна стверджувати, що Україна не стоїть

осторонь загальносвітових тенденцій, а, навпаки, формує свою освітню політику з урахуванням впливу багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників. При цьому зазначимо, що, за твердженням провідних вітчизняних науковців України В. Андрущенка, В. Кременя, найбільш істотний вплив на освітню сферу має глобалізація, як стабільна тенденція формування єдиної світової цивілізації та основна закономірність її сучасного розвитку. Це дає змогу, зважаючи на тенденції та перспективи розвитку освіти, потреби суспільства, держави в освіті та освічених громадянах розробляти реалістичну освітню політику, яка ґрунтується на вітчизняному досвіді освітньо-педагогічної діяльності з урахуванням досягнень в освітній сфері зарубіжних країн. Крім того, слід взяти до уваги те, що формування державної політики в галузі освіти відбувалося разом зі змінами соціально-економічного стану, характером суспільства та його особливостями. А тому і результати освітньої політики, стан системи освіти залежні від названих обставин, виваженості, правильності, адекватності державних рішень та правильно розставлених акцентів у визначенні стратегічних пріоритетів [14].

Відповідно до п.2 ст.4 Закону України «Про освіту» державна політика в галузі освіти визначається Верховною Радою України відповідно до Конституції України і здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. В ст.12 і 14 цього закону визначені повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, та повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які здійснюють державну політику в галузі освіти в межах їх компетенції [1]. Відповідно до п.3 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25.04.2013 р. №240, основними завданнями МОН України є забезпечення формування державної політики у сферах освіти і науки, ... та реалізація державної політики у сфері освіти і науки [4].

Необхідність розбудови і становлення національної системи освіти спонукали уряд прийняти у листопаді 1993 року перший програмний документ молодій державі ☐ Державну національну програму «Освіта» ("Україна ХХІ століття"), яким проголошувалася стратегія розвитку освіти України і "створення таких умов, за яких народ України став би нацією, що постійно навчається [5]. Прийняття Державної національної програми «Освіта» ("Україна ХХІ століття") відбулося після майже річного доопрацювання її основних положень, обговорених першим з'їздом працівників освіти. Задекларовані цілі і завдання програми започаткували, насамперед, рух до реформ змісту освіти та управління нею. Однак, який-небудь офіційний

підсумковий аналітико-оціночний документ держави, в якому було б зафіксовано ступінь досягнення задекларованих цілей, не приймався.

У прийнятій Національній доктрині розвитку освіти України другим з'їздом працівників освіти у жовтні 2001 року констатовано, що за роки незалежності визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу та здійснюється практичне реформування галузі. Однак подальший перелік проблем освіти та завдань щодо модернізації галузі свідчить швидше про загострення і зростання їх кількості. Зокрема йдеться про те, що «стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства і держави [2]. Наведені констатація стану справ у системі освіти, кількість і перелік завдань, темпи перетворень, відповідність їх потребам суспільства та інші проблеми освіти також є своєрідними оцінками результатів впровадження освітніх реформ. Більше того, потреба в радикальній модернізації галузі, завдання забезпечення пріоритетності розвитку освіти і науки, першочерговості розв'язання їх нагальних проблем є достатньо категоричними оцінками стану виконання завдань державної освітньої політики загалом [2]. Такими є завдання щодо забезпечення доступності до здобуття якісної освіти, подальше утвердження її національного характеру, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень, істотного зміцнення навчально-матеріальної бази, здійснення комп'ютеризації навчальних закладів, впровадження інформаційних технологій, запровадження нових економічних та управлінських механізмів розвитку освіти. Критичним оцінено стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки. Також констатовано потребу державної підтримки дошкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості, професійно-технічної освіти, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів, а також дітей з особливостями психічного і фізичного розвитку. Більше того, у Національній доктрині розвитку освіти України обґрунтовується необхідність модернізації освіти, виходячи з широкого переліку наявних проблем. Названий у Доктрині перелік проблем, завдань і напрямів модернізації освіти України, хоч і опосередковано, свідчить про те, що задекларовані Державною національною програмою «Освіта» ("Україна XXI століття") цілі не співпадають з результатами, одержаними упродовж часу її реалізації [2;5]. І хоч комплексний аналіз результатів виконання завдань Програми і оцінювання ступеня досягнення її цілей не здійснювався, широке залучення громадськості до обговорення здобутків, проблем і напрямів модернізації освіти, як результатів дії Програми, є безсумнівним досягненням розробників Доктрини.

Визначені у Національній доктрині розвитку освіти України 15 пріоритетних напрямків державної освітньої політики також переважно декларативного характеру. Очевидно, саме тому автори Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні, підготовленої до 20-річчя незалежності України, оцінюючи результати перетворень у сфері освіти, змушені були констатувати, що за 20 років незалежності держава, формуючи освітню політику і реформуючи освіту, повільно просувалася вперед і цей процес відбувався нерівномірно, успіхи чергувалися з утратами, швидкі реформи – нерідко тупцюванням на місці та відступами. Головним результатом реформ названо самодостатню національну освітню систему, що “здебільшого зберегла кращі здобутки і традиції минулого та водночас накопичила потенціал модернізації в контексті європейської інтеграції, світової глобалізації, національної самоідентифікації [14, с.8]. Водночас слід відзначити, що упродовж десяти років дії Національної доктрини розвитку освіти України, на реалізацію завдань якої було затверджено державну програму «Вчитель», в освітній системі держави відбулися помітні зрушення. Одержані результати, хоч і не повністю, але відповідали соціальним очікуванням споживачів освітніх послуг та свідчили, щонайменше, про початок істотних змін в освітній системі України. Це відбулося, насамперед, тому, що підготовка, прийняття і супровід втілення основних положень Національної доктрини розвитку освіти України найбільше відповідали технології аналізу політики, оскільки були використані різноманітні методи досліджень з метою діагностування проблем, причин їх виникнення, створення й поширення інформації для прийняття найоптимальнішого рішення щодо розв’язання державних проблем у освітній сфері. Адже аналіз політики є тим інструментом, який використовується при формуванні державної політики.

Запровадження з 2008 року зовнішнього незалежного оцінювання якості загальної середньої освіти як обов’язкової умови вступу до вищого навчального закладу є одним з найбільш помітних і важливих реформаторських кроків періоду дії Доктрини в оцінюванні якості освіти, як однієї з складових державної освітньої політики. З 2006 року почав функціонувати Український центр оцінювання якості освіти, надалі розвинулася мережа регіональних центрів. Мета зовнішнього незалежного оцінювання: підвищення рівня освіти населення України та забезпечення реалізації конституційних прав громадян на рівний доступ до якісної освіти, здійснення контролю за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти й аналізу стану системи освіти, прогнозування її розвитку. Результати зовнішнього незалежного оцінювання зараховуються як результати державної підсумкової атестації і як результати вступних іспитів до вищих навчальних закладів. За висновками

освітян, науковців, експертів впровадження зовнішнього незалежного оцінювання принесло хороші результати щодо підвищення якості середньої освіти в Україні, позитивно позначилося на загальному рівні освіченості та стало вагомим фактором у боротьбі з корупцією. Однак, незалежне оцінювання якості лише шкільної освіти тільки випускників дає обмежену інформацію щодо функціонування системи загальної середньої освіти для окремого регіону, хоч і порівнювану з іншими регіонами. Більше того, результати, одержані в ході кількох окремих моніторингових досліджень, свідчать про необхідність створення єдиної централізованої системи з оцінки якості загальної середньої освіти на різних її ступенях та проведення систематичних досліджень, спрямованих на з'ясування ефективності різноманітних заходів щодо впровадження основних положень державної освітньої політики.

Крім того, до безумовних здобутків періоду дії Доктрини слід віднести видання «Білої книги національної освіти». До її створення були залучені науковці, представники експертного освітнього середовища з різних регіонів країни, педагогічні колективи, члени громадських об'єднань. Це наукове видання, в якому вперше в історії розвитку українського суспільства всебічно проаналізовано і охарактеризовано стан національної освіти, визначено актуальні проблеми освітянської галузі та причини їх виникнення, окреслено шляхи подолання труднощів в освітній сфері та її розвитку в контексті глобалізації, європейської інтеграції і національної самоідентифікації. Створення «Білої книги національної освіти» стало першим в Україні офіційним публічним аналітико-оціночним документом, першою спробою представити комплексне консолідоване бачення українським суспільством стратегії розвитку національної системи освіти і важливим інструментом впливу на формування та реалізацію національної освітньої політики [14].

Наступний програмний документ держави у сфері освіти – Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344, констатує, що “задекларовані у попередні десятиріччя стратегічні завдання щодо забезпечення рівного доступу дітей і молоді до якісної освіти, її стабільного та сучасного розвитку, демократизації управління не набули повної реалізації, а її прийняття зумовлене “необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, вирішення стратегічних завдань, що стоять перед національною системою освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, інтеграцію її в європейський і світовий освітній простір” [3]. Привертає увагу те, що на реалізацію основних положень Стратегії уряд зобов'язано розробити лише план заходів, що наперед ставить під сумнів досягнення її цілей. Прийняття Національної стратегії розвитку освіти України

на 2012-2021 роки відбулося на третьому з'їзді працівників освіти. Таким чином, у прийнятих і здійснюваних державою упродовж періоду незалежності трьох стратегічних документах, націлених на реформування системи освіти відповідно до завдань державної освітньої політики, наведені оцінки стану системи освіти, а задекларовані цілі і перелічені завдання щодо реалізації реформ свідчать більше про недосяжність визначених цілей, аніж про успіхи. Однак, слід зауважити, що лише прийняття Національної доктрини розвитку освіти України відбувалося з широким залученням громадськості, експертних організацій до визначення ключових проблем освіти, пошуку шляхів їх розв'язання, в тому числі альтернативних, та прогнозування можливих її наслідків. Це дійсно комплексний стратегічний документ, прийняття і реалізація основних положень якого здійснювалися на *науковій основі*.

Підготовка і прийняття Національної стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки відбувалося швидше на догоду правлячій на той час політичній еліті та на реалізацію основних положень Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», відповідно до якої всіма центральними органами виконавчої влади розроблялись і приймались свої плани, програми. І хоч у Національній стратегії розвитку освіти України на 2012-2021 роки зафіксовано те, що вона конкретизує основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Національною доктриною розвитку освіти України, реальна практика державного управління освітою це не підтверджує. Більше того, незважаючи на те, що впровадження передбаченого реформою загальної середньої освіти 12-річного терміну навчання у середній школі завершувалося, законодавчо повернена обов'язкова 11-річна загальна середня освіта, призупинено дію Державної програми «Вчитель». Це свідчить, на жаль, про те, що державна політика реформ у сфері освіти на відзначається ні системністю, ні спадкоємністю, ні науковістю. Крім того, істотним огріхом таких оцінок результатів освітніх реформ є те, що оцінювання здійснювалися тими ж суб'єктами, які формували освітню політику і приймали рішення щодо її здійснення.

4.2. Чинна практика оцінювання результатів впровадження освітніх реформ

В Україні діють незалежні групи дослідників, центри аналізу політики, міжнародні агенції, інститути, фонди, які аналізують та оцінюють конкретні результати освіти та загальні тенденції розвитку національної освітньої політики. Частина з них працює тільки в освітній сфері, зокрема Міжнародний

фонд досліджень освітньої політики, Центр освітнього моніторингу, Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти. Інша група складається з аналітичних, мозкових центрів дослідницьких організацій, які здійснюють діяльність у багатьох сферах, включаючи освіту. Це, зокрема, Київський міжнародний інститут соціології, Міжнародний центр перспективних досліджень, Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, Європейська освітня фундація, Фонд «Відродження», Фонд якісної політики, Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та ін.. Їхні оцінки ґрунтуються на вивченні конкретних освітніх проблем і допомагають розумінню й інформуванню суспільства та органів влади у пошуку оптимальних шляхів розроблення й впровадження освітньої політики. Результати їхніх досліджень містять переважно аспектний аналіз проблем освіти та напрями їх розв'язання і можуть бути використані для формування, корегування освітньої політики на загальнодержавному рівні. Так, зокрема ґрунтовний аналіз державної освітньої політики на початку третього тисячоліття подано у дослідженні, виконаному у 2003 році національними експертами в тісній співпраці з відповідальними працівниками Міністерства освіти і науки, інших міністерств і відомств держави, провідними вченими Академії педагогічних наук України та викладачами кафедр педагогіки вищих навчальних закладів, педагогами-практиками, міжнародними експертами й громадськістю. Результатом роботи є варіанти політики щодо рівного доступу до якісної освіти, її управління та фінансування, змісту й моніторингу якості. Автори аналізують сучасні підходи до розвитку освіти, окреслюють можливі альтернативи й оцінюють перспективи їх впровадження. Виконане дослідження є першою спробою комплексного підходу до визначення та розроблення варіантів розв'язання проблем освітньої системи України відповідно до викликів, які висуває людству ХХІ століття [22].

У виконаному у 2011 році дослідженні Міжнародним центром перспективних досліджень, який фінансується Агентством США із міжнародного розвитку, оцінено вплив організацій громадянського суспільства на формування державної політики щодо проведення освітньої реформи для забезпечення зв'язку освіти та ринку праці. Результати дослідження акцентують увагу на недостатню згуртованість представників громадянського суспільства щодо впливу на формування державної політики в частині забезпечення конкурентоспроможності освіти. Єдиної публічної позиції щодо ціни неререформування не існує. Тому необхідним є налагодження співпраці між усіма зацікавленими сторонами та урядовцями – розробниками освітньої політики на основі чітких інструментів публічної політики [13].

Результати опитування Фонду якісної політики про оцінку освітньої політики уряду за 2011 рік свідчать про те, що невирішених проблем у освітній системі держави багато, оскільки у діях уряду відсутнє цілісне бачення освітньої політики. Констатується наявність волі Президента України провести реформи, аби зробити освітній сектор ресурсом для розвитку держави, однак цього замало для ефективного впровадження освітньої політики [11].

Аналіз проблем, що перешкоджають здійсненню освітніх реформ в Україні, наведений у дослідженні Світового банку, виконаного за підтримки Інституту відкритого суспільства в рамках проекту «Популярна економіка: моніторинг реформ». У місячному звіті в лютому 2013 року констатовано, що упродовж двадцяти років незалежності система української освіти практично не реформувалася. Основними недоліками цієї системи залишаються обмежена автономія навчальних закладів, неефективність державного фінансування та корупція. Названі проблеми пов'язані між собою, призводять до погіршення якості освіти і водночас обумовлюють напрям дій щодо реформування системи освіти [18].

Таким чином, упродовж років незалежності оцінювання результатів впровадження освітніх реформ на загальнодержавному рівні різними державними і міжнародними установами переважно негативне. Практично відсутні системні, комплексні дослідження оцінювання ефективності впровадження освітньої політики на місцевому рівні. Водночас аспектно дослідження дають підстави для певних суджень, в яких стан освітніх систем в містах і районах України оцінюється переважно як складний і такий, що не забезпечує своїм вихованцям здобуття якісної і конкурентоспроможної освіти. Однак, ключовим для впровадження методу оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики є те, що попри створені певні організаційно-правові умови для розроблення й впровадження оцінювання державної політики в Україні, поки що немає достатнього внутрішнього запиту з боку політиків, парламенту та громадськості на результати оцінювання.

Коли ж йдеться про оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні, то слід зважати ще і на низку чинників, які обумовлені особливостями соціально-культурного середовища конкретної території. До таких слід віднести в тому числі і наявність в багатьох містах і районах держави осередків політичних партій, релігійних конфесій, освітніх профспілок, професійних асоціацій, інших громадських організацій, які могли б впливати на формування та реалізацію освітньої політики. Лише окремі з них епізодично здійснюють певну діяльність у напрямку вдосконалення результатів функціонування місцевої освіти, а більшість з них, насамперед, освітні профспілки, не виявляють активності в цьому питанні. Тому оцінювання

освітньої політики необхідно здійснювати ще й для того, щоб систематична оцінка процесу формування і результатів політики, особливостей її прийняття та впровадження, порівняння одержаних результатів з визначеними цілями активізували вплив громадських організацій, споживачів освітніх послуг, органів державного управління на вдосконалення процесу формування та реалізації освітньої політики через дискусію та діалог щодо переваг, можливостей, підходів до застосування оцінювання державної політики як інструменту належного врядування.

Спираючись на дані доповіді «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР», голова Комітету з питань науки і освіти Верховної ради України Л.Гриневич стверджує, що вітчизняна освітня статистика не розкриває всі аспекти функціонування системи освіти та не надає можливості повноцінного аналізу її стану. Тому доцільно було б вивчити досвід використання освітніх індикаторів у міжнародних порівняннях освітніх систем та скористатися його позитивними аспектами для розвитку освітньої статистики в Україні. Оскільки міжнародна освітня статистика збирає і обробляє велику кількість показників від дошкільної освіти до зв'язку освіти з ринком праці, доходами населення тощо, це дозволяє розглядати національну освіту в міжнародному контексті і усвідомлено формувати освітню політику. Тому необхідно напрацювати національну систему освітніх індикаторів, яка буде сумісна з визнаними міжнародними системами. Тоді використання співставних статистичних даних про освіту України дасть можливість розглядати українську освіту на тлі міжнародних освітніх тенденцій, усвідомлено формувати державну освітню політику та об'єктивно оцінювати результати її впровадження [10]. Такими даними, наприклад, є щорічні статистичні дані Міністерства освіти і науки України, які готуються і видаються щорічно за підсумками попереднього навчального року. Вони включають динаміку зміни показників розвитку системи дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної освіти, забезпечення функціонування мережі навчальних закладів, показники охопленням навчанням дітей шкільного віку, охоплення учнів групами продовженого дня, розподіл за мовами навчання, прийом до перших класів і випуск з 9-х та 11-х класів, динаміку результативності участі учнів в ІV етапі Всеукраїнських олімпіад з базових дисциплін, показники результативності участі учнів у ІІІ етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук, забезпечення підвезення до шкіл учнів сільської місцевості, які проживають за межею пішохідної доступності, проведення зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингових досліджень якості освіти та кількість учасників, які отримали найвищу кількість балів, навчання, виховання та утримання дітей з особливими потребами, капітальні

видатки на їх утримання, показники здоров'я і безпеки дітей, кадрове забезпечення за стажем, віком, кваліфікацією тощо. В останні роки з метою забезпечення прозорості при вступі до вищих навчальних закладів Міністерством освіти і науки України впроваджено електронну інформаційну систему «Конкурс», яка надає об'єктивну інформацію щодо рейтингів випускників при вступі до вишів. Водночас за результатами вступної кампанії можна відстежувати рейтинги популярності окремих спеціальностей і самих вищих навчальних закладів за кількістю поданих заяв абітурієнтами, що є також об'єктивним підґрунтям для оцінок і прийняття певних управлінських рішень. Загалом, широкий набір статистичних даних Міністерства освіти і науки України дозволяє відстежувати динаміку процесів, що відбуваються у системі освіти як в цілому, так і по регіонах держави у порівнянні з попередніми роками. Крім того, галузеве міністерство на сторінках сайту оприлюднює оперативну інформацію, яка також використовується для певних оцінок і суджень про результати впровадження державної освітньої політики.

Реальна практика оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики на місцевому рівні свідчить про те, що управління освіти і науки обласних державних адміністрацій, управління, відділи освіти районних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування мають усталені форми такого оцінювання, критерії і показники якого переважно орієнтовані на статистичні дані Міністерства освіти і науки України. Однак, як зазначають фахівці Центру тестових технологій, існуючий порядок збирання та узагальнення статистичних даних не гарантує отримання об'єктивної, оперативної, достовірної, порівнювальної інформації, оскільки офіційним оцінюванням стану освіти в Україні займаються виключно органи управління освітою, які можуть і спотворювати такі дані або неправильно їх інтерпретувати. Із цього процесу виключені представники громадянського суспільства, замовники і споживачі освітніх послуг. Чинне українське законодавство не передбачає можливості створення та функціонування незалежних агенцій з оцінювання ефективності і якості освіти, проведення сертифікованих освітніх аудитів, діяльності інституту незалежних освітніх експертів тощо. Тому українська освітня статистична інформація не дає можливості політикам і управлінцям об'єктивно оцінити результати освітньої політики [8]. Іншим зацікавленим учасникам це не дає можливості порівняти результати роботи одних навчальних закладів із іншими, визначати певні тенденції і проблеми, а споживачам освітніх послуг обрати оптимальний варіант здобуття освіти. Крім того, статистичні дані Міністерства освіти і науки України істотно віддалені від законодавчо визначених цілей освіти і лише частково забезпечують описовий аналіз стану системи та створюють певну

інформаційну базу для здійснення причинно-наслідкового аналізу. Зважаючи на те, що у державі не розроблена і не впроваджена національна система критеріїв, показників чи освітніх індикаторів, стверджувати про певний рівень ефективності впровадження державної освітньої політики щонайменше необґрунтовано. Попри все, слід відзначити те, що введення в дію наказу МОНмолодьспорту України від 22.11.2011р. «Про затвердження Критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» розв'язало існуючі організаційно-правові суперечності в оцінюванні ефективності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів і забезпечило адекватну реакцію на потребу об'єктивного вимірювання і оцінювання якості шкільної освіти. Цим наказом зобов'язано відповідні департаменти продовжити експеримент щодо розроблення та запровадження автоматизованої інформаційної системи моніторингу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів України «Рейтинг» на базі даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти та щороку, починаючи з 2013 року, здійснювати моніторинг ефективності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів за попередній календарний рік відповідно до затверджених критеріїв [7]. Крім того, щороку до 15 лютого, починаючи з 2014 року, буде здійснюватися внесення інформації загальноосвітніми навчальними закладами до Єдиної державної електронної бази з питань освіти для подальшого оброблення в автоматизованій інформаційній системі моніторингу діяльності загальноосвітніх навчальних закладів України «Рейтинг». Названі критерії містять 45 показників, які об'єднані в 7 груп, і які опосередковано характеризують ефективність управлінської діяльності органів управління освітою. При цьому слід зауважити, що критерії матеріально-технічного, інформаційного та фінансового забезпечення навчально-виховного процесу, забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів педагогічними працівниками, соціальний захист учасників навчально-виховного процесу водночас характеризують і ефективність управлінської діяльності відділів та управлінь освіти щодо впровадження державної освітньої політики. Таким чином, вперше в історії освіти України періоду незалежності запроваджується моніторинг ефективності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, що, безумовно, є прогресивним кроком для впровадження та оцінювання результатів державної освітньої політики. Однак за висновками фахівців деякі з названих критеріїв не можуть бути визнані об'єктивними і достатніми для того, щоб отримати повну інформацію про здобуті результати і бути основою для формулювання обґрунтованих висновків. Крім того, виходячи зі зміни загальної освітньої парадигми в напрямку демократизації, орієнтації на особистість, відповідності новим потребам суспільства, в Україні розпочато процес удосконалення системи

оцінювання навчальних досягнень учнів, яке розглядається як один з основних засобів забезпечення якості освіти. З 2000/2001 навчального року Міністерство освіти і науки України запровадило нову оцінну модель, що проголошує зміщення акценту від вимірювання обсягу набутих учнем знань на оцінювання рівня опанування вміннями й навичками, від концентрації на учнівських невдачах на оцінювання ступеня успіхів.

Для оцінювання результатів впровадження освітньої політики і на місцевому рівні необхідно дотримуватися логіки проведення аналізу політики місцевої влади щодо управління і розвитку місцевої освітньої системи, який передбачає: а) формулювання проблем функціонування місцевої освітньої системи; б) вибір альтернативних варіантів їх розв'язання; в) визначення оцінкових критеріїв; г) оцінювання альтернативних варіантів за допомогою визначених критеріїв; д) вироблення рекомендацій. Визначені Національною доктриною розвитку освіти України актуальні загальнодержавні проблеми освіти по різному відображаються і знаходять своє вирішення в управлінській діяльності місцевих органів управління освітою. Це проблеми забезпечення рівного доступу до якісної освіти, управління освітою, економіка освіти, розвиток змісту та моніторинг якості освіти. Розв'язання цих проблем по різному відбувається в управлінні місцевими освітніми системами, оскільки особливості соціально-економічної ситуації, рівень професійності управлінців, розуміння причин виникнення проблем і шляхів розв'язання впливають на їх вирішення та обумовлюють наявність окремих проблем, характерних лише для певного району, території. Такими проблемами є охоплення дітей обов'язковою дошкільною або загальною середньою освітою, вибір мови навчання в окремих районах і містах, підвезення дітей до навчальних закладів, проблема морального виховання тощо.

Суб'єктом оцінювання ефективності управління освітніми системами міст і районів по впровадженню державної освітньої політики в кожному регіоні є регіональне управління освіти і науки відповідно до Типового положення про управління освіти обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, яке відповідно п.3 названого положення здійснює контроль за дотриманням законодавства про освіту [6]. Оцінювання реалізується через адміністративні методи, серед яких організація постійних і тимчасових комісій, проведення ревізій, планових і позапланових перевірок, інспектування, моніторинг результатів діяльності тощо. Сюди ж відноситься аудит адміністративної діяльності, який переважно вивчає ступінь дотримання правил і нормативів, а не впливи, відповідність ситуації, одержані результати. Основна ідея фінансового аудиту полягає в тому, щоб

підсумувати усі витрати і порівняти їх з запланованими показниками кошторису освіти на поточний рік.

Найчастіше в практиці оцінювання використовується метод фронтального вивчення або інспектування, якому передують самооцінювання певного напрямку діяльності. Підставами для такого оцінювання є аналіз стану освіти в місті або районі, прогноз розвитку ситуації в освіті, рівень виконання повноважень відділами та управліннями освіти районних державних адміністрацій та місцевих рад щодо дотримання законодавства у сфері освіти та охорони дитинства, реалізації державних, регіональних і місцевих програм, контролю за виконанням Указів Президента України, реалізації завдань державної освітньої політики. В останні роки окремими обласними управліннями освіти і науки спостерігаються спроби запровадити регіональні показники і критерії оцінювання ефективності реалізації державної освітньої політики у діяльності підпорядкованих районних та міських відділах освіти. В Україні наразі склалася така ситуація, що останнім часом роль регіональних управлінь освіти і науки дедалі більше зміщується в бік розроблення й координування освітньої політики на відповідних територіях, звичайно ж з урахуванням загальнодержавних цілей, а в її реалізації активізується участь інших органів державної влади та місцевого самоврядування, а також органів управління освітою райдержадміністрацій та міськвиконкомів. Адже саме регіональні органи управління освітою мають змогу найбільш об'єктивно оцінити ситуацію щодо результативності впровадження державної освітньої політики в освітніх системах міст і районів певного регіону та порівняти її стан з аналогічним в інших регіонах. Однак багатьом системам освіти міст і районів держави до цих пір характерним є зниження привабливості і деяке відставання від рівня освіти, наприклад, обласних центрів, великих промислових міст, ще більше від столичної освіти, тому багато випускників місцевих систем, насамперед, загальної середньої освіти, здатних влити «свіжу кров» намагаються знайти роботу, навчання в Києві. Це породжує відтік фінансових, трудових і інших ресурсів. Водночас підвищення привабливості місцевих систем освіти та нарощення її переваг ще не стало пріоритетним в діяльності місцевих органів управління освітою, хоча такі приклади є. Суб'єктами оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики на місцевому рівні могли б бути засоби масової інформації, органи громадського самоврядування в освіті, громадські організації, освітні профспілки. Однак вони законодавчо усунуті від цього процесу, оскільки їхні повноваження визначаються незацікавленим в їх участі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти. Більше того, залежність засобів масової інформації, органів громадського самоврядування в освіті, громадських

організацій, освітніх профспілок від місцевих органів влади майже виключає критичні оцінки їхніх дій. Оцінювання, яке здійснюється за допомогою соціально-психологічних методів, з використанням наукових положень психології та соціальної психології, на місцевому рівні практикується зрідка. Адаже для такого оцінювання характерне застосування методів спостереження, анкетування, опитування, інтерв'ю, тестування, експертних оцінок тощо. Проведення його потребує фахової підготовки виконавців, яких просто немає.

Таким чином, оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні переважно аспектно здійснюється самими місцевими органами державного управління освітою згідно ustalених форм такого оцінювання за критеріями і показниками, що використовуються Міністерством освіти і науки України, і залежить від багатьох чинників і особливостей соціально-культурного середовища окремого міста чи району. При цьому зазначимо, що оцінювання, що проводяться регіональним управлінням освіти і науки, тобто вищим органом державного управління освітньою сферою регіону, є, по суті, внутрішньосистемними. Оцінювання, що проводиться незалежним державним органом надсистемне [21]. Реальна практика оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики в містах і районах України свідчить про те, що надсистемне оцінювання практично відсутнє, як і відсутнє зовнішнє оцінювання із залученням незалежних експертів, консультантів, громадян, засобів масової інформації, споживачів управлінських і освітніх послуг, аналітичних центрів.

Нечисленні громадські організації та споживачі освітніх послуг не впливають на формування і оцінювання результатів освітньої політики на місцевому рівні. Загалом оцінювання недержавними організаціями результатів впровадження державної освітньої політики на всіх рівнях вказує на відсутність внутрішнього запиту з боку політиків, парламенту та громадськості на результати оцінювання та недостатність впливу представників громадянського суспільства на формування і реалізацію освітньої політики в частині забезпечення конкурентоспроможності освіти, її зв'язку з ринком праці.

4.3. Оцінювання результатів впровадження освітніх реформ як фактор успішного їх здійснення

При дослідженні результатів впровадження освітніх реформ у переважній більшості європейських країн широко залучаються експерти та неурядові організації, які використовують моніторинг як провідний метод дослідження. Це пояснюється тим, що у сучасних умовах незмірно зростає роль експертної

діяльності, котру розуміють як публічний відкритий діалог науковців, фахівців, соціальних і державних працівників, представників влади і засобів масової інформації з проблем людського розвитку в умовах глобалізації, екологічної і демографічної криз та інших викликів часу. У такому сенсі експертна діяльність перетворюється на гуманітарну експертизу, складовими якої виступають демократія, відкритість і толерантність, а основою прийняття експертних рішень постає доцільність і раціональність. Оцінка сильних і слабких сторін освітніх стратегій, формулювання чітких і зрозумілих цілей, визначення щорічних критеріїв їх досягнення, моніторинг продуктивності і прогресу стали невід'ємною частиною освіти Європейського Союзу. Його освітніми інститутами на кожне десятиріччя створюється ряд показників і цілей, щоб досягти прогресу у вирішенні загальних ключових питань на всіх рівнях навчання. Європейська комісія готує щорічну доповідь з докладним аналізом національних статистичних даних в кожній з областей, а також аналіз тенденцій по відношенню до контрольних параметрів. Рада Європи і Європейська комісія оприлюднюють спільну доповідь про загальну ситуацію кожні два роки. Використовуючи дані з доповідей та національних доповідей, розробляються освітні стратегії на перспективу. І як показує досвід, не всі цілі досягаються в країнах-членах Євросоюзу, однак вони окреслюють чіткі орієнтири і сприяють досягненню прогресу та дають можливість визначати нові цілі відповідно до викликів часу [12]. Досвід країн Європейського Союзу у формулюванні цілей освітніх політик, визначення щорічних критеріїв їх досягнення, моніторинг поступу та інші складники освіти безперечно повинні використовуватись у вітчизняній практиці.

Для об'єктивного оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики в містах і районах України необхідно, насамперед, активізувати вплив громадських організацій, споживачів освітніх послуг, органів державного управління на вдосконалення процесу формування та реалізації освітньої політики через дискусію та діалог щодо переваг, можливостей, підходів до застосування оцінювання державної політики як інструменту належного врядування. Для цього потрібно напрацювати національну систему освітніх індикаторів, яка буде сумісна з визнаними міжнародними системами для порівняння статистичних даних про освіту України з аналогічними міжнародними показниками, що дасть можливість усвідомлено формувати державну освітню політику та об'єктивно оцінювати результати її впровадження. Однак це завдання загальнодержавного значення, яке поки залишається нереалізованим. Застосування нових критеріїв і показників оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики, сумісних з прийнятими в міжнародних порівняльних дослідженнях

освіти, пов'язане, насамперед, зі зміною сутності методів системи державного управління освітою. Успішна реалізація цього завдання полягає в активізації спільної діяльності об'єктів і суб'єктів управління освітою та зміні їх цільових і ціннісних настанов у процесі проектування реформ в освіті. Налагодити їх гнучку і плідну взаємодію та отримати позитивний результат – важливе завдання в успішній реалізації завдань державної освітньої політики.

Для досягнення найбільш вагомих результатів впровадження державної освітньої політики в містах і районах України і відповідно високої їх оцінки необхідно дотримання низки умов, зокрема:

- місцеві освітні стратегії і програми, реалізуючи завдання державних програм, повинні бути, насамперед, послідовними, відзначатися спадкоємністю;

- цілі освітніх стратегій і програм повинні бути конкретними і досяжними, відповідно до них розробляються показники на кожному з ступенів навчання у навчальних закладах;

- оцінка якості освіти, що надається місцевими навчальними закладами, повинна розглядатися як комплексна система безперервного виміру відповідності її параметрів (якість результату, якість підготовки випускників, якість освітнього процесу) різноманітним вимогам, нормам, умовам;

- всі групи споживачів послуг місцевої освітньої системи можуть бути суб'єктом оцінювання, вони також є користувачами результатів оцінювання;

- оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики залежить від того, наскільки вдало організований моніторинг - система організації, збору, зберігання, обробки і пошуку інформації про навчальну діяльність тих, хто навчається та загалом місцевих навчальних закладів, що забезпечує безперервне стеження за станом і прогнозуванням їх майбутнього, дає можливість визначати й оцінювати рейтинг навчальних закладів за їх показниками якості освітнього процесу;

- органи управління освітою міст і районів держави мають можливість вимірювати процеси, здійснювати моніторинг та вживати заходи для підвищення ефективності впровадження державної освітньої політики;

- оцінювання потрібно виконувати з належною періодичністю;

- для забезпечення ефективного моніторингу впровадження державної освітньої політики доцільно використовувати автоматизовану систему збору, зберігання, обробки і пошуку інформації, що дозволить формалізувати і впорядкувати процеси та підвищити продуктивність праці місцевих органів управління освітою. Для реалізації таких завдань керівники та спеціалісти місцевих органів управління освітою повинні бути професійно компетентними управлінцями, здатними налагодити публічний відкритий діалог освітян,

залучених науковців, представників громадянського суспільства, споживачів освітніх послуг, представників влади і засобів масової інформації з проблем розвитку місцевої освіти в умовах глобалізації, екологічної і демографічної криз та інших викликів часу.

Об'єктивне оцінювання повинні здійснювати і комісії з питань освіти місцевих рад, які є в кожній місцевій раді, мають надані законом повноваження і зобов'язані періодично їх реалізовувати. Активізувати їх діяльність могли б представники освітньої галузі, однак такої зацікавленості вони переважно не виявляють. Водночас саме керівники місцевих органів управління освітою повинні ініціювати залучення представників громадських організацій, батьківських комітетів, органів місцевого самоврядування, загалом небайдужих до проблем освіти людей до обговорення цілей стратегій, місцевих програм розвитку освіти, подолання проблем шляхом налагодження відкритої дискусії, оприлюднення результатів функціонування, рейтингів, оцінок.

Використання Критеріїв та показників системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти вже сьогодні надає можливість порівнювати результати системи загальної середньої освіти міст і районів з середніми показниками у відповідному регіоні та середніми по Україні. Оцінювання на основі такого порівняння є підставою для коригування стратегій, програм, загалом управлінських рішень щодо підвищення ефективності впровадження державної освітньої політики. Водночас це не заперечує можливості вводити свої, притаманні лише окремій освітній системі, показники, що демонстрували міські та районні відділи освіти до введення в дію наказу МОНмолодьспорту України від 22.11.2011р. «Про затвердження Критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» [7].

Крім того, органи місцевого самоврядування міст і районів держави у межах своїх повноважень можуть ініціювати утворення експертних груп з числа батьків, досвідчених педагогів, працівників засобів масової інформації, громадських організацій, осередків політичних партій, релігійних конфесій, профспілок, депутатів місцевих рад для здійснення незалежного оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики на відповідній території. Однак для здійснення такої діяльності повинен бути запит місцевих еліт, влади, споживачів освітніх послуг, громади.

Навчальний тренінг

Основні терміни та поняття для обговорення

Оцінювання політики як метод дослідження ефективності управління, метод оцінювання політики в країнах Європи, суб'єкти оцінювання політики,

рівні політики, критерії оцінювання, офіційні аналітико-оціночні документи держави з оцінювання результатів впровадження освітніх реформ.

Контрольні запитання і завдання

1. В чому полягає сутність оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики?

2. Назвіть відомі переваги європейських підходів до оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики.

3. Назвіть рівні освітньої політики та їх зміст.

4. Які критерії використовуються в наукових джерелах для оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики?

5. Назвіть суб'єкти оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики на місцевому рівні.

6. Назвіть відомі Вам офіційні публічні аналітико-оціночні документи щодо стратегії розвитку національної системи освіти.

7. Охарактеризуйте сутність оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики на місцевому рівні.

8. Яким офіційним документом розв'язано організаційно-правові суперечності в рейтинговому оцінюванні діяльності загальноосвітніх навчальних закладів?

9. Назвіть відомі огріхи чинної практики оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики.

Вписати пропущені слова та закінчити речення:

1. Сутність оцінювання політики полягає у якості й ефективності політики для вивчення її на суспільство і рішень.

2. Суб'єктом оцінювання ефективності управління освітніми системами міст і районів по впровадженню державної освітньої політики в регіоні є

3. Оцінювання реалізується через проведення планових і позапланових,,результатів діяльності.

4. Статистичні дані Міністерства освіти і науки України законодавчо визначених цілей освіти, однак надають для здійснення причинно-наслідкового аналізу.

5. Для об'єктивного оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики потрібно напрацювати індикаторів, з визнаними міжнародними системами для статистичних даних про освіту України.

Тести для контролю знань

1. Оцінювання освітньої політики – це (яка відповідь вірна):

А. Основа перевірок ефективності реалізації державних програм і недержавних проєктів.

Б. Метод визначення якості й ефективності результатів політики для вивчення її впливу на суспільство і вироблення рішень.

В. Спосіб підвищення ефективності державного управління шляхом надання своєчасної та якісної інформації.

Г. Вивчення дій органів державного управління освітою щодо розвитку системи освіти.

2. Оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики включає (викресліть зайве):

А. Аналіз стратегій, програм, планів.

Б. Застосування різноманітних методів досліджень з метою діагностування проблем та причин їх виникнення.

В. Аналіз результатів впровадження державної освітньої політики.

Г. Створення й поширення інформації для прийняття найоптимальнішого рішення щодо розв'язання державних проблем у освітній сфері.

3. Оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні здійснюється (викресліть зайве):

А. Органами місцевого самоврядування.

Б. Місцевими органами державного управління освітою.

В. Органами громадського самоврядування в освіті.

Г. Засобами масової інформації.

4. Оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні здійснюється (яка відповідь вірна):

А. Аспектно.

Б. Комплексно.

В. Системно.

Г. Ситуативно.

5. Оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні здійснюється (яка відповідь вірна):

А. За допомогою науково обґрунтованих критеріїв.

Б. За критеріями і показниками, що використовуються МОН України.

В. Відповідно до міжнародних освітніх індикаторів.

Г. Відповідно до національної системи освітніх індикаторів.

6. Оцінювання результатів впровадження освітньої політики на місцевому рівні означає (яка відповідь вірна):

А. Уточнення інформації стосовно вартості чи цінності наслідків політики на місцевому рівні.

Б. Систематичну оцінку якості й ефективності результатів здійснення освітньої політики для вивчення впливу на соціум і вироблення рішень.

В. Здійснення процедури рейтингування діяльності навчальних закладів.

Г. Аналіз проблем функціонування системи освіти та невикористаних можливостей щодо підвищення її ефективності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
2. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002 “Про Національну доктрину розвитку освіти”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
3. Указ Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013 “Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>
4. Указ Президента України від 25.04.2013 р. №240 «Питання Міністерства освіти і науки України». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. №896 Про Державну національну програму «Освіта» ("Україна XXI століття"). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2000 р. № 1326 «Про затвердження Типового положення про Головне управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації, управління освіти і науки обласної, Севастопольської міської державної адміністрації». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1326-2000-п>
7. Наказ МОНмолодьспорту України від 22.11.2011 р. «Про затвердження Критеріїв системи рейтингового оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1436-11>
8. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні /МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; [І. І. Бабин, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.]; за заг. ред. І. Л. Лікарчука. – К.: МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти»; Х.: Факт, 2011. – 96с.
9. Вайс К.Г. Оцінювання: Методи дослідження програм та політики / К.Г. Вайс ; [пер. з англ. Р. Ткачука, М. Корчинської ; наук. ред. пер. О. Кілієвич]. – К. : Основи, 2000. – 671 с.
10. Гриневич Л.М. Освітні індикатори для міжнародного оцінювання (на прикладі доповіді «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР») // Теорія та методика управління освітою, № 7. – 2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2011_7/3.pdf

11. Експертне опитування Фонду якісної політики за 2011 рік. Оцінка освітньої політики уряду за останній рік. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.fundgp.com/ua/projects/experts_weekly_poll/141/
12. Локшина О. Моніторинг якості освіти: міжнародний досвід, національні перспективи та регіональне бачення / О. Локшина // Відкритий урок. – 2004. №7-8. – С.58-62.
13. Міжнародний центр перспективних досліджень. Освітня реформа: зв'язок освіти та ринку праці. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://old.icps.com.ua/news/6517.html>
14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України : [авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.] ; за заг. ред. В.Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 303 с. (До 20-річчя незалежності України).
15. Оболенський О. Ю. Державна служба: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 344 с.
16. Приходченко Л. Щодо складності застосування показників оцінювання ефективності державного управління: теорія і практика / Приходченко Л. // Державне будівництво: ХРІДУ. Вип. 1 2009 - Харків: ХРІДУ НАДУ, 2009.
17. [Проект Стратегії розвитку державної молодіжної політики до 2020 року.](http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/7493) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/7493>
18. Реформа освіти в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.eba.com.ua/static/members.../Case_Study_17_02_2013_UKR.pdf
19. Система розробки і здійснення публічних політик в Україні / Під ред. Дем'янчука О. – К.: видавництво „Факт”, 2004. – 220 с.
20. С. Домбровська. Формування державної освітньої політики та її вдосконалення // Ефективність державного управління. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 26. – С.205-209.
21. Семенко С.В. Критерії оцінки ефективності державного управління економічною безпекою у сфері контролю за якістю робіт, товарів та послуг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc...3/30.pdf>
22. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.

Короткий термінологічний словник

Аналітико-оцінювальна діяльність – здійснення контролю впровадження освітньої політики та її корекції на основі аналізу результатів політики.

Базовий перелік посадових обов'язків – перелік посадових обов'язків, які виконуються на конкретній посаді державної служби відповідно до посадової інструкції.

Держава – це суверенне політичне утворення з визначеною територією, господарством і політичною владою, що проводить власну внутрішню і зовнішню політику на світовій політичній арені, має міжнародне визнання та державну символіку: герб, прапор і гімн.

Державна політика в галузі освіти – це складова частина (підсистема) загальнодержавної політики, що включає сукупність певної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного та впроваджувального супроводу стратегій розвитку системи освіти.

Ефективність управління впровадженням освітніх реформ - оцінка результатів діяльності щодо досягнення цілей освітніх стратегій та національних програм.

Загальносистемні принципи державної освітньої політики – основні положення, орієнтовані на досягнення національною системою освіти сучасного світового рівня, відродження її самобутнього національного характеру, докорінне покращення змісту, форм і методів навчання, збільшення інтелектуального потенціалу країни.

Законодавство про освіту – сукупність правових норм, що визначають засади, принципи, стандарти надання освітніх послуг закладами освіти всіх типів та форм власності. Законодавство про освіту забезпечують Конституція України, закони «Про освіту», «Про професійно технічну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту» та міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Зміст виконуваної за посадою роботи – обумовлені цілями та завданнями державного органу основні посадові обов'язки та функції, що повинні бути виконані для досягнення необхідного результату.

Керівник – особа, на яку офіційно покладено функції управління колективом і організації його діяльності. Керівник несе юридичну відповідальність за функціонування колективу перед інстанцією, що його призначила. На відміну від лідера керівник володіє формально

регламентованими правами і обов'язками, а також представляє колектив в інших організаціях.

Компетентність – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості.

Критерії оцінювання – мірило достовірності знань, їхньої відповідності об'єктивній дійсності.

Кваліфікаційні вимоги до посади керівника відділу освіти – повна вища освіта у сфері державного управління освітою, наявність досвіду роботи на керівних посадах в освіті, знання законодавства України про освіту, охорону дитинства, безпеки життєдіяльності, захист персональних даних, публічну інформацію, про місцеве самоврядування, основи господарської діяльності тощо.

Ключові вимоги до рівня професійної компетентності – знання, уміння і навички, якими повинен володіти державний службовець для результативної роботи, що підтримують цінності та призначення державного органу, його місію.

Мета державної освітньої політики – створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Мета посади – прогнозований результат виконання завдань на посаді державної служби, визначених рішенням керівника державного органу.

Місцеві органи управління освітою – відділи та управління освіти районних державних адміністрацій і міськвиконкомів, а також управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Моніторинг в освіті – спеціальна система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динамік і основних тенденцій її розвитку та розроблення наук. обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі.

Моніторинг якості освіти – систематична і регулярна процедура збереження даних з важливих освітніх аспектів на національному, регіональному та місцевому (включаючи школи) рівнях.

Навчання упродовж життя – оволодіння знаннями і навичками, яке виводить цей процес із вузьких рамок інституційного простору, розширюючи

можливості здобуття освіти шляхом неформального чи інформального навчання.

Об'єкти освітньої політики – національні системи освіти та структурні елементи цих систем, їх міжнародні зв'язки.

Освітня реформа – це суспільно значущі перетворення в системі освіти, які націлені на її оновлення з метою приведення у відповідність з умовами, що змінюються, і які проводяться продумано й планомірно.

Оцінювання результатів впровадження державної освітньої політики – це систематична оцінка процесу й результатів досягнення цілей політики, порівняння їх з визначеними для корегування відповідного напрямку політики.

Планування розвитку освіти – одна з функцій управління освітою, реалізація якої забезпечує приведення освітньої системи у відповідність з вимогою часу.

Показники поведінки – стандарти ефективної поведінки, які спостерігаються в діях особи, що володіє конкретними знаннями, вміннями і навичками.

Посада – це визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, на яку покладене встановлене нормативними актами коло службових повноважень.

Посадові обов'язки - визначений перелік функцій і повноважень, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець, та які закріплені його посадовою інструкцією.

Посадово-функціональна компетентність фахівця – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості.

Проектування розвитку освіти – це комплекс робіт зі створення прообразу передбачуваного стану освітньої системи, формування структури і системи управління та забезпечення її функціонування.

Профіль посадово-функціональної компетентності – комплексна характеристика посади державної служби, що містить визначення змісту виконуваної за посадою роботи та перелік спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних державному службовцю для виконання посадових обов'язків.

Професійна етика державного службовця – сукупність норм етичної поведінки, встановлених Законом України «Про правила етичної поведінки», які слугують стандартом поведінки і є основою для складання кодексів поведінки конкретних органів влади.

Професійна компетентність - теоретична, технологічна (практична), а також моральна і психологічна готовність особистості виконувати функції, що

входять до її обов'язків і прав відповідно до повноважень певної посади або певної професійно-фахової спрямованості.

Рівень професійної компетентності особи – характеристика особи, що визначається її освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та рівнем володіння спеціальними знаннями, уміннями та навичками.

Реформування освіти – процес політико-адміністративних, педагогічних та суспільних змін, що передбачає здійснення у межах освітньої системи чи окремого навчального закладу широкої сукупності перетворень, спрямованих на розвиток особистості.

Ризики впровадження державної освітньої політики – це імовірність відхилення результатів впровадження державної освітньої політики від очікуваних.

Спеціальні вимоги до посади – наявність досвіду роботи у конкретній сфері професійної діяльності, необхідного для ефективного виконання передбачених на посаді обов'язків, наряду з підготовки (отриманої особою спеціальності) та до переліку спеціальних знань, умінь і навичок, а також особистих якостей, необхідних державному службовцю для ефективного виконання посадових обов'язків.

Суб'єкти – органи законодавчої, виконавчої та судової влади, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства.

Технологія впровадження освітніх реформ – комплекс організаційних і правових заходів для досягнення визначених актуальних для освітньої системи цілей реформ.

Управлінська компетентність – це сукупність знань і вмінь, необхідних для виконання конкретних функцій, що відображають основні напрями, види та форми управлінської діяльності і загалом складають базову основу моделі посадової компетентності.

Функціональний аналіз або аналіз за компетентністним підходом – поетапне виявлення та послідовний опис змісту, істотних характеристик виконуваної за посадою роботи і вимог до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби, необхідних для належного виконання передбачених за посадою завдань та функцій.

Додаткова література

1. Андрущенко В. П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи XXI століття / В. П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2011. – 1099 с. – Бібліогр.: с. 799–993.
2. Дзвінчук Д. І., Мазак А.В. Державне управління освітою в Україні: тенденції і законодавство. – К.: Нічлава, 2003.
3. Дмитренко Г. А. Стратегічна спрямованість розвитку системи освіти в контексті трансформації українського суспільства / Г. А. Дмитренко // „Персонал”, 2006. – № 9. – С. 73 – 79.
4. Єльнікова Г. В. Моделювання управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу / Г. В. Єльнікова, В. І. Маслов // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 3-4 (82-83). – С.3-8.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
6. Кремень В.Г. Якісна освіта як вимога XXI століття / В. Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. пр. – Вип. 15 – 16 (19 – 20). – Х. : НТУ «ХП», 2007. – № 1. – С. 3 – 10.
7. Мельник А. Ф. Державне управління : підручник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна; за ред. А. Ф. Мельник. – К.: Знання, 2009. – 582 с.
8. Черноног Є. С. Державна служба: історія, теорія і практика: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 458 с.
9. Шамова Т. І. Управління освітніми системами: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів [текст] / Т. І. Шамова, П. І. Третьяков, Н. П. Капустін; Під ред. Т. І. Шамоной. М.: Гуманит. вид. центр ВЛАДОС, 2002. 320 с.

Додатки
ВИТЯГ
із окремих статей Закону України
Про державну службу

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 26, ст.273) {Із змінами, внесеними згідно із Законами № 5483-VI від 20.11.2012, ВВР, 2014, № 1, ст.2 № 245-VII від 16.05.2013, ВВР, 2014, № 12, ст.178 № 714-VII від 19.12.2013 № 794-VII від 27.02.2014, ВВР, 2014, № 13, ст.222}

Цей Закон визначає принципи, правові та організаційні засади державної служби, умови та порядок реалізації громадянами України права на державну службу.

Розділ I
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

1. У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні:

1) державна служба - професійна діяльність державних службовців з підготовки пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг;

2) державний службовець - громадянин України, який займає посаду державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті, одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету, крім випадків, визначених законом, та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та виконанням функцій державного органу або органу влади Автономної Республіки Крим щодо: підготовки пропозицій стосовно формування державної політики у відповідній сфері; розроблення, експертизи та/або редагування проектів нормативно-правових актів; надання адміністративних послуг; здійснення державного нагляду (контролю); управління державним майном або майном, що належить Автономній Республіці Крим, державними корпоративними правами; управління персоналом державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим або їх апарату; реалізації інших повноважень відповідного органу;

3) доручення - форма реалізації управлінських повноважень керівником, що передбачає постановку конкретного завдання, визначення його предмета, мети, строку та відповідальності за виконання особи;

4) керівник державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті - посадова особа, яка займає вищу посаду державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки

Крим або їх апараті, до посадових обов'язків якої належать повноваження з питань державної служби в цьому органі або його апараті;

5) посада державної служби - визначена структурою і штатним розписом первинна структурна одиниця державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату з установленими відповідно до законодавства посадовими обов'язками у межах повноважень, визначених пунктом 2 цієї частини;

6) посадові обов'язки - перелік функцій і повноважень, закріплених за посадою державної служби, які зобов'язаний виконувати державний службовець та які встановлені його посадовою інструкцією;

7) профіль професійної компетентності посади державної служби - комплексна характеристика посади державної служби, що містить визначення змісту виконуваної за посадою роботи та перелік спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних державному службовцю для виконання посадових обов'язків;

8) рівень професійної компетентності особи - характеристика особи, що визначається її освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та рівнем володіння спеціальними знаннями, вміннями та навичками;

9) робочий час державного службовця - час, протягом якого державний службовець відповідно до правил внутрішнього службового розпорядку має виконувати свої посадові обов'язки;

10) служба персоналу державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату - окремий структурний підрозділ чи державний службовець у цьому органі або його апараті, що забезпечує здійснення керівником державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті своїх повноважень, відповідає за документальне оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення, добір персоналу, планування та організацію заходів з питань підвищення рівня професійної компетентності державних службовців, а також виконує інші функції, передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами;

11) службова дисципліна державного службовця - неухильне додержання присяги державного службовця, сумлінне виконання ним службових обов'язків;

12) службові обов'язки - сукупність обов'язків державного службовця, визначених цим Законом, правилами внутрішнього службового розпорядку відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату, та його посадових обов'язків;.....

Стаття 2. Сфера дії Закону

1. Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку із вступом на державну службу, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус державного службовця.

2. Дія цього Закону не поширюється на:

- 1) Президента України, членів Кабінету Міністрів України, перших заступників та заступників міністрів;
- 2) народних депутатів України;
- 3) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- 4) депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, крім обраних на посади у Верховній Раді Автономної Республіки Крим, на яких вони працюють на постійній основі;
- 5) суддів;
- 6) працівників прокуратури, яким присвоюються класні чини;
- 7) працівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та їх апарату, які виконують функції з обслуговування;
- 8) працівників державних підприємств, установ та організацій, а також інших суб'єктів господарювання державної форми власності, працівників підприємств, установ та організацій, що знаходяться у власності Автономної Республіки Крим, крім осіб, які займають визначені законодавством посади державної служби у центрах зайнятості Державної служби зайнятості, Національній академії державного управління при Президентові України, Національному інституті стратегічних досліджень та Інституті законодавства Верховної Ради України;
- 9) військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону, осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ та інших органів, яким присвоюються спеціальні звання, якщо інше не передбачено законом.....

Стаття 6. Класифікація посад державної служби

1. Посади державної служби залежно від характеру та обсягу посадових обов'язків поділяються на п'ять груп:.....

група III - посади керівників, заступників керівників структурних підрозділів державного органу, юрисдикція якого поширюється на всю територію України, та його апарату, органу влади Автономної Республіки Крим та його апарату, місцевої державної адміністрації; керівників, заступників керівників структурних підрозділів державного органу, юрисдикція якого поширюється на територію однієї чи кількох адміністративно-територіальних одиниць, та його апарату;.....

2. Групи посад державної служби поділяються на підгрупи.....

До підгруп I-4, II-4, III-4, V-4 належать посади державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міста

республіканського в Автономній Республіці Крим або обласного значення, району в місті, міста районного значення, та їх апараті.....

Розділ II

УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ СЛУЖБОЮ

Стаття 8. Керівник державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті

1. Управління державною службою в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті здійснюється відповідно керівником державної служби в цьому органі або його апараті.....

Типовий профіль професійної компетентності посади керівника апарату та мінімальні вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття цієї посади, визначаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань державної служби,...

2. Керівник державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апараті, якщо інше не передбачено законом:

1) затверджує профілі професійної компетентності посад державної служби та вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня, напряму підготовки (спеціальності), досвіду роботи та інші вимоги до рівня професійної компетентності кандидатів на відповідні посади;...

Розділ III

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Стаття 10. Права державного службовця

1. Державний службовець має право на:

- 1) повагу до своєї особистості, гідності, справедливе і шанобливе ставлення до себе з боку керівників, співробітників та інших осіб;
- 2) чітке визначення своїх посадових обов'язків та матеріально-технічне забезпечення їх виконання;
- 3) доступ до необхідної для виконання посадових обов'язків інформації;
- 4) оплату праці залежно від займаної посади державної служби, результатів службової діяльності, стажу державної служби та рангу державного службовця;
- 5) підвищення рівня професійної компетентності за рахунок державних коштів;
- 6) просування по службі;
- 7) відпустку, соціальне та пенсійне забезпечення відповідно до закону;
- 8) безпечні умови праці;
- 9) проведення службового розслідування за його вимогою з метою зняття безпідставних, на його думку, звинувачень або підозри;
- 10) безперешкодне ознайомлення з документами щодо проходження ним державної служби.

Стаття 11. Обов'язки державного службовця

1. Державний службовець зобов'язаний:

- 1) діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України;
- 2) додержуватися принципів державної служби;
- 3) з повагою ставитися до державних символів України;
- 4) сумлінно виконувати свої посадові обов'язки;
- 5) виконувати в межах посадових обов'язків рішення державних органів та/або органів влади Автономної Республіки Крим, а також накази, розпорядження та доручення керівників, надані в межах їх повноважень;
- 6) додержуватися вимог законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;
- 7) додержуватися встановлених законодавством правил професійної етики державного службовця;
- 8) запобігати виникненню конфлікту інтересів під час проходження державної служби;
- 9) додержуватися правил внутрішнього службового розпорядку відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату;
- 10) підвищувати рівень своєї професійної компетентності.

Стаття 12. Виконання державним службовцем доручень

1. Державні службовці під час виконання посадових обов'язків діють у межах повноважень, визначених законодавством, та відповідно до посадових інструкцій.

2. Доручення керівників, надані в межах їх повноважень, є обов'язковими до виконання підлеглими державними службовцями.

3. У разі виникнення сумніву щодо законності наданого керівником доручення державний службовець має право вимагати письмового підтвердження цього доручення, після отримання якого зобов'язаний його виконати. У такому разі державний службовець звільняється від відповідальності, якщо доручення буде визнане незаконним у встановленому порядку, крім випадків виконання явно злочинного наказу.

Керівник у разі отримання вимоги державного службовця про надання письмового підтвердження доручення зобов'язаний письмово підтвердити або скасувати відповідне доручення.

Стаття 13. Вимоги до політичної неупередженості державного службовця

1. Державний службовець повинен неупереджено виконувати свої службові обов'язки незалежно від партійної належності та особистих політичних переконань.

2. Державний службовець не має права організувати страйки та брати в них участь.

3. Державний службовець під час виконання службових обов'язків не має права вчиняти дії, що демонструють його політичні погляди або свідчать про особливе ставлення до певних політичних партій.....

Стаття 16. Вимоги до рівня професійної компетентності особи, яка претендує на зайняття посади державної служби

1. Особа, яка претендує на зайняття посади державної служби, якщо інше не передбачено законом, повинна відповідати таким мінімальним загальним вимогам до освітньо-кваліфікаційного рівня та досвіду роботи:.....

11) для посад підгрупи III-4 - повна вища освіта, стаж роботи не менше трьох років або досвід роботи на посадах державної служби чи посадах в органах місцевого самоврядування не менше одного року;....

Спеціальні вимоги до досвіду роботи, вимоги до напрямку підготовки (отриманої особою спеціальності) та інші вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посад державної служби груп II, III, IV і V, визначаються керівником державної служби у відповідному державному органі, ..., визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань державної служби.....

3. Вимоги до рівня професійної компетентності осіб, які претендують на зайняття посади державного службовця, можуть переглядатися не частіше, ніж один раз на рік.....

Стаття 30. Підвищення рівня професійної компетентності державного службовця

1. Підвищення рівня професійної компетентності державного службовця проводиться за кошти державного бюджету та інших джерел, не заборонених законом, у формі професійних програм, спеціальних курсів, тематичних семінарів, тренінгів, стажування, в інших формах у порядку, визначеному спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань державної служби, та шляхом навчання, у тому числі підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у відповідних вищих навчальних закладах згідно із законодавством.....

4. Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться в разі потреби, але не рідше одного разу на три роки.

Необхідність підвищення рівня професійної компетентності державного службовця визначається його безпосереднім керівником та службою персоналу державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим або їх апарату за результатами оцінювання службової діяльності.....

Розділ IX

ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2015 року.....